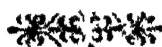

ધર્મનીતિ બોધિની.

ભાગ ૨ બીજો.

પુરાણોની કથા ઉપરથી.

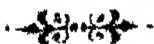
કર્તા.

શુભચંદ્રક.

૧૯૧૧-૧૨

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

ભીમભાઈ લાલભાઈ દેશાઈ.

સુરત.

“દેશી મિત્ર” એન્ટ્રન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં મયનલાલ

કીડાભાઈએ છાપી.

સંવત ૧૯૧૧

સને ૧૯૧૧

કીમત ત્રણ આના.

સવલદ્ધ કર્તાએ આધિન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૩૧૩૪

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ધર્મજ્ઞાતિ લોધિના

વિષય ૬ - ૩

ધર્મનીતિ બોધિની.

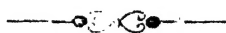
ભાગ ૨ બીજો.

પુરાણોની કથા ઉપરથી.

કર્તા.

શુભેન્દ્રક.

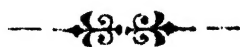
પ્રસિદ્ધ કર્તા.

લીમસાઈ લાલભાઈ દેસાઈ.

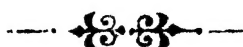
સરત.

“દેશી મિત્ર” એન્ડન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં મગનલાલ
કીકાભાઈએ છાપી.

સંવત ૧૯૬૪

સને ૧૯૧૦

કીંમત ત્રણ આના.

સર્વદ્રક કર્તાએ સ્વાધિન રાખ્યા છે.

દેશની ઉન્નતિનો આધાર તેમાં વસનારા મનુષ્યો ઉપર છે. અન્ય તેથી તેઓનું વર્તન ઉંચા પ્રકારનું થવું જાય તેને માટે પ્રત્યેક દેશ દિવસ ચિંતકે પોતાની યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવું અવશ્ય છે. દુર્ગુણો જુદા વ્યવહારથી વિશેષ મોહ ઉપજાવે છે, પરંતુ પીત્તળ તે સદાય પીત્તળજ છે. એ દુર્ગુણોનો સમુજો નાશ કરી સદ્ગુણનું સારી રીતે સિંચન થાય તો અંતે લાભ થયા વિના રહેશે નહીં. અંતરમાંથી નકારી વાસનાઓ કલાડી નાખવી એટલું બસ નથી, કેમકે ખાલી પડી રહેલી જગા હમેશા ખાલી રહેવાની નથી. નજાળી વાસના આવીને તેમાં ફરીથી ભરાઈ જવાનો ભય રહે છે. માટે દુર્વાસના સમુજી કલાડી નાખી, અંતરમાં તેની જગાએ સદ્ગુણોની ભરતી કરવી એજ ઉદાપણનું કામ છે. ઉંચા ગુણોની એવી ઉંડી છાપ પડવી જોઈએ કે તે કદી ઘસાઈ જવાનો ભય રહેતો નથી. એટલા માટે ધર્મનીતિની ઉંડી છાપ પાડવી એ સજ્જનનો નોંં કત્તબ્ય છે. આળપણમાં કુમળાં ને નાજુક રહ્ય ઉપર એવી છાપ સહેલથી પડે છે, એમ અનુભવથી સિદ્ધ થયલું છે. દુર્ગુણોનો નાશ થાય, સદ્ગુણો સદાયને માટે કોતરાઈ રહે અને તેની સાથે આપણી આ આર્થ ભૂમિમાં પરાપૂર્વથી ચાલતી આવેલી, અને અગાધિ અતિપુજ્ય ગણાતી, કથાઓનું સાંં જ્ઞાન થાય, એજ હેતુ ધર્મનીતિ ઓધિનીમાં સમાયેલો છે. એ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગને જનમંડળે ઉત્તર વૃત્તિથી સ્વિકારી લેવાની કૃપા કરી છે, તેવી રીતે બીજા ભાગને સ્વિકારી લેવામાં આવશે એવી આશા અને વીનતિ છે. છેક નાના આળકોના ઉપયોગને માટે પહેલાં ભાગ છે, અમ્યાસમાં વધેલાઓને માટે આ બીજો ભાગ છે. ત્યાર પછી ધર્મના મૂળ અને ઉંચા તત્વોના શિક્ષણ માટે ત્રીજા ભાગમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

કૃપાળુ જનમંડળે પહેલા ભાગને જે આવકાર દીધો છે, તે આવકાર માટે જનમંડળનો મોટો આભાર માનવો એ અવશ્ય છે. તેની કૃપાનો પ્રવાહ અખુટ અને અખંડીત જારી રહો, એજ પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.		પાત્રં.
ગુરુ સ્તુતિ.	(કવિતા)	૧
ગુરુ મહિમા.	(દિલીપ રાજા)	૨
સદ્વારનું સ્મરણ.	(કવિતા)	૬
જુગટું-ચૈર્ય.	(નળ દમયંતિ)	૭
ક્ષમા.	(વશિષ્ઠ ને વિશ્વામિત્ર)	૧૦
દંદ્રિયો ઉપર અંકુશ મોટા		
પુરુષની હાંસી-મચ્છપાન.	(યાદયોનો નાશ)	૧૪
મલ્લીનતા.	(કવિતા)	૧૬
નમ્રતા-પિય વચન.	(ઇંદ્ર અને રજા રાજા)	૧૮
શિષ્યની કસોટી-ગુરુ ઉપર વિશ્વાસ	(ધૈર્ય અને ઉપમન્યુ)	૨૧
અહિંસા.	(કવિતા)	૨૪
મત્તાનો મદ.	(નહુષ રાજા)	૨૬
મન ઉપર અંકુશ.	(નારદ અને પવંત)	૩૦
ઇશ્વરભક્તિ.	(પ્રહ્લાદ)	૩૪
ઇશ્વરભક્તિ-પુરુષાર્થ.	(ધૃવ)	૩૮
સત્સંગ.	(કવિતા)	૪૨
પારકા માટે ભોગ આપવો.	(દધિચી)	૪૩
કર્મ જે કરે તેજ ભોગવે.	(વાલ્મીકી)	૪૭

અસત્ય-કપટ સદા નીમતું નથી. (પ્રાહ્મણની વાર્તા)	૫૧
ન્યાય.	(સત્યવ્રતની કથા) ૫૬
નમ્રતા.	(ભૃગુરૂષિ અને વ્રણ દેવ) ૬૦
રાજ્યભક્તિ-ઈર્ષા.	(નયચંદ અને પૃથિરાજ) ૬૪
કુસંદ-જોષ.	(પાંડવ અને કૌરવ) ૬૯
મોટાને જોડે તેના જેવા થવા જતાં હાનિ. (મિથ્યા વામુદેવ)	૭૩
નઠારી સંગત.	(કવિતા) ૭૬
વિચાર્યા વિના ઉતાવળે કામ નહીં કરવું. (ચિરકારી)	૭૭
અપકારનો બદલો ઉપકાર.	(ગૌતમ રૂષિ) ૮૦
વાલ મિત્રતા-નમ્રતા	(કૃષ્ણ-મુદામા) ૮૬
સ્નેહ વિશે.	(કવિતા) ૯૧
ભક્તિ	(હનુમાનજી) ૯૨
પોતાનું કર્તવ્ય.	(મરૂત) ૯૭
કર્મ.	(કવિતા) ૧૦૧
રાજભક્તિ-ક્રોધ.	(શ્યામ અને પ્રાહ્મણ) ૧૦૨
ગુણનિષ્ઠી.	(એક છોકરાની વાત) ૧૦૪
સર્વ ધર્મોની એક્યતા.	(કવિતા) ૧૦૮

ॐ

श्री गणेशायनमः ॥

श्री. गुरुदेवायनमः ॥

श्री परमात्मनेनमः ॥

धर्म नीति बोधिनी.

भाग २ जो.

— ❁ ❁ ❁ —

हो।हरे।

गुरुब्रह्मा गुरु विष्णु ने. गुरु गुण निधि भद्रेश
गुरु गणपति गुरु शारदा. श्री गुरु शेष हिनेश ६
सत्य ज्ञान आनंदनी. भूर्ति नयोत प्रकाश
तिमिर हरणु शांति करणु. युरणु करत नउ पाश २
दर्शावे गुरु परम पद, गुरु छे आत्माराम
श्री गुरुनां पद कभणने, दर्श कोटीक प्रणाम ३

ગુરુ મહિમા.

દીલીપ રાજ.

જીવ જ્યારે પૃથ્વી ઉપર, જન્મ લે છે ત્યારે તે કેવળ આળસ અને અજ્ઞાન હોય છે. આસ્વાવસ્થાથી તે, પોતાને માટે કાળજી રાખી શકે અને પોતાનું સંરક્ષણ કરવાને શક્તિમાન થાય ત્યાં સુધી તેની સંભાળ તેનાં માં આપ લે છે, તેનું પોપણ તેઓ કરે છે. અને એ પોપણથી તેનું શરીર પુષ્ટિ પામી ધીરે ધીરે વધવા માંડે છે, અને અંતે તે પાકી વયનો થાય છે. આ પ્રમાણે શરીર અથવા દેહ માઆપની કૃપાથી ખીસે છે. આપણું બદારનું જે શરીર દેખાય છે તેટલું શરીરજ આપણે નથી, માત્ર બદારનું શરીર તે માણસ નથી. એ શરીર, મન, બુદ્ધિ અને જીવ એ ચારેના સમુદાયે માણસ રૂપે આપણે જાણીએ છીએ. એટલે માણસ એ ચારેના અનંગ છે. જે પ્રમાણે આ દેખાતાં બદારનાં શરીરની વૃદ્ધિ મા આપથી થાય છે તે પ્રમાણે મન અને બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થવાની જરૂર છે. ખોરાક વિના શરીર સારું રહેતું નથી અને તેમજ નીંમો શકતું પણ નથી. એજ પ્રમાણે મન અને બુદ્ધિને પણ પુષ્ટિની જરૂર છે. એ પુષ્ટિ આપવા વાળા તે ગુરુ છે. શરીરને જે પ્રમાણે ખોરાક મળે અને કશરત થાય તેજ પ્રમાણે મન અને બુદ્ધિ માટે સમજવાનું છે. બીજાના આધારથી અને બીજા કશરત કરે તેથી, આપણું પેટ ભરાતું નથી અને અંચ વળતું નથી. તેમ થવાને માટે તો આપણે પોતાજ પ્રયત્ન કરવાનું છે.

તેજ પ્રમાણે મન અને બુદ્ધિની ખીલવણીને માટે પોતાની જાતેજ માણસે પ્રયત્ન કરવાનું છે, એ પ્રયત્ન કઈ ગુરૂ કરી શકતા નથી. તે તો માત્ર માર્ગ બતાવે છે અને સાધન પુરાં પાડે છે. એ સાધનનો ઉપયોગ કરવો અને બતાવેલ માર્ગે જવું એ તો માણસનું પોતાનું કામ છે. દેખાતાં શરીરની વૃદ્ધિ કરનાર જેમ માતા પિતાં પુણ્ય છે, તેમજ મન અને બુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરનાર ગુરૂ પણ પુણ્ય છે. એમની કૃપા વિના એ વૃદ્ધિ થતી નથી, માટે એમની ખરા ભાવથી સેવા કરીને તેમની કૃપા સંપાદન કરવી એ પ્રત્યેક અતુર પુરુષનું કામ છે. ગુરૂની સેવા કોઈ પણ દિવસ નિષ્ક્રાંત જતી નથી. તેની કૃપાથી શિષ્યની સર્વ કામનાઓ ફળીભૂત થાય છે. પૂર્વે વૈવસ્વત મનુ નામે મહા પ્રતાપી રાજા થઈ ગયા. પૃથ્વીમાં પ્રથમ રાજા તેજ હતા. તેમનો વંશ સૂર્યવંશ નામે પ્રસિદ્ધ છે. એ સૂર્યવંશમાં દીલીપ નામના મહા પ્રતાપી રાજા અયોધ્યા નગરમાં રાજા કરતા હતા. તેમની ધર્મ-પત્નિ એટલે સ્ત્રીનું નામ સુદક્ષિણા હતું. રાજા અને રાણી બન્ને ક-ણાજ પવિત્ર અને ધર્મિષ્ઠ હતાં અને સમસ્ત પ્રવ્રણું પોતાની સંતતિની ખેરે પોપણુ તથા રક્ષણુ કરતાં હતાં. સર્વ વાને તેઓ સુખી હતાં પણ ખેરે સંતતિ નોંઠાતી. પોતાના પિતૃનું દેવ પુત્ર વિના અદ્ધ થતું નથી એમ સમજી, માત્ર તેજ કારણથી રાજા અને રાણી પુત્રની તીવ્ર ઇચ્છા રાખતાં હતાં. પિતૃઋણથી મુક્ત થવામાં શું વિઘ્ન નડે છે અને તે વિઘ્ન કેમ દૂર થાય તે જાણવા માટે દીલીપ રાજાએ પોતાના કુળગુરૂ વસિષ્ઠની પાસે જવાનો નિશ્ચય કાઢ્યો. રાજ્યને માટે ઘટતી જોડવણ કરીને તે પોતાની સ્ત્રી સુદક્ષિણાની સાથે વસિષ્ઠજીના આશ્રમે ગયો, પોતાની સાથે થોડા આવેલા અનુચરોને પણ વિદાય કીધા અને રાજા અને રાણી બન્ને જાણે આશ્ર-

મમાં પ્રવેશ કરીયા. આશ્રમમાં જઈને એ હાથ જોડીને બન્ને જણા
 ગુરૂને પગે લાગ્યાં અને અતિ વિનયથી તેમની સાથે વાત કરવા લા-
 ગ્યાં. ગુરૂની પાસે જવું હોય ત્યારે કેવી રીતે વર્તવું તે આથી શીખાય
 ન્હે. વસિષ્ઠજીએ તેમનાં આવવાનું કારણ જ્યારે પુછ્યું ત્યારે રાજા
 દીલીપે પોતાનો હેતુ ખરેખરે કહી દીધો અને વસિષ્ઠજીને વિશેષ
 વિનંતિ કરી કે મહારાજ આપ પરમજ્ઞાની અને મહા સમર્થ છો અને
 આપથી કંઈ અજ્ઞાન્યું નથી, માટે મારો એવો શો અપરાધ થયો છે
 કે જેથી દેવની અકૃપા થયલી છે, તે આપ અને કહેવાને યોગ્ય છો.
 વસિષ્ઠે કહ્યું કે હું નૃપવર, હું કહું તે તું લક્ષ દર્શિ સાંભળ, એક સ-
 મયે સ્વર્ગના અધિપતિ હોઈને જોઈતી સહાય કરીને તું પૃથ્વી ઉપર
 પાછો આવતો હતો તે અરસામાં તારા માર્ગમાં સ્વર્ગની ગાય સુરભી
 એક જાણુએ ખેડી હતી, તું તારા મનમાં વિચારમાં તલ્લિન થઈ
 ગયો હતો અને તેથી તારું લક્ષ તેની ભણી ગયું નહીં, અને અજ્ઞાન-
 થણે તેને નમન કરીયા વિના તું ચાલ્યો ગયો. સુરભીને આથી માફ લાગ્યું
 અને તેણે તને શાપ દીધો કે મને પ્રસન્ન કરીયા વિના તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે
 નહીં. ધુનમાં આ શાપ પાળુ તે સાંભળ્યો નથી. આ કારણથી તને
 પુત્ર થયો નથી. આ સાંભળી રાજા તથા રાણી ઘણા શોકાતુર થઈ
 ગયાં અને ગદગદ કંઠે ગુરૂશ્રીને એનો હવે શું ઉપાય કરવો તે પુછવા
 ત્રાખ્યાં. વસિષ્ઠજીએ કહ્યું કે એનો ઉપાય અહીંજ છે; મારી પાસે જે
 નંદિની ગાય, મારા અગ્નિહોત્રને માટે રહેલી છે, તે સુરભીની સંતતિ
 છે, તેની સેવા કરીને તેને પ્રસન્ન કરશો તો તમારી મનકામના ફળ
 શે. તે ઉપરથી રાજા અને રાણી ત્યાંજ રહ્યાં અને ગુરૂની ગાયની
 અત્યંત સેવા કરવા લાગ્યાં. નિત્ય સવારમાં બન્ને જણાં વહેલાં ઉઠે,
 ગાયને પાણીથી સાફ કરી તેને ચોળે, તેના વાછરડાંને પણ તેમ કરી

પોતાની માને ધવડાવે, પછી ચંદન પુષ્પ આદી સવ સામગ્રીથી નંદિનીની ભાવથી પુજન કરે અને પછી તેને વનમાં ચરવા જવાને છોડી મુકે. તેની પાછળ પાછળ રાજા અને રાણી બન્ને જાય અને રાણીને થોડે દુર જઈ પાછી આશ્રમ ભણી વિદાય કરી રાજા એકલે જ ગાયની પાછળ તેની મેવા કરતો જાય. ગાય ઉભી રહે તો પોતે ઉભો રહે, ને બેસે તો પોતે બેસે, તે ચાલે તો પોતે ચાલે, તે પાણી પીએ તો પોતે પીએ, તેના શરીરે માખી ડાંસ વગેરે જીવડાં આવી બેસે તો ઉરાડે અને સારો ચારો શોધીને તેને ચરાવે અને સાયંકાળે તેની સાથે પાછો આશ્રમમાં આવે. આવી રીતે ઘણા સમય સુધી તેની ચાકરી કરી તેની પ્રસન્નતા અને કૃપા મેળવી. પછી ગુરૂની આજ્ઞા ક્રમને દીલીપ અને સુદક્ષિણા પોતાના રાજ્યનગરમાં આવ્યાં, અને ત્યાર પછી થોડે કાળે રાણીને મહાપ્રતાપી પુત્ર પ્રસવ થયો, કે જેના વંશમાં શ્રી રામચંદ્રજી પોતે પ્રગટ થયા હતા. ગુરૂ વિના મમ કાર્મ બતાવતું નથી, અને ગુરૂની કૃપા સંપાદન થતાં દેવી વિદ્વો દુર થઈ અચિન્ત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે.

(રઘુવંશમાંથી)

સહવારનું સ્મરણ.

ભુજગી છંદ.

પ્રભાતે પ્રભુ અંતરે જે પ્રકાશે, કૃપા જેનીથી દેહનાં કાર્ય થાશે
જીએ જનગૃતિ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ માંહે, સ્મરણં તેહને જેથી કલ્યાણ થાએ. ૧
નદી વાણી ને મનથી જે પમાએ, સદા સન્નિધિદાનંદ રૂપે સુહાએ
વડી મૂર્તિ એ તેજની છે અપાર, પ્રભાતે સ્મરી જનકી સંસાર પાર. ૨
રહ્યું વિશ્વ જેને વિશે સર્વ વ્યાપી, નિરાકાર નિર્લેપ મોટો પ્રતાપી
સહુ દેવનો દેવ જે ના કળાએ, પ્રભાતે સ્મરણં પ્રેમથી ચિત્ત માંહે. ૩

દાહરા.

બ્રહ્મા હરિ હર શકિત ત્રણ, વ્યાપી રહી સર્વત્ર
જેનાં તેજ બળે થતા. સહુ વ્યવહારો અત્ર ૧
સૂર્ય ચંદ્ર મંગળ અને, બુધ શુક્ર ને શનિ શુક્ર
નક્ષત્રો તારા ગણો. સમસ્ત જ્યોતિ ચક્ર ૨
સ્મરણ કરી સદ્ભાવથી, વિનવું જેડી લાથ
કૃપાનીધિ સહુ માયરો, કરજો રૂડો પ્રભાત ૩

દ્રુત વિલંબિત.

ભુગુ વસિષ્ઠ ઋતુ રૂપિ અંગીરા
પુલહ ગૌતમ ને મરિચી ધૌરા
વ્યવન રૈબ્ય મનુ વણિ દક્ષ જે
સરવ એ કરજો સુ પ્રભાત મે ૧

દાહરો.

સનક સનંદન આસુરી, પિંગળ સનતકુમાર
વોહુ સનાતન સહુ કરો, પ્રભાત મુજ શુભકાર. ૧

જુગદું-ધૈર્ય.

નળ દમયંતી.

કેટલીક વાર એવું બને છે કે સારાં માણસોની મતિ પણ ફરી જાય છે અને તેઓ નહીં કરવાનાં કામ કરે છે, પરંતુ પાછળથી તેમને પોતાની કૃતિ નબળી થયલી સમજાઈ જાય છે, અને અંતે પસ્તાવો થાય છે. માણસનાં મનમાં એકબીજાથી ઉલટા એટલે સારા ને નરસા વિચારો અને વિકારો ઉત્પન્ન થાય છે, અને સારા તથા નરસા બેની વચ્ચે ખરેખરી લડાઈ ચાલી રહી હોય તેવું દેખાય છે. સારાનું બળ વધે છે ત્યારે સારાં કામ થાય છે, અને નરસાનું બળ વધતાં તે દુઃખમાં દોરવી જાય છે. દુઃખ આવી પડે તે વખતે માણસે ધૈર્ય ધારી હિમ્મત રાખવાની જરૂર છે. ધૈર્ય એ ધર્મનું એક અંગ અથવા ચિન્હ છે. ધૈર્યનું સેવન કીધા વિના જીવ પોતાનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી. જો આ ધર્મને માર્ગે જનારા છે તેઓને તો માર્ગમાં ઘણાજ વિઘ્ન નડે છે. એ વળા જો ધૈર્ય નહિ રખાય તો આગળ જવાયજ નહિ, માટે દરેક માણસે ધૈર્યનું સેવન અવશ્ય કરવું. એમ કીધાથી અંતે સાફ ફળ મળ્યા વિના રહેતું નથી. એ વિષયમાં નળ દમયંતીની કથા જગતમાં પ્રખ્યાત છે. નૈષદ નામે દેશમાં વીરસેન નામનો રાજા થઈ ગયો તેને સુરસેન નામે ભાઈ હતો. એ અન્ને ભાઈને એકેક છોકરો હતો. એકનું નામ નળ અને બીજાનું નામ પુષ્કર હતું. વીરસેન અને સુરસેન અન્ને જણા નળને રાજ્યાસન ઉપર બેસાડી તપશ્ચર્યાને માટે વનમાં ચાલ્યા ગયા. નળ રાજા પરમ ધર્મિષ્ઠ હતો અને તેના રાજ્યમાં સંપૂર્ણ સંતોષ અને સુખ ફેલાઈ રહ્યાં હતાં. એના કાકાનો છોકરો પુષ્કર

સેન્યાધિપતિ હતો. અને બાકીઓ શ્રમ્ય થોડા સમય સુધી રનેહ
સારો રહ્યો. પાછળથી પુષ્કરને અદેખાઈ થઈ અને તેણે મનમાં
વૈરાગ્ય આણી દારણ વનમાં પ્રયાણ કીધું. નળરાજ સતી
શીરોમણી દમયંતી નામે રાજપુત્રીને પરણ્યો હતો. અનેની
વચ્ચે ગાદો પ્રેમ હતો અને તેઓને સંતતિ પણ થઈ હતી. એ દંપતિ
સુખેથી પ્રજનનું પાલન કરતાં હતાં તેવામાં એક દીવસ વનમાંથી
પુષ્કર દુર્મતીથી ભ્રમી ગયો અને નદારા માણસોનો ઉરકેરાયલો
નગરમાં આવ્યો અને નળરાજની પાસે છુત રમવાની માગણી કરી.
નળરાજએ ઘણો સમજાવ્યો પણ તે સમજ્યો નહિ, અને ધીરે ધીરે
નળરાજની મતિ પણ બદલાતી ગઈ. એક બાકીઓ જુગદું રમ્યા
અને તેમાં નળરાજ પોતાનું રાજપાટ સર્વ ખોઈ ખેડા. પુષ્કરે પોતાની
આણુ ફેરવી કે નળને જે કોઈ આશ્રય આપશે તે અમારો અપરાધી
થશે. નળ રાજ પહેરેલાં સાદાં કપડાં ભેર વન તરફ ચાલ્યા. તેની
રાણી દમયંતીએ છોકરાંને પોતાને પિયેર વિદાય કીધાં અને પત્નિના
ધર્મ પ્રમાણે તે પોતાના પતિની સાથે ગઈ. વનમાં તેઓ બહુ દુઃખ
પામવા લાગ્યાં. એકવાર માણસ નળના વિચારને આવવા દે છે અને
તેને કાવવા દે છે તો પછી ખીજ નળના વિચારો તેના ઉપર ચડી
આવે છે અને સત્તા ચલાવે છે. જેમ સહજ શરીરમાં શળો પેડો ને
તરત તેનો નાશ નહિં થયો તો વધારેને વધારે શળો વ્યાપી જાય છે
તેમજ મનના વિકારો રૂપી શળાને માટે સમજવાનું છે. નળ રાજએ
પોતાની સ્ત્રીને માટે જુદો વગર પાયાનો વહેમ લાવી તેને વનમાં
ઊંધતી મુકીને ચાલ પકડી. વાઘ, વર, મોટા મોટા સર્પો અને ખીજ
વિકાળ પ્રાણીઓથી ગાજી રહેલાં વનમાં સતી બહુ ત્રાસ પામી, અનેક
દુઃખો તેણે સહન કીધાં અને અતે પોતાની માસીને ત્યાં નામ ક્ષુ-
ખાવી દાસી તરીકે રહી. ત્યાં પણ સુખે ખેસાયું નહિં. તેને માથે ત્યાં

ચોરીનું આળ આવ્યું પણ સત્યનો એલી પરમેશ્વર છે. આળ ખોટું
 ફર્યું, માસીએ તેને ઓળખી, અને તે પોતાને પિયેર ગઈ. નળ રાજને
 પણ વનમાં બહુ બહુ દુઃખ પડ્યાં, તે સઘળાં તેણે પણ ધૈર્યથી સહન
 કર્યાં ને એક રતુપર્ણ રાજને ત્યાં ઘોડાવાળાની નોકરી કરવા રહ્યો.
 દમયંતિના પિતાએ નળરાજની શોધ કરવાને દેશોદેશ માણસ મોકલ્યાં
 પછી રતુપર્ણ રાજને ત્યાં છે એમ સમજાયું પણ તેનું રૂપ બદલાઈ
 ગયું હતું અને તે ઘોડાવાળાની નોકરી ઉપર હતો એટલે ખાત્રી કેમ
 થાય. તે ઉપરથી દમયંતી ફરી સ્વયંવર ફરી લગ્ન કરવાની છે એ
 માટે રતુપર્ણ રાજને તેડાવ્યો. તે તથા નળરાજ બન્ને આવ્યા. દમ-
 યંતીએ નળરાજને ઓળખી કહાડ્યો અને બધાને તેની ખાત્રી થઈ.
 દંપતિ ફરી મળ્યાં ને આનંદ પ્રસરી રહ્યા. દમયંતીને તેના જેવીજ
 એક બેન હતી તેને રતુપર્ણ રાજ સાથે પરણાવી. પછી નળરાજ દમ-
 યંતી સાથે સૈન્ય લઈ પોતાના અસલ નગર-રાજ્યનગર ભણી ગયો.
 તે વાતની ખબર પુષ્કરને થઈ. તેને પણ પાછળથી પોતાની માડી
 કૃતિનો પસ્તાવો થતો હતો, તેથી તે એકલો પગે ચાલીને નળરાજની
 સામે ગયો. તેણે જ્યને પગે લાગી ઘટતી ક્ષમા માગી. નળરાજએ
 બાંધને છાતી સરસો ચાંપ્યો, અને પોતાની પાસે બેસાડ્યો, બન્ને
 બાંધઓ નગરમાં સાથે ગયા અને નળરાજને ફરી રાજ્યાસન ઉપર
 ખીરાજતા જ્યને પ્રજામાં જયજયકાર વર્તી રહ્યા. આ પ્રમાણે શુગટું
 માણસની પુરી ખરાબી કરે છે. એક નળજા વિચારને જો પુષ્કરે
 અને નજો ડાખી દીધો હોત તો કંઈ પણ પીડા આવી પડતે નહિ.
 તોપણ નળ અને દમયંતી બન્ને જણે પરમાત્માનો આશ્રય રાખી
 મહાન દુઃખોમાં ધીરજ ધારી તો તેનું ફળ અતે સારું થયા વિના
 રહ્યું નહિ.

(મહાભારત વનપર્વમાંથી)

ક્ષમા.

વસિષ્ઠ ને વિશ્વામિત્ર.

માણસ અને પશુમાં મોટો ફેર એ છે કે માણસનામાં બુદ્ધિનું અંકુર કુટેલું છે અને પશુમાં તેમ થયું નથી. બુદ્ધિના પ્રકાશ વડે સારાં નરસાંને માણસ વિચાર કરી શકે છે. માણસનામાં સત્વ, રજ અને તમ એ પ્રમાણે ત્રણ ગુણો રહેલા છે. એમાં તમો ગુણથી નહારી વૃત્તિઓ પ્રગટ થાય છે. તે વૃત્તિઓને દાબી નાંખવા માટે બુદ્ધિનો પ્રકાશ સહાયકારક છે. સર્વ દુર્ગુણોમાં ક્રોધ બહુજ નબળો છે. સારા વિચારવાન અને પોતાનું કલ્યાણ ધ્વંષિતારા ક્રોધ પણ દિવશ ક્રોધને વશ થતા નથી. નકારા વિકારોને દાબી દેવા માટે તેથી ઉલટીજ સારી વૃત્તિને ધારણ કરવી જોઈએ. ક્રોધ આપણો ગમે તેવો મોટો અપરાધ કરે, આપણી સાથે દુષ્ટ રીતે વરતે, મનવાણી અને કર્મથી આપણી સામુ થઈ નહીં કરવાનું અને નિંદાયુક્ત કરે તોપણ આપણે તે વાત બીલકુલ મનમાં લાવવીજ નહીં, એટલુંજ નહીં, પણ જાણે એ નકાર કામ તે માણસે કીધુંજ નથી એમ સમજ આપણે ઊંચા ગુણોથી તેની ભણી વર્તન રાખવું એજ આપણો પરમ ધર્મ છે. આવી વૃત્તિને ક્ષમા કહે છે. ક્ષમા-એ ધર્મનું સખળ અંગ છે. જેઓનામાં ક્ષમાનો ગુણ છે તેઓનો ક્રોધ શત્રુ નથી. જનમંડળમાં તે માન પામે છે અને પરમાત્માને પણ પ્યારા છે. જેઓ વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રની કથા જાણતા હશે તેઓ સારી પેઠે સમજ્યા હશે કે

ક્ષમા એ ખરેખર મહાત્માનું મોહું લક્ષણ છે, અને એવા મહાત્માથી
 પરમાત્મા દુર નથી. કન્યા કુખ્જમાં વિશ્વામિત્ર નામે ક્ષત્રી રાજા
 રાજ કરતો હતો. તે એક દીવસ પોતાનાં માણસોની સાથે વનમાં
 મૃગયા કરવાને ગયો હતો. તેઓ સહુ અત્યંત શ્રમિત થયા અને
 લુપ્તથી પીડાતા હતા. એવાંમાં ત્યાં પાસેજ વસિષ્ઠરૂપિનો આશ્રમ
 હતો ત્યાં તેઓ ગયા. વસિષ્ઠ રૂપિએ તેમનો યોગ્ય આદરસત્કાર કરીને
 અને ત્યાંજ પ્રસાદ લેવાને માટે આગ્રહ કરીને. રાજા બહુ આશ્ચર્ય
 પામ્યો કેમકે રૂપિના આશ્રમમાં એક નંદિની નામની ગાય શિવાય
 બીજું કંઈ પણ તેણે દીડું નહીં. તોપણ રૂપિનો આગ્રહ જોઈ તેમણે
 પ્રસાદ લેવાની હા પાડી. પછી રૂપિએ તે ગાય જે કામચેતુ હતી તેને
 સર્વ સામગ્રી કરવાની આજ્ઞા આપી અને વિશ્વામિત્ર અને તેમના
 સર્વ માણસોને થોડીવારમાં મનમાનતાં ભોજન મળ્યાં. વિશ્વામિત્રને
 થયું કે આ બ્રાહ્મણનાં બળ આગળ મારું ક્ષત્રી બળ કંઈજ કામનું
 નથી. તેણે વસિષ્ઠની પાસે ગાયની માંગણી કરી પણ એ દેવતાઈ
 ગાયને રૂપિ કેમ આપી શકે અને તેથી તેણે તે આપવાની ના પાડી.
 રાજાએ પોતાના માણસોને આજ્ઞા કરી કે જાવરજસ્તિથી એ ગાય
 ઝાઝી દેવો. માણસોએ ગાયને બહુ મારી તોપણ તે વશ થઈ નહીં.
 ગાયે વસિષ્ઠનો આશ્રય માગ્યો ત્યારે તેમણે કહ્યું કે બ્રાહ્મણનો ધર્મ
 તો ક્ષમાનો છે માટે તું તારી મેજેજ તારૂં રક્ષણ કર કેમકે તેમ ક-
 રવા તું સમર્થ છે. પછી તે ગાયે પોતાના તેજથી અનેક યોદ્ધાઓ
 ઉત્પન્ન કરીને અને વિશ્વામિત્ર અને તેના માણસોને ત્યાંથી
 નાસી જવું પડ્યું. વિશ્વામિત્ર રાજ્ય લક્ષ્મિનો ત્યાગ કરી તપશ્ચર્યા ક-
 રીને સિદ્ધિને પામ્યા. હવે એવું બન્યું કે એક કલ્માપપાદ રાજા શા-
 પથી પીડાતો રાક્ષસરૂપ થયો હતો. વિશ્વામિત્રની ઉરકેરણીથી તેણે

વસિષ્ઠના પુત્ર શક્તિમુનીનું ભક્ષણ કરી નાખ્યું એટલુંજ નહીં પણ વિશ્વામિત્રે તેને ફરીથી વારંવાર સમજાવ્યો તેથી બહુજ ક્રોધ કરી વસિષ્ઠરૂપિના બીજા પુત્રોનો પણ તેણે સંહાર કરી નાખ્યો. આ વાત જાણી વસિષ્ઠરૂપિએ શોકથી કલ્પાંત કરી મુક્યું. શક્તિની સ્ત્રી ગર્ભવંતિ હતી તેને જોઈ રૂપિએ શાંતિ પકડી. રૂપિ પોતાના છોકરાની વહુ સાથે વનમાંથી જતા હતા તેવામાં કલ્માપપાદ રાક્ષસ તેઓની પાછળ ભક્ષણ કરવાના હેતુથી દોડ્યો. શક્તિની સ્ત્રી ગર્ભરાઈ રડવા લાગી પણ રૂપિએ તેને ધીરજ આપી અને “ હુંકાર ” શબ્દ કરી તેને આવતો અટકાવ્યો, એટલુંજ નહીં પણ તેના ઉપર દયા લાવી તેનો શાપ મિટાવી દીધો, અને કલ્માપપાદ પોતાના આગલા રૂપમાં આવી ગયો. વસિષ્ઠથી તે બહુજ શર્માઈ ગયો, ફરીફરી પગે લાગ્યો, અને પોતાની વારંવાર નિંદા કરી તેણે માફી માગી. વસિષ્ઠરૂપિએ તેને ક્ષમા આપી એટલુંજ નહીં પણ તેના માગવાથી તેને પુત્ર થવાનું વરદાન આપીને વિદાય કીધો.

ત્યાર પછી શક્તિમુનીની સ્ત્રીને પરાશર નામે પુત્ર થયો. તે મોટો થતાં તેણે પોતાના બાપ કાકાની હકીકત જાણી અને રાક્ષસોના ઉપર રીસે ભરાઈ તેઓનો નાશ કરવાનો વિચાર કીધો. તેણે પ્રથમ મહાદેવની આરાધના કરીને યજ્ઞનો આરંભ કીધો. રાક્ષસોનાં કુળ બળવા લાગ્યાં. તે જોઈ પુલસ્ત્ય, પુલહ આદિ રૂપિયો ત્યાં આવ્યા. તે સમયે વસિષ્ઠજીએ અને તે રૂપિઓએ પરાશરને બહુ સમજાવી તેની પાસે યજ્ઞની સમાપ્તિ કરાવી. વસિષ્ઠરૂપિએ પોતાના પૌત્રને કહ્યું કે હું પુત્ર ક્રોધને ત્યાગ કર. રાક્ષસોનો એમાં શો અપરાધ છે ? તારા બાપ તથા કાકાને જે ભાવી હતું તે થયું ? માણસનાં પોતાનાજ કર્મ પ્રમાણે તેને બધું આવી મળે છે, પ્રારબ્ધને અનુસરીને બધું થયા કરે છે. બુદ્ધિમાન

પુરુષ સદા ક્ષમાવાન હોય છે, અને ક્રોધ તો મૂર્ખ કરે છે. ક્રોધ ન-
 દારો થયો તેટલા માટે આપણે નકારા થવું એવું કયો ડાહ્યો માણસ
 કહેશે. ક્ષમા જેવો બીજો ધર્મ નથી, જેને વિશે ક્ષમા રહેલી છે તેજ
 પોતાનું જીવન સાર્યક કરે છે, તેજ પરમાત્માને વહાસો છે, અને તેજ
 ખરો મનુષ્ય છે. છાકરાએ યજ સમાપ્ત કરીધો અને ત્યાં ભેગા થયલા
 સર્વે રૂપિઓએ તેને બહુબાહુ આશીર્વાદ દીધા. એ પરાશર રૂપિની કીર્તિ
 આજ પણ સઘળે ઝળાકી રહી છે. વસિષ્ઠજી તો પ્રજાપતિરૂપે મનાય
 છે. ક્ષમાનો મહિમા જેવાંતેવાં નથી.

(મહાભારત.)

इन्द्रियो उषर अंकुश.

મોટા પુરુષની ઠાંસી-પગપાન.

શ્રી દ્વારીકાના યાદવોનો નાશ.

હિંદુઓ કાળની ગણના કરવામાં ચાર મોટા યુગો માને છે, જેના નામ, સત્યુગ, ત્રેતા, દ્વાપર અને કળિ છે. હાલ કળિયુગ ચાલે છે અને તેના પાંચ હજાર વર્ષ પુરા થયાં છે. તે પહેલાં દ્વાપર યુગ થઈ ગયો. તે યુગના છેવટના ભાગમાં નારાયણ ભગવાનનો આઠમો અવતાર જે કૃષ્ણાવતાર નામે પ્રસિદ્ધ છે તે થયો હતો. કૃષ્ણની નગરી શ્રી દ્વારિકા હતી અને ત્યાં ગંદવો નામના ક્ષત્રીઓની મોટી વસ્તી હતી. તેની પાસે પિંડારક નામે પવિત્ર તીર્થમાં એક સમયે, વિશ્વામિત્ર, નારદ આદિ રૂપિયો પધાર્યા હતા. ત્યાં કિન્નર છોકરાઓ જઈ ચડ્યા. તેઓએ પોતાના માંથી એકને સ્ત્રીના જેવાં વસ્ત્ર પહેરાવી તેને રૂપિઓની પાસે લઈ ગયા, અને ઘણા ડાહ્યા ડમરા હોય એવું ડોળ ધાત્રી રૂપિઓને પુછ્યું કે આ એક ગંદવતી ગર્ભવંતી સ્ત્રી આપની પાસે પુછવા આવી છે પણ પુછતાં શરમાય છે કે તેને શું અવતરશે. રૂપિઓ મસ્કરી તત્ સમજી ગયા અને ક્રોધ કરીને બોલ્યા કે એ મુશળ જાણુશે અને તે મુશળથી આખા ગંદવકુળનો વિનાશ થશે. છોકરાઓ ભયભીત થઈ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા, અને સ્ત્રીના વસ્ત્રો કહાડી નાખતાં અંદરથી ખગખર મુશળ નીકળ્યું. કિંચકેન રાજાને કાતે આવાત ગઈ. તેણે મુશળને ઘસાવી નાખાવ્યું ને ચુરાની રજકણો સમુદ્રમાં નાખાવી દીધી, તે રજકણો

સમુદ્રના કીનારા ઉપર ફરીઆવતાં તેમાંથી તિવ્ર ધારવાળું એક જાતનું તૃણ ઉગી નીકળ્યું. થોડા દીવસ પછી દારિકામાં માદા સુકનો થવા લાગ્યા અને તેથી જનદવકુળના માણસો પ્રભાસ નામના પવિત્ર સ્થાનમાં શાંતિને અરથે આવ્યા. ત્યાં ધર્મધ્યાન કરવાને જદે ભલી ભડી ભાતનાં ભોજનો કરવા લાગ્યા અને ઈંદ્રીના સ્વાદ વધતાં છેવટ મધપાન કરતા થયા. મધના સ્વાદથી લોભાઈ તેઓની વિવેક બુદ્ધિ કેવળ જતી રહી. તેઓ મોટેથી ખુમ પાડવા લાગ્યા, એકબીજાને કડવાં વચન કહેવા લાગ્યા અને એમ કરતાં છેવટે માંહેમાંહે લડ્યા પણ ખરા. સામસામા લથી-આરોથી લડ્યા તે તે ખુટ્યાં ત્યારે વજ્ર જેવાં જે તૃણ ઉગ્યાં હતાં તેણે વતી લડ્યા અને એમ લડતાં માંહેમાંહે કપાઈ મુઝ્યા અને રૂપિનો શાપ ફળીભુત થયો. ઈંદ્રીના સ્વાદમાં લોભાઈ જતાં આવું માદું પરિણામ આવ્યું. દાઝ ખરેખર અગ્નિ સળગાવી મુકનારો દાઝ છે. તેનું સેવન કાઢાથી કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે, સારાં નરસાંનું ભાન માણસં ભુલી જાય છે. સગાં, મિત્ર, સ્નેહી, મોટાં, નાનાની ઓળખ જતી રહે છે, પોતાના શરીરનું પણ ભાન રહેતું નથી, એક ગાંડા અથવા ભુતના જેવા માણસ થઈ જાય છે, અને લોકોમાં હાંસી ઉત્પન્ન કરે છે. મદીરા ડાહ્યાને પણ દીવાનો કરી નાખે છે. પાપમાં અને નરકમાં ઘસડી જનારી જલ્દણી જેવા એને સમજવાની છે. એણેજ આ જનદોની મતિ ફેરવી નાખી હતી. છોકરાઓએ રૂપિની મસ્કરી કરી એજ પહેલું નકાર કામ કાઢ્યું. કોઈની પણ મસ્કરી કરવી એ સારા માણસને નહીં છાજે તેવું કામ છે. સારા માણસો મસ્કરી કરનારને ધિક્કારે છે. મસ્કરીનું પરિણામ કોઈ પણ દીવસ સાઈ હોતુંજ નથી. જેઓ ઓછી બુદ્ધિના માણસો છે અને જેનો સ્વભાવ દુષ્ટ છે તેઓજ એથી રાજ થાય છે. મસ્કરી એક જાતની હિંસા છે અને હિંસા એ દુર્ગુણનું લક્ષણ છે, માટે મસ્કરીથી વેગળા નામવું એજ સમજવું. માણસનું કર્તવ્ય છે. (શ્રીમદ્ ભાગવત.)

મલીનતા.

મનહર ૭૬.

મેલો, મેલો, મલીનતા, અતી દુરગંધ ભરી

જનુની જોખમકારી, જનુની જણાય છે

વ્યાધિઓ વધારી વીધવીધ, વણસાડી વધુ

થાય છે પ્રસન્ન જાડીં, આયુષ્ય હુંટાય છે

મલીન મનુષ્ય તણા, પડછાયથી પીડાઈ

સુજન સદાય દુર, ડરી ડરી ધાય છે

અપવિત્ર પારિલાનું, અંગ અડતાં સહજ

ઊંચી વર્ણના મનુષ્ય, જેમ અભડાય છે.

પાણી અહુ પ્યાર પણુ, મેલથી ભરેલ હોય

તથા તતં પાંથી જાય, માની તે ન કામનું

હીંગડાની વાસવાળી, વસ્તુ દુધ માંહિ મળે

મૂલ તવ દુધ તણું, છે કુટ્ટી બદામનું

માટી આદિથી વિટેલ, મહા મૂલ તણું મણી

જોનાર જોનોને મન; પથ્થર સમાન છે

મહાણથી ક્યામ થાય, કાંતિ શશિ સૂચ તણી

શિશુ મુક્તિ માગી વિશ્વ, કરે ધ્યાન દાન છે

નાહી ઘોષ શુદ્ધ થઈ, વસ્ત્રો શુદ્ધ પહેરી રહે

આગેઅતા તનતણી, જન નિત્ય પાળશે

દુષ્ટના પ્રસંગથી ન, રંગ દુષ્ટ અંગ અહે

ભયથી ભરેલ એપ, એમ આપ ટાળશે.

જેમ શુદ્ધ શરીરને, અંતરને તેમ શુદ્ધ
 ચેતીને અહરનીશં, ધીરજથી ધારવું
 દીલથી દુર્ગુણ દુષ્ટ, મેલ સર્વ દુર કરી
 નહારા વિચાર થકી, મન નિત્ય વારવું. ૬
 કાદવ મલીન હંસ, અળાદીણ, થાય શુદ્ધ
 તેનાથી ઊંચે ગગન, તાયરે ઉડાય છે
 તન મન મેલ મીટી, જીવન પવિત્ર થાય
 જીવથી નિશ્ચય તવ, પ્રભુને સમાય છે. ૭

નચ્ચતા—પ્રિય વચ્ચન.

ઈદ્ર તથા રંબિ રામ.

એક સંસ્કૃત પંડીત કહી ગયા છે કે માણસના મોહમાંથી જેમ જેમ વચન નીકળતાં જાય છે તેમ તેમ તેની જાતી અને તેનું કુળ પ્રગટ થાય છે. આ કહેવું બહુજ યોગ્ય છે. સારાં અને નકારાં માણસોની પરિક્ષા તેઓના મોહવા ઉપરથી થાય છે. દરેક માણસ પોતાના સ્વભાવ તથા ગુણ પ્રમાણે વરતે છે. એ સ્વભાવ તથા ગુણ દેહની સાથેજ અંધાયલા છે એ વાત ખરી છે. આગળ થઈ ગયલા જન્મના કર્મ અને વાંસનાને આધીન સ્વભાવ અને ગુણ છે, ત્યારે આ ઉપરથી શું એમ સમજવાનું છે કે એ પ્રમાણે જન્મથી જોડાયલા સ્વભાવ તથા ગુણ જીવતા સુધી કાયમ રહે છે? ના, ના, માણસને આ દુનિયામાં જેમ જેમ નવા નવા અનુભવ થતા જાય છે, તેમ તેમ તેને નવું શિક્ષણ મળે છે. અને તે શિક્ષણના પ્રકાશથી પોતાનું વર્તન કરે છે. કોઈ પણ જમીન પ્રથમથી નવળી હોય તો પણ તેને ખાદી, માફ કરી, નવી માટી, ખાતર નાખી સુધારવામાં આવે છે અને પછી તેમાં જનતજનના અમુલ્ય ઝાડ ખીલી નીકળીને જનમંડળને ફળદ્રુપ આપે છે તેજ પ્રમાણે માણસ જો પરિશ્રમ લે તો પોતાના સ્વભાવ તથા ગુણને, હોય તેના કરતાં વધારે સારા કરી શકે છે. ઇશ્વરે માણસને બુદ્ધિ આપી છે તેનો ખરો ઉપયોગ આવું કામ કરવા માટેજ છે. મન, વાણી, અને કાય એ ત્રણ માણસને મોટાં સાધન આપ્યાં છે. એ ત્રણેનો સારો તેમજ નકારો ઉપયોગ થઈ શકે છે. એ ત્રણેને સુધારીને

ધવિત્ર રાખે છે તેજ ખરો વીરક્ષો છે. મોહકું એક પાત્ર સમાન છે. જેમ પાત્રમાં હીંગ ભરેલી હોય તો હિંગની ગંધ આવે છે અને કસ્તુરી ભરેલી હોય તો કસ્તુરીની સુગંધ બહારી રહે છે અને શીજનાં મન આકર્ષે છે, તેજ પ્રમાણે માણસના મુખમાં રહેલી વાણી માટે સમજવાનું છે. એ વાણી જે નકારી હોય તો દુર્ગંધ રૂપ છે અને સારી હોય તો કસ્તુરી રૂપ છે. ખાળકુવાની દુર્ગંધથી લોકો નાક ખંધ કરી આઘા નામે છે અને ગુલાબના અત્તરનું સેવન કરે છે. સાડું સહુને વહાવું લાગે છે, તેટલા માટે જે માણસ નત્ર અને મીઠાં, વિનયવાળાં, સારાં વચન કહે છે તેના ઉપર સર્વ રાજ થાય છે અને તેનું કૃણ પણ સાડું નીવડે છે. આ વિશે શ્રી વિષ્ણુ પુરાણમાં એક કથા આપેલી છે. રજિ નામે એક ક્ષત્રી રાજા હતો. તેને અતુલ પરાક્રમી સૌ છોકરા હતા. તેના સમયમાં દેવતાઓ અને દૈત્યોની વચ્ચે મોટો સંઘ્રામ થવાનો હતો. તે અને પક્ષવાળાઓએ બ્રહ્માજીને જઈને પુછ્યું કે મહારાજ, અમારામાંથી કોનો જય થશે? અમને જય મળે એવો ઉપાય અતાવો. બ્રહ્માજીએ તેમને કહ્યું કે રજિ રાજાના પુત્ર જેને સહાય આપશે તે જીતશે. આ સાંભળી દૈત્યો રજિ રાજા પાસે જઈને તેના પુત્રાની સહાયને માટે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. રજિએ કહ્યું કે હા, હું મારા છોકરાને મોકલું, પણ એવી શરતે કે દેવતાઓ હારે તો તેમનો રાજા ઈંદ્ર છે, તેની જગ્યાએ હું ઈંદ્ર થાઉં. દૈત્યોએ કહ્યું કે ત્યારે અમે લડીએ શું કામ? અમે જીતીશું તો ઈંદ્રપદ તો અમારા પ્રલ્લાદજીને આપીશું, તમારે ગમે તો સહાય કરો યા નહીં કરો. એમ કહી દૈત્યો ત્યાંથી ચાલી ગયા. પછી થોડી વારે દેવતાઓએ આવીને એજ પ્રમાણે માગણી કરી, અને તેઓને પણ રજિ રાજાએ કહ્યું કે તમે જય એળવો તો હું ઈંદ્ર થાઉં, એમ હોય તો મારા પુત્રા આવશે. દેવોએ

કહ્યું કે, ભલે તમે ઈંદ્ર થઈને પણ અમારી છત કરાવો. પછી રજિ
રાગના પુત્રોની સહાયથી દેવતાઓનો જય થયો અને દૈત્યો હારી
ગયા. આ પ્રમાણે સંગ્રામ પુરો થતાં દેવતાનો રાગ ઈંદ્ર રજિ રાગ પાસે
જઈ પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે “ આપે અમોને અભય કર્યા વાસ્તે
આપ અમારા પિતા ધન્યછો, કે જેનો હું ત્રિલોકનો ઈંદ્ર પુત્ર છઉ ” દૈત્યો
નો પરાજય થતાં દેવતાઓ અભય પામ્યા અને તે અભયનું રજિરાગ
કારણ હતો. અભય આપનારને હિંદુ શાસ્ત્રમાં પિતા કહેલો છે. માટે ઈંદ્રે
રજિને પિતા કહ્યો: પોતે પુત્ર થયો, કેમકે પુત્ર અને પિતા તે એકજ રૂપ
ગણાય છે. અને જે પિતાનું હોય તે પુત્રનુંજ કહેવાય છે. રજિરાગ
ઈંદ્રના નમ્ર વચનથી અતિપ્રસન્ન થયો અને બોલ્યો, હું ઈંદ્ર, જે કોઈ
શત્રુ પણ આવાં નમ્ર અને વિનય ભરેલાં વચન કહે તો તે પણ માન્ય
કરવાં પડે છે તો તમારા જેવાએ કહેલાં એ વચનથી અમે પરમ સંતોષ
પામીએ એમાં શું નવામ ? જ્યારે તમે પુત્ર થઈને માગો છો ત્યારે મારે
ઈંદ્ર પદ નથી જોઈતું, તમેજ તે સુખે ભોગવો. આ પ્રમાણે ઈંદ્રને
ચોતાનું મહાન પદ કાયમ રહ્યું, દૈત્યોએ પોતાની અસહ્ય વાણીથી
પોતાનો સ્વાર્થ બોલ્યો, અને ઈંદ્રે તેથી ઉલટીજ રીતથી મધુર અને વિનય
વચનથી, નમ્રતાથી પોતાનું અને દેવતાઓનું હિત સાધી લીધું.

શિષ્યની કસોટી—ગુરુ ઉપર વિશ્વાસ.

ધૈર્ય અને ઉપમન્યુ.

આ આર્યભૂમિમાં આગલા સમયમાં એવો રીવાજ હતો કે જ્યારે બાળક સમજતો અને યોગ્ય વયનો થાય ત્યારે તેને તેના મા આપેલ ગુરુને ત્યાં કોઈપણ રૂપિને ત્યાં ભણવા મુક્તાં. વિદ્યા શીખવવાનું કામ તે વખતે રૂપિએ અને બ્રાહ્મણોજ કરતા હતા. શિષ્યના ઉપર ગુરુ અત્યંત પ્રેમ રાખતા હતા, અને પોતાનાજ પુત્ર સમાન તેને ગણતા હતા, તે છતાં શિષ્યનું ઊંચું વર્તન થાય તે હેતુથી તેની ઘણે પ્રકારે કસોટી કરતા હતા. શિષ્ય પણ પોતાના ગુરુ પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ અને સંપૂર્ણ ભરસો રાખી પોતાના પિતા સમાન ગણતા હતા. જેમ જેમ શિષ્ય વિદ્યા ભણતો જાય તેમ તેમ વિશેષ વિદ્યાને તે પાત્ર છે કે નહીં તે નિશ્ચય કરવા ગુરુ તેની કસોટી કરતા. ઊંચી વિદ્યાનો જે અધિકારી નહીં હોય તેને તે વિદ્યા શીખવવાથી જનમંડળને હાની થાય છે એટલુંજ નહીં પણ તેને પોતાને પણ હાની થાય છે. નાના બાળકને બંદુક સજાગવવાનો દારૂ આપ્યો હોય તો તે સજાગવતાં પોતાને પીડા કરે છે. માટે અધિકાર કેટલો છે તે ગુરુએ નિશ્ચય કરવાનું છે. તે વખતના રૂપિએ ઘણા સમર્થ હતા અને તેમના આ-શિર્વાદ કળ્યા વિના રહેતા નહીં. ગુરુ હંમેશ આપણું સાઈ ઇચ્છે છે એમ મનમાં નક્કી સમજી તેની આજ્ઞા બરાબર પાળવી જોઈએ. ગુરુ શા કારણથી આજ્ઞા કરે છે અને તે પાળવામાં શું પરિણામ આવશે તેનો શિષ્યે વિચાર કરવાનો નથી.

એક ધૌમ્ય નામે રૂપિ હતા અને તેમને ત્યાં ઘણા શિષ્યો.
 અણવાને રહેતા હતા. તેમાં એક શિષ્યનું નામ ઉપમન્યુ હતું.
 એક દીવસે રૂપિએ ઉપમન્યુને કહ્યું કે હે વત્સ, આ ગાયોને તારે ચારવા
 લઈ જવી અને તેઓનું રક્ષણ કરવું. આ ગુરૂની આજ્ઞા માથે ચઢાવી
 ઉપમન્યુએ તેમ કીધું. ગાય ચરાવી સમીસાંજના ગુરૂને ઘેર તે
 પાછો આવ્યો ત્યારે તેનું શરીર જરા પણ કરમાયલું નથી એમ જોઈને
 ગુરૂએ તેને પુછ્યું કે આજે તેં શું ખાઈને તારું પોષણ કીધું. ઉ-
 પમન્યુએ નમ્રતાથી જવાબ દીધો કે, મહારાજ, ભિક્ષા માગીને. ગુરૂએ
 કહ્યું કે ગુરૂને નિવેદન કીધા વિના ભિક્ષાનું ભોજન નહિં કરવું જો-
 યે. બીજે દીવસે માગી આણેલી ભિક્ષા ગુરૂને અર્પણ કરી, પણ ગુ-
 રૂએ તેમાંથી તેને કંઈ આપી નહોતી, તે છતાં સાંજરે પાછો ઉપમન્યુ
 આવ્યો ત્યારે આગલા દીવસ જેવોજ તુંમ થયેલો દેખાયો, ગુરૂએ
 પુછ્યું કે, આજે શું ભોજન કરીને રહ્યો. ઉપમન્યુએ કહ્યું કે મહા-
 રાજ, હું બીજી જગાએથી ફરીથી ભિક્ષા લાવ્યો હતો. ગુરૂએ કહ્યું
 કે એમ એવાર ભિક્ષા માગવી યોગ્ય નથી, અને વળી જેટલી ભિક્ષા
 આવે તેટલી બધી ગુરૂને ધરવી જોઈયે. તેને બીજે દીવસે એજ
 પ્રમાણે પાછું ગુરૂએ પુછ્યું, ત્યારે ઉપમન્યુએ કહ્યું કે, હે પ્રભુ, ગાયના
 વાછરડાં ગાયને ધાવે તે વેળા જે શીણ પડે તેના મે આહાર કીધો
 હતો. ગુરૂએ કહ્યું કે અલ્યા એ શીણ તો વાછરડાંને જમવું જોઈયે.
 વાછરડાં તારા ઉપર દયા લાવીને પોતે એટલું આછું પીએ છે. તે
 ઉપરથી શીણપણ લેવું ઉપમન્યુએ બંધ કીધું, અને તેને ભુખ તો
 અણીજ લાગી, હવે શું કરવું. તેણે ઝાડનાં પાતરાં ખાધાં. તે ખા-
 ધાથી તેના શરીરમાં જાણે અગ્નિ પ્રસરી ગયો હોય તેમ થયું ને તે
 આંખે આંધળો બની ગયો. આવી સ્થિતિમાં પાછો ફરતાં તે એક

કુવામાં પડી ગયો. સાંજરે તે ઘેર નહીં આવ્યો, ત્યારે ગુરૂ પોતાના બ્રાહ્મણ શિષ્યો સાથે તેની ઝોળ માટે ગયા. વનમાં જઈને તેમણે યુગ પાડી કે હું બેઠા ઉપમન્યુ તું ક્યાં છે. ઉપમન્યુએ તે સાંભળી મોટેથી જવાબ દીધો કે મારાથી આંખે દેખાતું નથી અને હું આ કુવામાં પડ્યો છું. રૂપિ કુવા પાસે ગયા અને ઉપમન્યુને દેવતાના વૈદ્ય અશ્વનિ કુમારને પ્રસન્ન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો. તે ઉપદેશ પ્રમાણે કરવાથી અશ્વનિકુમાર ત્યાં પ્રગટ થયા, અને તેની આંખ દિવ્ય ઔષધીથી સારી કરી અને તેને ખાવાનું, પણ આપ્યું. ઉપમન્યુ તેમને ફરી ફરીને પગે લાગ્યો અને બોલ્યો કે ગુરૂની આજ્ઞા વિના હું કંઈ પણ ખાત્રી શકતો નથી. અશ્વનિકુમારે અતિ પ્રસન્ન થઈ આશિર્વાદ આપ્યો અને ત્યાંથી તે ગયા. ધૌમ્ય રૂપિને જઈને ઉપમન્યુ પગે લાગ્યો અને રૂપિ પણ સંપૂર્ણ સંતોષ પામ્યા અને તેમણે પણ તેને આશીર્વાદ દીધો કે સર્વ વેદના પ્રકાશમય તેજથી તું શોભી રહીશ અને તારું કલ્યાણ થશે. આવી ભક્તિ તેજ ખરી ભક્તિ છે અને કૃણાદાયક પણ તેજ છે.

મહાભારત.

અહિંસા.

માલિની ૭૬.

નહિં કદિ દુઃખ દેવું, હવ કોને શરીરે
 મન પણ જિવ કોનું, દુભવૌ ના કદીરે
 સકળ જિવ તણા છે, એક કર્તા વડોરે
 અતુર સમગ્ર હિંસા, પાપમાં નાં પડોરે
 શરિર વશ કરીને, વારી રાખો પિડાથી
 કુપથ જનિ કુટીલા, રાખવી વેણનાથી
 મન પણ નવ કોનું, ભુંડું મચ્છો કદાપી
 તણુ તપ સુખદાતા, ભૂતજે એ પ્રતાપી
 સદિવ સરવ હિંસા, આપને દુઃખકારી
 અવર જિવ બધાને, પીડતી તેમ ભારી
 શરિર સહુ સરીખાં, એક તત્વે બનેલાં
 દુઃખ સુખ સહને તો, ભિન્નતા જોય ઘેલા
 જગતપતિ અતી છે, પ્રેમી પોતે દયાળુ
 નિખિલ જિવન કેરું, મૂળ તે છે કૃપાળુ
 સરવ મહિ દિપે તે, સર્વ વ્યાપી સદાએ
 અજર્થી આણુ સુધીરે, સર્વ તેમાં સમાએ
 પિડિત જિવ અતાં કો, શું ન તેતો પિડાશે
 મુરખ વણુ હરીને, પીડી કો રાજ થાશે
 કઠિન હૃદય માંહી, કુર હિંસા નિવાશે
 અધમ મતિ છવાઈ, ધાય વેગે વિનાશે
 વન મહિં વસનારાં, સિંહને વ્યાઘ્ર આદી

બહુ ભય વરતાવે, શ્રોહિના તે સવાદી
 તકડિ મંરણ પામે, વીંધશે જ્યાં શિકારી
 શરિર પછિ પિંખાએ, શું ગતી કષ્ટકારી
 વિકટ વન મનુષ્યો, આળિને સર્વ છેડે
 સહજ જિવં અસંખ્યો, હોમિને હામ ફેડે
 પશુસમ સમજે તે, માનવી કુર દુષ્ટ
 સમય ઘટિત આવે, પામતા તેમ કષ્ટ
 શિતળ અમૃત ભાવે, પ્રાણિ માત્રે પ્રસારે
 વિજન વન વિશે તે, ભીતિ છાંડિ સિધારે
 વન પશુ વિકરાળાં, સ્નેહથી ચર્ણુ ચાટે
 વળુ ભય જન એવા, વીંચરે વાટ ઘાટે
 જિવન સદ્ગુણ થાયે, જો અહિંસા પળાયે
 પરમ ધરમ નિશ્ચયે, છે અહિંસા સદાયે.

સત્તાનો મદ.

નહુપ.

પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, ને સ્વર્ગ એ ત્રણ લોક જગતમાં પ્રખ્યાત છે. તેમાં સ્વર્ગ એ ત્રણેમાં શ્રેષ્ઠ છે. સ્વર્ગમાં દેવતાઓનો નિવાસ છે અને તેનો રાજા ઈંદ્ર નામે ઓળખાય છે. આગળ થઈ ગયલા યુગોમાં એક સમય એવો હતો કે, તે સમયે પૃથ્વી ઉપરના પ્રતાપવાન મનુષ્યો સ્વર્ગમાં જઈ દેવતાઓ સાથે વ્યવહાર રાખી શકતા હતા. દેવતાઓનું કલ્યાણ કરવામાં એકવાર ઈંદ્રથી બ્રહ્મ હત્યા થઈ ગઈ, અને તેથી તેને એ પાપ વળગ્યું અને સર્વમાં તેની અપકીર્તિ પ્રસરી. દેવતાઓ કે જેનું હિત કરતાં આ પાપ થઈ ગયું હતું તેઓ પણ ઈંદ્રની નિંદા કરવા લાગ્યા. કોઈ પણ જીવ નહિં કરવાનું કામ પાપનું કામ કરે છે તો તેનાં સગાં, વહાલાં, મિત્ર અને સહુ કોઈ તેનો તિરસ્કાર કરે છે કેટલા ખુલ્લી રીતે નિંદા કરે છે. અને કેટલાક મોહડે નહીં બોલતાં મનમાં સમજી તેની પ્રતિ અપ્રીતિ બતાવે છે. બીજાનું સાંઝું કરવા માટે જો દુષ્ટ કામ કરીએ તો તે બીજાને પણ આપણને ધિક્કારે છે. દુષ્ટ કર્મથી સદાય ડરીને ચાલવાનું તેટલાજ માટે મોટા પુરૂષો કહી ગયલા છે. પાપ થઈ ગયું તેથી ઈંદ્ર પણ ચિંતાનુર થઈ સુખ શાંતિ ખોઈ બેઠો, અને તેથી પોતાનું ધામ છોડી વનમાં જઈ, શરમનો માર્યો, છુપાઈ બેઠો. સ્વર્ગમાં રાજા કોઈ રહ્યા નહી, અને ઉત્પાતો થવા લાગ્યા; પ્રજા પીડા પામવા માંડી, અને દેવતાઓને મોટી ચિંતા થઈ. અન્તે દેવતા, રૂષિ, આદિએ વિચાર કરી નહુપને ઈંદ્રાસન ઉપર

સ્થાપિત કીધો. નહુપ બહુ ધર્મિષ્ઠ અને વિચારવાળો હતો, પણ
 જ્યારે અધિકાર, સત્તા, ઊંચી પદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ધણાજ થોડા
 જનો સાત્વિક વૃત્તિ સાચવી શકે છે, રજ્જેગુણનું બળ વધી જાય છે
 અને મદીરાનું પાન મળ્યા પછી જેમ મદ ચડી જાય છે, તેમ મોટી પદ્ધિ
 અને સત્તાથી ધણાઓની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય છે. ઇંદ્રિય ઉપર આવતાં
 નહુપ નાના પ્રકારના સુખ અને વિલાસો ભોગવવા લાગ્યો. એમ કરતાં
 તેના મનમાં આવ્યું કે, હજી મને ઇંદ્રિયોનું સુખ આપી રહી જાય
 છે. તેણે રૂપી તથા દેવતાઓને ખોલાવીને કહ્યું કે હજી ઇંદ્રિયો મારી
 પાસે કેમ નથી આવતી; શું ? તેણે આવતી મારી સેવા નહીં કરવી
 જોઈએ ? તમે એને મારી પાસે લાવો. દેવતાઓ અને રૂપિઓથી તેણે
 જાણ્યું કે ઇંદ્રિયો અહરૂપતિનો આશ્રય લઈને રહેલી છે અને તેથી
 તેણે અહરૂપતિ ઉપર ક્રોધ કરીને કહ્યું કે તમે સહુ અહરૂપતિને જઈને
 કાઢો કે તું જો એને નહીં મોકલે તો હું તને મારી નાખીશ, એમ નિ-
 શ્ચય જાણ્યો. દેવતા અને રૂપિઓએ પરસ્પરી ઉપર વિકારવાળી દ્રષ્ટિ
 કરવી એ મોટું પાપ છે અને સત્યરૂપને તે કલંક લગાડે છે ઇત્યાદિ
 બહુ શિખામણની વાતો કહી, પણ પોતાની સત્તાથી તેને અભિમાન
 વધી ગયું હતું, અને મદથી તે અધ થઈ ગયો હતો. સારા નરસાનો
 વિવેકનો નાશ થયો હતો અને પોતાની ધુનનેજ તે વળગી રહ્યો અને
 ક્રોધનું તેણે સાંભળ્યું નહીં. આ સઘળી હકાકતની દેવતાઓએ અને
 રૂપિઓએ ઇંદ્રિયો, જેને શચી પણ કહે છે, તેને જાણ કરી. હવે શું
 કરવું, એ મોટી ચિંતા પ્રગટી. જેની જેની સલાહ લેવી ઘટતી હતી
 તેની સલાહ લીધી. પછી અમુક નિશ્ચય થયો. તે નિશ્ચયને અનુસરીને
 શચી નહુપ રાજની પાસે ગઈ. અને અહરૂપતિ પણ તેની સાથે ગયા.
 બન્નેને સાથે આવતાં જોઈ નહુપ બહુ હસ્યો, અને ખોલી ઊઠ્યો કે

સર્વ લોકથી પુજિત ઈંદ્ર હું હવેજ થયો. શચી કાંપતી અને લજ્જનથી
 નાચે મુખે તેને કહે છે કે હું રાજન, હું આપને પતિ કરવાની
 ઇચ્છા રાખું છું, પરંતુ એક સંશય છે કે ઈંદ્રનું શું થયું તે જણાતું નથી.
 તે જીવતો ભાગ્યેજ હશે, પરંતુ તે જીવતો હોય તો મારાથી આપની સાથે
 લગ્ન થાય કે નહીં. હું ધારું છું કે એવા તે ઈંદ્રની શોધ કરે, અને
 થોડો વખત આપ થોભી જાઓ. આ વચન નહુપને રૂચ્યું.
 અને ઈંદ્રની શોધ થવા માંડી. એ દરમ્યાન અહરપતિએ
 અહ્મહત્યાના પાપથી ઈંદ્રની મુક્તિ થવા માટે યજ્ઞાદિક ઉપાયો
 કાઢ્યા, અને ઈંદ્ર પોતાનું પૂર્વનું તેજ ફરીથી પામ્યો, અને તે
 પ્રગટ પડ્યો. તેણે શચી તથા અહરપતિ સાથે મસલત કરી કેમકે સવ
 સત્તા નહુપના હાથમાં હતી અને તેની સામુ તે એકલો શું કરી શકે ?
 આ થયતી મસલત પ્રમાણે શચી નહુપ પાસે ગઈ, અને તેને કહ્યું કે,
 હું રાજન, મારો એક નાનો સરખો મનોરથ છે, તે તમે પુરણ કરો.
 અને હું તમારી હંમેશની દાસી અને રહીશ. નહુપે તે પુરણ કરવાનું
 વચન આપ્યું ને પુછ્યું કે તે શું છે. શચીએ કિત્તર આપ્યો કે, દેવ-
 તાઓમાં કોઈને હંસનું, કોઈને ગરડનું, કોઈને વૃષભનું એમ વાહન
 હોય છે, પણ આપ તો સર્વના અધીશ છો માટે આપ મુનિ લોકનું
 વાહન કરી મારી પાસે પધારો. “ અહો એજ કે એતો હું સહજ કરીશ”
 એમ નહુપ બોલી ઉઠ્યો. ત્યાર પછી રૂષિઓને બોલાવીને નહુપ કહેવા
 લાગ્યો કે શચીની આ પ્રમાણે ઇચ્છા છે, હું તેના વિના મરણતુલ્ય થઈ
 રહ્યો છું, માટે મારા ઉપર કયા લાવી આટલું કામ તમે કરો, આ
 અયોગ્ય ભાષણથી સહુ ચક્રિત બની ગયા પણ ભાવીને અંગિકાર કાઢ્યા
 વિના છુટકો નથી એમ મુનિઓએ વિચાર્યું. એ પ્રમાણે મુનિઓનું

વાહન અન્યું અને નાહુષે સ્વારી કરી. મોહથી આંધજો બની ગયો. નાહુષ બ્રાંતિ રહીત ગમે તેમ મોહવા લાગ્યો. ઉતાવળથી ચલાવવા માટે “ સર્પ ” સર્પ ઉચરવા લાગ્યો અને પોતાની ધુનમાં અગસ્ત્યજીને પદનો પ્રહાર પણ તેણે કાઢ્યો. અગસ્ત્યજીએ ક્રોધ કરી તેને શાપ દીધો કે હું દુષ્ટ, હું દુરાચારી, વારંવાર સપ સર્પ તું કહે છે માટે તું સ્વર્ગથી બ્રહ્મ થઈ વનમાં ઘેર શરીરના સર્પ બની ધુમતો ફર. આટલું થતામાં નાહુષ ચમકી ઉઠ્યો, તેને ભાન આવ્યું, અને અત્યંત પસ્તાવો કરવા લાગ્યો. અગસ્ત્યજીની વારંવાર ક્ષમા માગી ને પગે લાગ્યો અને તેથી તે મોટા મનના. દયાળુ મહાત્માએ એ શાપની અવધ આંધી આપી ને કહ્યું કે એ અવધ પુરી થતાં તું ફરી સ્વર્ગમાં આવીશ.

શ્રીદેવી ભાગવત સ્કંધ છંડા.

મન ઉપર અંકુશ.

નારદ અને પંવત.

જે પ્રમાણે આપણી ઈંદ્રિયોને વશ નહીં થઈ જતાં ઈંદ્રિયો ઉપર અંકુશ રાખવાની જરૂર છે તેજ પ્રમાણે મનને પણ ચંચળ નહીં થવાં દેતાં તેના ઉપર અંકુશ રાખવાં ઘટારત છે. મનમાં સારા તેમજ નરસા વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેના ઉપર આપણે દાખ નહીં રાખીએ તો તે આપણી પાસે નહીં કરવાનાં કામ કરાવી આપણી ફજેતી કરાવે છે. ગુદી ગુદી ઇચ્છાઓનું મૂળ મન છે. સારી ઇચ્છા દ્વારા તે ઘણી વાર દંકાઈ જાય છે. નયણાંનું જોર ઘણું કરીને વધારે રહે છે અને તેથી વિવેકનું ચાલતું નથી. ખરું શું અને ખોટું શું તે નક્કી કરવાવાળો વિવેક છે. જેમ ઈંદ્રિયાણના કૃળ બહારથી બહુ રૂપાળાં અને આંખને લલચાવનારાં હોય છે પણ અંદરથી ઝેર જેવાં કડવાં તે નહારાં નીવડે છે તેમ કેટલીક ઇચ્છાઓ બહારથી એવી લોભાવી નાખે છે કે માણસ તેનું કૃળ કેવું થશે તે વિચારતો નથી અને તે ઇચ્છાથી તેને માઠું પરિણામ ભોગવવું પડે છે. બહારના રૂપથી ભોળવાઈ જવું અને ગુણનો વિચાર નહીં કરવો એ મોહ છે. મોહનો અર્થજ એક પ્રકારની મર્માઈ છે. કોઈ પણ વસ્તુ જેતાં માણસ જો તેથી મોહ પામી જાય છે તો પછી તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે તે ગમે તેવા પ્રયત્ન કરતાં પણ આચક્રા ખાતો નથી. એક ઘણાજ ધર્મિષ્ઠ અબરીપ ના-

મના રાજને શ્રીમતી નામની ચંદ્રમાની કાંતિને પણ લગ્નવે એવો
 સુંદર કન્યા હતી. તે પરણવા લાયક થઈ હતી, અને રાજ તેના
 વિવાહની ચિંતામાં હતો તેવામાં એક દીવશ નારદ અને તેના
 ભાણેજ પર્વત મુની તેને ત્યાં આવી પહોંચ્યા. રાજએ બન્નેને
 આસન આપી બેસાડ્યા અને તેઓનો યોગ્ય સત્કાર કરીધો. ત્યાં
 શ્રીમતીને જોઈને બન્ને મુનિઓ મોહ પામી ગયા. રાજ વરની બોળમાં
 છે એમ વાતમાં જાણી લઈને નારદે રાજની એકાંતમાં તેડી જઈ
 પ્રાર્થના કરી કે, આ તારી કન્યાનો મારી સાથે વિવાહ કર. એજ
 પ્રમાણે પર્વતે પણ એકાંતમાં રાજને વિનંતિ કરી. રાજએ બન્ને મુ-
 નિઓને હાથ જોડીને કહ્યું કે મહારાજ, આ કન્યા તો એક છે, અને
 આપ બન્ને એની ઇચ્છા કરો છો તો આપ બન્ને મળીને મને જે આજ્ઞા
 કરો તે હું કરું, મારો અભિપ્રાય તો એવો છે કે આપ બેકમાંથી
 કન્યા જેને પ્રસન્નતાથી વરમાળ પહેરાવવાનું કહે તેનો એની સાથે વિવાહ
 થાય. બન્ને મુનિઓ ચુપ થઈ ગયા, અને કહ્યું કે હીક, અમે કાસે
 આવીશું. આ પ્રમાણે કહીને બન્ને જાણુ ત્યાંથી ગયા અને અધવચથી
 નારદે છુટ્ટા પડી વિષ્ણુ ભગવાન પાસે જવાનો વિચાર કરીધો. એ વિચાર
 અમલમાં લાવી ભગવાન પાસે જઈ તેમને એકાંતમાં મળી નારદ તેમની
 પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે “હે ભક્ત વન્સજ, હું આપનો દાસાનું દાસ
 છું મારે મારા ઉપર આપે એક કૃપા કરવાની છે.” ભગવાને પુછ્યું
 કે શું છે, તે ઉપરથી નારદે અનેલી લકીકત વિદિત કરી અને વિનંતિ
 કરી કે મહારાજ હવે હું એટલુંજ માગું છું કે પર્વતનું મુખ વાંદરા
 જેવું દેખાય તેમ કરો. ભગવાને કહ્યું કે હીક છે ને નારદ ત્યાંથી ગયા.
 થોડી વારે પર્વતજી ત્યાં આવ્યા. ને તેણે બધી લકીકત કહી ને એમ

માગ્યું કે નારદ લાંબા પુછડાંવાળા કાળા મુખના વાંદરા જેવા દેખાય
 તેવું કરે. ભગવાને તેને પણ કહ્યું કે હીક છે, ને તે પણ ત્યાંથી ગયા,
 ભગવાને જોયું કે જન્મે જણો મોટા મુની-મહાત્મા છે અને તેમણે તો
 પોતાના કૃત્ય એવાં રાખવાં જોઈએ કે જેથી તમામ સોકોને શિખામણ અને
 દૃષ્ટાંત મળે; તે છતાં તેઓ આ પ્રમાણે મોહ પામી વિવેકને વિસરી જાય
 તો પછી સાધારણ મનુષ્યને તો શું કહેવું, માટે આ પ્રમાણે જન્મેની ક્રજેતી
 થશે તો ફરીથી તેઓ સ્ત્રીથી મોહ પામતાં અટકશે. જન્મે જણા
 બીજે દીવશે અંબરીશ રાજાને ત્યાં ગયા. ત્યાં રાજસભામાં અંબરીશ
 રાજાએ સારો સત્કાર કરી તેમને એસાડયા ને પોતાની શ્રીમતી નામની
 પુત્રીને બોલાવી મંગાવીને તેને કહ્યું કે આ બે મુનિઓમાંથી જેના ઉપર
 તારું ચિત્ત પ્રસન્ન થાય તેને વરમાળ પહેરાવ. તે મુનીઓ પાસે
 વર્ષ જાય છે તો ભગવાનના કહેવા પ્રમાણે જ ન્ને જણો તેને દેખાયા,
 અને તેથી ભયભાત જની કાંપવા લાગી; તેણે પોતાના પિતાને તે કહી
 દીધું અને બોલી કે આ જન્મે નારદ અને પર્વત મુની નથી પણ કોઈ
 ઈર્ષાળુ છે. આ ઉપરથી જન્મે મુનીઓ એકદમ શર્માઈ ગયા અને
 ત્યાંથી મુગામુગા ચાલ્યાજ ગયા. તેઓ જન્મે પાછા ભગવાન પાસે
 ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે મહારાજ, આપે આવું કીધું, એ આપને
 ઘટે ? ભગવાને જન્મેને કિત્તર આપ્યો કે તમે પોતે જેવું મારી પાસે
 માગ્યું તેવું થયું. વાંક તમારો પોતાનો છે. તમારા જેવા મહાપુરુષો
 પોતાના મન ઉપર અંકુશ નહીં રાખે, અને નયણી ધ્વિજાને આધિન
 થાય એ આશ્ચર્ય જેવું છે. ભગવાનની કૃપાથી તેઓ આગળ જેવા
 હતા તેવા થઈ ગયા. સ્ત્રીના સ્વરૂપથી તેઓ નહીં લોભ્યા હોત, મનને
 અંચળ થતું અટકાવ્યું હોત, પોતાને ઉંડેલી કામનાનો શાંત ચિત્તથી

વિચાર કીધો હોત, તો આવી રીતે તેઓની હાંસી થવાનો સમય આવતોજ નહીં. મન ઉપર અને અંતરમાં ઉઠતી ધ્રુષ્ટિઓ ઉપર અંકુશ રાખવો એ ધણુજ કઠિન કામ છે, મોટા મોટા રૂપિઓ અને દાનનાઓ પણ કોઈ કોઈ વાર ભુલ ખાઈ જાય છે તો સાધારણ મનુષ્યને માટે એ કામ કેટલું કઠીણ હોયું જોઈએ તે વિચારવાનું છે. એ કામ ધણુજ કઠિન છે તેટલાજ માટે આપણે હંમેશા, રાતને દી-વશ સાવધાન રહેવું જોઈએ, જે જરા પણ આપણે ગફલત કરીયું તો નહાર પરિણામ ભોગવવાનો સમય આવ્યા વિના રહેશે નહીં.

(લિંગ પુરાણ.)

ઇશ્વરભક્તિ.

પ્રકરણ.

શ્રી નારાયણ ભગવાનનાં જુદા જુદા અવતારો થયલા કહેવામાં આવે છે તેમાં એથો અવતાર નૃસિંહજીનો છે. નૃસિંહ શબ્દનો અર્થ માણસનો સિંહ એવો થાય છે. પ્રથમથીજ દેવતા અને દૈત્યોને વેર આણી રહેલું છે જેમ અંધારું અને અજવાળું, સાફ ને નરસું, સ્વાથ અને પરહિત એકબીજાનાં વિરોધી છે તેમજ દેવતા અને દૈત્ય છે. પ્રત્યેક પોતાની સત્તાનું બળ સ્થાપન કરવા પ્રયત્ન કરે છે. કાલકવાર એકનું કાલે છે અને કોઈકવાર બીજાનું કાલે છે. નૃસિંહ ભગવાનનો અવતાર થયો તે વેળાએ દૈત્યોનું પરિબળ અને રાજ્ય હતું. તેઓનો રાજા હિરણ્યકશિપુ હતો. તેણે મહોન્મત થતાં ત્રણસોકમાં એવા ત્રણ વર્તાવી મુક્યો કે દેવતાઓ પણ રોક બની ગયા. ધર્મનો જ્યાં ત્યાં લોપ થયો. જ્યારે જ્યારે અધર્મનું બળ વધી જાય છે ત્યારે ત્યારે જગતનું રક્ષણ કરવા વિષ્ણુ ભગવાન પોતે અવતાર લે છે, કેમકે સત્યને આધારેજ સૃષ્ટિ આવે છે. સૃષ્ટિ આવે તેને માટે જ જ નિયમો નિર્માણ થયલા છે તેનું મૂળ સત્ય છે. એ નિયમોનો ભંગ થતાં વિનાશ નિશ્ચય આવી પડે છે. માટે એ નિર્માણ થયેલા નિયમો પાછા પાગ્ય રીતે પળાય તેવી રીતો આણવાને માટે વિષ્ણુ ભગવાનને આ પ્રમાણે કરવું પડે છે. હિરણ્યકશિપુને હું પણ અત્યંત વધી ગયું હતું. કેવળ સ્વાર્થમાં તે લીન હતો, અને પોતાને ઇશ્વર રૂપ સમજતો હતો અને

પ્રજા પાસે મનાવતો હતો. હું પણ એ મોટું પાપ છે, કેમકે તેની ઉત્પત્તિ અજ્ઞાનથી છે.

ધશ્વરની કૃતિ અદ્ભુત છે. એવું બન્યું કે હિરણ્યકશિપુને પ્રહલાદ નામે એક હરીનો પરમ ભક્ત પુત્ર હતો. તે રાતને દીવસ નારાયણનું નામ સ્મરણ કરતો હતો અને મોક્ષતો હતો. હિરણ્યકશિપુએ પોતાના ગુરુ શુકાચાર્યને ત્યાં પોતાના પુત્રને ભણવા મુક્યો. શુકાચાર્ય દૈત્યના ગુરુ હતા અને તેથી તેને ત્યાં રહીને ભણતાં પ્રહલાદ દૈત્યની રીતી નીતિ શીખશે એમ દૈત્યપતિ માનતો હતો, પરંતુ શુકાચાર્યને ત્યાં પણ પ્રહલાદ તો માત્ર નારાયણનું જ નામ ઉચ્ચારતો હતો, એટલું જ નહીં પણ ગુરુને ત્યાં ભણવા આવતા ખીજા બાળકોને પણ એક નારાયણનું જ નામ સાચું છે એવો મોઘ આપતો. આનું પરિણામ એ આવ્યું કે શુકાચાર્યની નિશાળ ભક્તિનો અખાડો થઈ ગયો. આ વાતની હિરણ્યકશિપુને ખબર થતાં તે અત્યંત ક્રોધે ભરાયો, પ્રહલાદને મોક્ષાવી તેણે તથા તેની સ્ત્રી ક્યાકુએ બહુ સમજાવ્યો પણ પ્રહલાદને કંઈ રહ્યું નહીં અને ભગવદ્ ભક્તિમાં જ તે મચી રહ્યો. તે ઉપરથી હિરણ્યકશિપુએ તેને અનેક પ્રકારના દુઃખ દીધાં, અને મારી નાખવાને પ્રયત્ન કરાવ્યાં, તેને ઉંચા પર્વતો ઉપરથી નીચે ઢાળી પાડ્યો, સાંધ, વંશ વગેરે ધાતુક પ્રાણીઓના જંતુ મોહકમાં મુક્યો હોય તેમ તેઓના નિવાસ સ્થાનમાં તેને રાખવામાં આવ્યો. અંધારી, ખીલામણી અને વીંછી સર્પ અને ખીજા ઝેરી જંતુઓવાળી ગુફામાં તેને રાખવામાં આવ્યો, સમુદ્રમાં તેને ઘુરાડવાના ફાંફાં માર્યાં, મોટા મોટા નાગોના પાસથી તેને ખાંચ્યો, ઇત્યાદિક અનેક વિધે તેને માથે આવ્યાં તે છતાં લેશમાત્ર પણ ભક્તિથી તે ચળ્યો નહીં, અને એક દિવસ પણ તેની જીભ હરીનું નામ ચુકી નોતી. એજ નામે તેનું જ્યાં ત્યાં રહ્યું થયાં કીધું ધશ્વરના નામની બલિહારી અજળ છે. દૈત્યરાજના માણસો

કાચાર થઈ ગયાં અને રાજ્યસભામાં જઈને સધળું વૃત્તાંત રાજ્યને
 નેવેદન કરીશું. હિરણ્યકશિપુના ક્રોધનો પાર રહ્યા નહીં. પ્રહલાદની
 સાથે તેના અગ્નિ જેવાં થઈ ગયલાં નેત્ર ધુરકવા લાગ્યાં, મોઠા બરાડા
 પાડી તે આજી પ્રહલાદજીને ધમકાવવા લાગ્યો, પણ જેના અંતરમાં
 ભક્તિની જખરી ચોટ લાગી છે તે કેમ ગભરાય. હિરણ્યકશિપુ
 અને પ્રહલાદની વચ્ચે ધણું બોલવું થયું. શું પિતાનું
 નહીં માનવું અને તેનાથી ઉલટું ચાલવું, અને તેના વેરીને બળવો,
 એમ શું ધર્મ શીખવે છે એમ જ્યારે કહેવામાં આવ્યું ત્યારે પ્રહ-
 લાદજીએ હિમ્મતથી પણ કામળ વાણીએ ઊત્તર આપ્યો કે હે
 પિતાજી, પિતાપુણ્ય છે એ વાત ખરી છે. પણ જે પિતાનો પણ પિતા
 છે, જે સર્વ સૃષ્ટિનો પિતા છે, જે સર્વ વસ્તુનો આપનારો છે, જેના
 તેજવડે આપણું જીવન ચાલે છે અને જે પ્રાણી, માનના જીવનો પણ
 જીવ છે તે વિશેષ પુણ્ય છે; તેને કોઈપર ક્રોધ નથી, તેને સર્વ પ્રાણી
 માત્ર સમાન છે, સર્વનું તે સંરક્ષણ અને હિત કરે છે, આપ તેને
 વેરી માનો છો તેજ અજાન છે. એવા જે પરમાત્મા તેને કેમ મુકાય.
 તે મુકેલા મુકાય પણ નહીં કેમકે તેનો સર્વ ત્યાગ છે, હરિ ! હરિ !
 આ વચનો અગ્નિમાં ધી હોઆં જેવાં થયાં. હિરણ્યકશિપુ ખડમ
 લઈને તર્ત ઉભો થયો અને લલકાર નાખીને કહેવા લાગ્યો કે હે
 દુષ્ટ, હે મુર્ખ, હે પાપિષ્ઠ, તારો હરિ સર્વ વ્યાપક છે, બતાવ મને
 ક્યાં છે, આ સ્તંભમાં પણ તે હશે ? પ્રહલાદજી બોલ્યા કે તેનો એ
 સ્તંભમાં પણ છે અને બધે છે “હું” એમ ! ક્ષે ત્યારે, કર રક્ષણ,
 તું તારું અને આ સ્તંભનું એમ બોલી હિરણ્યકશિપુએ સ્તંભમાં
 જોરથી ખડમ માર્યું. સ્તંભ કાઢી જતાંજ તેમાંથી મોટો ગોળો
 અને બચાવક સંપદ થયો, અને સાક્ષાત્ નૃસિંહ ભગવાન વિક્રમ રવ-

રૂપે પ્રગટ થયા. સભામાંથી દૈત્યો નાસાનાસ કરવા લાગ્યા, હિરણ્ય-
કશિપુ પણ થરથર કંપવા લાગ્યો, અને કોલાહલ વ્યાપી રહ્યો.
હિરણ્યકશિપુએ બ્રહ્મા પાસે આગળ તપ કરીને એમ માગ્યું હતું કે,
હું જરા યુગ્મથી નહીં મરું અંડજથી નહીં મરું, ઉદભીજથી નહીં
મરું, અસ્ત્રથી નહીં મરું શસ્ત્રથી નહીં મરું, ધરમાં નહીં મરું
અને ધરની બહાર પણ નહીં મરું. દીવસે નહીં મરું ને રાત્રે નહીં
મરું. અસ્તુ કહી બ્રહ્માજીએ એ વરદાન તેને આપ્યું હતું,
એટલા માટે ભગવાને અડધું શરીર સિંહનું અને અડધું મનુષ્યનું
પોતેજ ધારણ કરી સાયંકાળે ધરના ઉંબરા ઉપર હિરણ્યકશિપુને
પોતાના નખ વની ચીરી નાખ્યો. આવી રીતે ભગવાને પ્રહલાદજીનું
રક્ષણ કીધું પ્રહલાદજીએ પોતાના પિતાની ઉત્તમ ગતિ પ્રાર્થના કરી
માગી લીધી અને આ અદ્ભુત વૃસિંહ સ્વરૂપ અંતર્ધ્યાન થયું.

ભગવાનની ભક્તિ તે આવી છે. મોટી વિપત્તિઓ સહન કરીને
પણ ભક્તજને હરીનું નામ મુક્યું નહીં. હિરણ્યકશિપુએ મૃત્યુથી
ઉગરવાને બહુ યુક્તિથી વરદાન માગી લીધું હતું પરંતુ સૃષ્ટિના નિયમોને
તે ઓલંઘી શક્યો નહી. સૃષ્ટિના નિયંતાની કૃતિ કદીપણ કળી શકાતી
નથી. તેના ઉપર શુદ્ધ ભાવથી જે ભક્તિ રાખે છે તેનું તે સંરક્ષણ
કરી કલ્યાણ કીધા વિના રહેતો નથી.

ઇશ્વરભક્તિ-પુરુષાર્થ.

ધ્રુવ.

આપણી આર્યભૂમિમાં પૂર્વે મોટા મોટા રૂપિઓ થઈ ગયા છે કે જેઓની શક્તિનો ખરેખર વિચાર ભાગ્યેજ આવી શકે. ઈશ્વરની ત્રણ શક્તિ તેઓએ કહી છે; એક ઉત્પત્તિની, બીજી પોષણની અને ત્રીજી સંહારની. જ્યારે ઉત્પત્તિ શક્તિ પ્રવર્તે છે ત્યારે ઈશ્વર તે શક્તિ રૂપે બ્રહ્મા જણાય છે, પોષણ અથવા પાલન શક્તિ રૂપે વિષ્ણુ, અને સંહાર શક્તિ રૂપે રૂદ્ર જણાય છે. બ્રહ્માનો દીવસ તે સૃષ્ટિના આરંભ અને વ્યવહારનો કાળ છે અને તેની રાત્રિ તે પ્રલય યા સૃષ્ટિના લયનો કાળ છે. આ પ્રમાણે કાળની ગણતરી રૂપિઓએ કરેલી છે અને તેથી બ્રહ્માના એક દીવસને રાત્રીમાં હજારોને લાખો વર્ષ સમાઈ જાય છે, એ ગણતરી પ્રમાણે રૂપિઓએ ચૌદ મનુ થવાનું કહેલું છે. એ મનુની વચ્ચેનો જે કાળ તેને મન્વંતર કહે છે. હવે પ્રથમ સ્વાયંભુવ મનુને પ્રિય વ્રત અને ઉત્તાનપાદ નામે એ પુત્ર હતા; તેમાં ઉત્તાનપાદને એ સ્ત્રી હતી જેમના નામ. સુરચિ અને સુનીતિ. સુરચિના કુંવરનું નામ ઉત્તમ હતું, અને સુનીતિના પુત્રનું નામ ધ્રુવ હતું, સુનીતિ ઉપર રાગની બહુ પ્રીતિ નોતી અને સુરચિ માનીતી રાણી હતી. એક દિવસે ઉત્તાનપાદ રાજ્યસન ઉપર ઉત્તમને લઈને ખીરાજેલા જોઈને ધ્રુવને પણ પોતાના પિતાના ખોળામાં જઈ બેસવાનું મન થયું, તેમ કરવા જતો હતો તે જોઈને તેની સાવકીમા સુરચિએ સળ બાણી

દ્રષ્ટિ કરી અને તેના ધાકથી કાળએ ધ્રુવને લેખળ્યો નહીં, અને સુરચિ અભિમાનથી ધ્રુવને કહેવા લાગી “હે ખેટા, તું મારા પેટમાં પાક્યો નથી અને ખીજી સ્ત્રીના ગર્ભમાંથી તું પેદા થયો છે, માટે આ તારો મનોરથ વૃથા છે. રાજ્યસનતો મારાજ કુંવરને ઘટે છે.” આ સાંભળી ધ્રુવને બહુ ખેદ થયો અને કોષમાં પોતાની મા પાસે દોડી ગયો.

સુનીતિ કહે છે—હે મારા લાડકવાયા ! તારો ચહેરો કેમ ઉતરી ગયો છે, તને કોઈ વઢ્યું ? તને કોઈએ માર્યો ? તું રીસે ભરાયલો કેમ દેખાય છે ?

ધ્રુવ—મા, મને કોઈ વઢ્યું નથી ને મને કોઈએ માર્યો નથી પણ આજે પિતાજી રાજ્યાસન ઉપર ઉત્તમને લઇને બેઠા હતા તે જોઈને મને પણ તેમ બેસવાનું મન થયું અને હું ત્યાં બેસવા જતો હતો ત્યારે સુરચિ માતાએ મને આવી રીતે કડવાં વચન કહ્યાં (સુરચીનું કહેલું કહી બતાવે છે). પિતાજી પણ કંઈ બોલ્યા નહીં અને મને બોલાવ્યો સરખો પણ નહીં.

સુનીતિ—હે ભાઈ એનો પરિતાપ નહીં કરીએ. સુરચીનું કહેવું ખરું છે. જોણે પુર્વ જન્મે જેવું કરેલું હોય તેવું તેને મળે છે. સુરચિ અને ઉત્તાને પૂર્વે પુણ્ય કીધાં હશે તેથી આજે તેઓ માન ભોગવે છે, આપણે તેવાં પુણ્ય નહીં કીધાં હોય એટલે આપણને તેવું ક્યાંથી હોય ?

ધ્રુવ—હે મા, તુમને શાંત પાડવા એમ કહે છે પણ મને તો ધણું જ લાગે છે.

સુનીતિ—કોઈ કડવું કહે તે સારા પુરૂષે મનમાં લેવું જ નહીં. શું અહણ કરવું ને શું અહણ નહીં કરવું એ પોતાની સત્તાની વાત છે આપણે નહાર અહણ શું કરવા કરવું કે આપણે નહાર લાગે.

આપણે તો સુશીલ થવું ને પ્રાણી માત્ર પર પ્રેમ રાખી તેમનું સાર ઇચ્છવું.

ધ્રુવ—પણ ના, એને કેટલો ગર્વ, કેટલું અભિમાન.

સુનીતિ—ખરી વાત છે, પણ બીજા નકારા હોય તેથી શું આપણે પણ તેણી થવું ? આપણે તો સદાય નમ્રતાજ પાળવી. નદી ઊંચા ડુંગર ઉપરથી નીચે ઉતરે છે અને નીચી જમીનમાં જતાં જતાં મોટા સમુદ્રમાં ભળી જઈ સમુદ્રરૂપ થઈ જાય છે.

ધ્રુવ—ભલે રાજ્યાસનનું પદ ઉત્તમ છે, પણ હું તપ કરીને તેનાથી વધારે સારું પદ પ્રાપ્ત કરીશ, માટે હું તને પગે લાગી માગું છું કે હું તપશ્ચર્યા કરવા જાઉં છું. તેથી તું મને આશીર્વાદ સહિત આજ્ઞા આપ.

સુનીતિ આ સાંભળી બહુ ગભરાઈ, ધ્રુવને તેણે બહુ સમગતવેશ પણુ તે દૃઢ રહ્યા. સુનીતિએ કહ્યું “ અરે દીકરા, તુંતો હજી પાંચ વરસનું બાળ છે, તારે તપ કેવો ? એ કામ તો મોટી વયવાળા અને શક્તિ-જનોએ કરવાનું છે.

ધ્રુવ—અરે માડી ! તું આ શું બોલે છે. ઇશ્વરભક્તિ તો જન્મથી તે મરતાં સુધી કરવાની છે. તેને માટે અમુક સમય કે વય નહીં છેજ નહીં. હવે માત્રનું કર્તવ્ય તો એક ક્ષણ પણ ઇશ્વરભક્તિ શીવાય બીજામાં કહાડવું નહીં એ છે. ઇશ્વરની ભક્તિ વિના જે કાળ ગયો તે ફાગટ ગયો સમજવો. જેઓ આ કર્તવ્ય—આ પ્રથમ ધર્મ પાળી શકતા નથી તેઓ વયના વ્યર્થ બાના કહાડે છે. નાના બાળક ઇશ્વરભક્તિ કરે તો તેથી તેને શું પાપ લાગે છે ? ના, ના હુંતો જઈશ.

છેવટે પેતાની માતૃબીની આશીર્વાદ લઈ ધ્રુવ વનભણી ચાલ્યો જતાં ખાંડમાં તેને સપ્તરશ્મિ મળ્યા. તેઓએ તેની સહળી હકીકત

જાણી લીધી ને તેને ઘેર પાછાં વળવાને સમજાવ્યો, પણ તે જરા
ડગ્યો નહીં અને તેથી તેઓએ કૃપા કરીને તેને મંત્ર આપ્યો અને
શું ને કેવી રીતે કરવું તે સમજાવ્યું. ધ્રુવે ગાદાવનમાં જઈ ભારે
તપ કીધું, તેને તપમાં અનેક વિદ્યન આવી પડ્યાં પણ તે લેશ માત્ર
ચુક્યો નહીં. અતે સાક્ષાત ભગવાને પ્રસન્ન તથા પ્રગટ થઈ વરદાન
આપ્યું કે “ હે ધ્રુવ, મારા અનુગ્રહથી ત્રૈલોક્ય કરતાં ઊંચા સ્થાન
વિશે સર્વ તારા, ગૃહનો તું આશ્રય થઈશ. સર્વ ગ્રહ, નક્ષત્ર, સપ્ત-
રશ્મિઓ-એ સર્વના ઉપરનું સ્થાન હું તને આપું છું. અને ત્યાં તુ-
કદ્ય પર્યંત રહીશ. ”

નારદરશ્મિએ એ સમાચાર ઊતાતપાદ જે પાછળથી પોતાની
વર્તણૂક માટે બહુજ પસ્તાતો હતો અને છોકરાની ચિંતામાં દુઃખી
મનનો હતો તેને જઈને કહ્યા. ધ્રુવ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. આ-
વીને પોતાના પિતાને, મુશ્ચિને અને પછી પોતાની મા સુનીતિને
તે લાંબો થઈ પગે લાગ્યો અને સઘળાંએ મોટા હર્ષથી ઊત્સવ કીધો.

વિષ્ણુપુરાણ.

સત્સંગ.

હુલણા છંદ.

સેવજો, સેવજો, નિત્ય સત્સંગને, એજ સેવા ખરી લાભ કારી;
 દુષ્ટ દુર્ગુણ રહ્યા, ગુપત નિજ અંતરે, કહાડવા ખેંચિ તે હાનીકારી,
 દોરવી જાય, કુમાર્ગમાં મનુશને, હાનિ વિનાશથી હર્ષ પામે.
 એ ખરા વેરીના, ત્રાસને ટાળવા, યત્ન કરતાં, ન શાણા વિરામે;
 તિમિર અજ્ઞાનનાં, રૂપ તમમાં રીજે, તેજ સત્સંગનું નહિ સહેરે,
 પુરણ શશિની ખિલી, ચંદ્રિકાને કદી, ચોર કિંચિત્ત તે નહિ ચહેરે.
 સત્પુરૂષો તણાં, છે સમાગમ-વડો, મેલ સહુ ચિત્તના એજ ધોય;
 એ જડી બુદ્ધિથી, રોગ મનના મિટે, એજ અમૃત કરે પાન કોય.
 ધાતુનો કાટ ઘટ, લિંબુના સ્પર્શથી, જાય છે જેમ શિદ્ધે કપાઈ-
 વસ્તુનું સ્વરૂપ, ચળકાટથી શોભતું, રૂચત જોનારના ચિત્ત માંહી;
 જુલવતી રાતની જુંડી કાળાસરે, લલિત રૂપ વિશ્વનું છાવરે છે,
 સ્પર્શ તેજસ્વિ રવિ કીર્ણનો થાય કે, વિશ્વ નિજ રૂપ પાછું ધરે છે-
 તેજ સત્પુરૂષનું, અકળ મહિમાં ભર્યું, પુણ્ય સદ્ગુણને ખીલવે છે;
 કીર્તિ ઉજવળ અતી, વિશ્વમાં વિરતરે, સુખ રૂપ સંગ તેનો ગવાએ,
 શિવ શરીરે રહ્યા, સર્પને ગરડનો, ભય નથી પીડતો જે જરએ-
 પુણ્ય તેજસ્વિ, અગ્નિ સરીખો અરે, જેઉ સત્સંગ આશ્ચર્યકારી,
 શુદ્ધ પાવન કરે, સેવતા મનુષને, મેલ પાતક બધાને પ્રગ્નણી-
 સત્ય પારસમાણી, તેજ સત્સંગ છે, દીપકે પ્રગટતા અન્ય દીપ,
 અંતરે શુપ્ત તે, અમુલ મોતી ધરે, સાચવી રાખવી એજ સીપ.

પારકાં માટે ભોગ આપવો.

દિધિચિ.

“ જન હીત કારણુ માનવી, આ દેહ ધારણુ માનવી
નિજ હીતમાં લલચાઇ મચવું, એજ વૃત્તિ દાનવી. ”

માંણુસને પોતાની દેહનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો એ હંમેશા વિચારવાનું છે. જનમંડળનો મોટો ભાગ સ્વાર્થમાં એટલો બધો બુડી ગયો છે કે સ્વાર્થ વિના બીજાનું કાંઈ તેની દૃષ્ટિએ પડતું નથી. દેવતાઓ અને દાનવોમાં તફાવત એજ રહેલો છે કે દાનવો જે જે કામ કરે છે તે તે કામનો હેતુ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાનો છે. એમ કરતાં બીજાને હાનિ થતી હોય તો ભલે, તેની પણ તેઓ દરકાર કરતા નથી. સુર અને અસુર એકબીજાના વિરોધી છે, કેમકે સુર પ્રજાનું કલ્યાણ કરવામાં પ્રસન્ન થાય છે, અને અસુર પ્રજાની હાનિ કરીને સ્વાર્થને વધારે છે. આપણે વિશ્વમાં સઘળે અવલોકન કરી વિચાર કરીશું તો આપણને જણાયા વિના રહેશેજ નહીં કે પ્રાણી માત્રનું જીવન પોતાની એકલવાહી દેહને માટે નથી પણ બીજાઓના હીતને માટે છે, ચંદ્ર, સુરજ, તારા, નીરંતર ગગનમાં ફર્યા કરે છે તે શેને માટે ? પૃથ્વી ઉપર વસનારા જૂન માત્રને સુખ આપવાને પૃથ્વી પોતાની સંતતિ વનસ્પતિને પેદા કરે છે, અને તે વનસ્પતિ ઉપર પશુ પંખી જીવ જંતુ, મનુષ્ય સર્વના પોષણનો આધાર છે. એજ વનસ્પતિ લાકડાં

રૂપે બગીચે ભરમ થાય છે તે પણ પોતાને માટે નહીં પણ માણસને માટે, માથ ભેંસ દુધ આપે છે તે પણ માણસનાજ ઉપયોગમાં આવે છે જુદી જુદી જાતના પશુઓ મનુષ્ય જાતની સેવા કરે છે, જેવા કે બળદ, ઘોડા, ઉંટ વગેરે, આ વિશ્વ એક મોટું યંત્ર છે અને તેમાં તમામ વસ્તુઓ અને જીવો તેના અંગ અને અર્થયવ રૂપ છે, અને તેથી તેઓ એકબીજાને આશ્રયે રહેલાં છે અને એકબીજાને માટેજ કામ કરે છે આ પ્રમાણે સૃષ્ટિનો નિયમ ખુલ્લી રીતે સ્પષ્ટ છે કે પરોપકાર અને પારકાની સેવા એ પ્રાણી માત્રના મુખ્ય ધર્મ છે. બીજાનું દુઃખ જોઈને મનમાં રાજ થવાનું નથી પણ તે દુઃખ જાણે પોતાનેજ દુઃખ હોય એમ સમજી તે મિટાડવાને પ્રયત્ન કરવું એજ કલ્યાણકારી કર્તવ્ય છે બીજાને સુખ કરવા, બીજાના દી-તની વૃદ્ધિ કરવા, પોતાના તનથી, મનથી અને ધનથી શ્રમ કરવો એનું તામ ખરો ભોગ છે. જેને યજ્ઞ કહે છે તે એજ છે. યજ્ઞનું ફળ જેનું તેનું નથી. ખરો યજ્ઞ કરવો એ એટલાજ માટે મોટું પુણ્ય ગણાય છે. એકાનું ખર્ચ સાધન યજ્ઞ છે. ભોગનું કેવું મોટું ફળ છે તેને માટે કશું છે કે

“ દે ભોગ ચંદન કાષ્ઠ પોતે, તન ધસાઈ જાય છે
પ્રિય દેવતાને બાણી અતી તન દેવને સુહાય છે. ”

એક લાકડાનો કકડો-સુખક, તે બીજાની ઇચ્છા પરિપુર્ણ કરવા માટે પાણીમાં ધસાઈ ધસાઈને શરીરનો ભોગ આપે છે, તેનું પરિણામ એ થાય છે કે ચંદન રૂપે દેવતાને શરીરે ચડે છે એટલુંજ નહીં પણ તે દેવતાના શરીરની શોભા વધારે છે.

પોતાનો પિંડ શરીર અને પૈસો બહુ વહાલો લાગે છે પણ એ એ જો ખીજના હીતને માટે નહીં વપરાયાં તો તે ફેગટ મળેલાં સમજવાં. પારકાના હીતમાંજ પોતાનું હીત સમાયલું છે એ નિયમ કોઈકજ સમજે છે, પરંતુ જેઓ સમજે છે તેઓ તે પ્રમાણે વર્તવાને સદાય પ્રસન્ન રહે છે. આ વિશે દધીચિ મુનિની કથા સમજવા જેવી છે. તે અશ્વર્થવેદ જ્ઞાનુનારા, કર્મકાંડ અને બ્રહ્મવિદ્યામાં અતિ કુશળ હતા; બ્રહ્મવેત્તા હતા. સત્યયુગના અંતમાં અને ત્રેતા યુગના આરંભમાં નર્મદા તીર ઉપર દેવ અને દાનવ વચ્ચે મહા દાણુ યુદ્ધ થયું હતું. દાનવોનો અધિપતિ વૃત્રાસુર હતો. તેણે પોતાના પરાક્રમથી દેવતાઓને નિસ્તેજ કરી નાખ્યા હતા અને તેથી દેવતાઓએ અંતર્યામિ ભગવાનની સ્તુતિ કરી હતી. ભગવાને તેમને કહ્યું કે દધીચિરૂપિની પાસે જઈને તેની વિદ્યા, વૃત્ત તથા તપના સારભૂત દેહની તમે માગણી કરો. તેના અંજનું વિશ્વ કર્મા આયુધ બનાવશે તો તે આયુધથી વૃત્રાસુરને મારી શકાશે. આ ઉપરથી દેવતાઓ દધીચિ પાસે ગયા; અને તેમને સંધળું વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું, દધીચિમુનિ કહે છે—“હે દેવતાઓ; તમે શું મારે. દેહ માગો છો? પ્રત્યેક પ્રાણીનો પોતાનો દેહ વહાલો છે, તો તે દેહ કોણ આપે? ભગવાન પોતે માગવા આવે તોએ કોઈ આપવાની હા નહીં પાડે તે તમે જાણતા નથી?

દેવતાઓ—પ્રાણીઓ ઉપર જેને અંતઃકરણની ખરી દયા છે તે મહાપુરુષને કયો વસ્તુ ત્યાગ કરવી કડિન છે?

દધીચિ—સ્વાર્થપરાયણ લોકો પારકાની ખીડ જાણતા નથી, જે જાણતા હોય તો આવી માગણી કરે નહીં.

દેવતાઓ—તમે પર ખીડના જાણનાર છો, ખીજનું દુઃખ ટા-

જાવામાં આપ સદાય તત્પર અને પ્રસન્ન રહો છો. સર્વ ઉપર આપની સમાન દૃષ્ટિ છે, અને પોતાતામાં અને બીજામાં ભેદ ગણતા નથી, એ અમે સારી રીતે જાણીએ છીએ.

દ્વિતીય—તમે આ પ્રમાણે જાણો છો એટલુંજ મારે કહેવડાવવું હતું.

જે પુરુષ પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરીને પોતાના વિનાશી દેહવડે ધર્મ અને યશને સંપાદન કરતા નથી, તેનું જીવતર શું કામનું છે. એ દેહ જે ધણી વહાલી લાગે છે તે પોતેજ કોઈવાર જીવને તજીને નાશ પામવાની છે, તો પછી બીજાને સુખ થાય તે માટે એ દેહને તજવામાં કિયો જ્ઞાની પુરુષ અપ્રસન્ન હોય ? બીજાનું હિત કરવા માટે પોતાનો ભોગ આપવો એ સમાન બીજાને ઉંચો ધર્મ નથી. માણસ ફરીફરીને જન્મે છે ને મરે છે અને અનેક દુઃખ ભોગવે છે. એમાંથી છુટવાનો અને પરંપદ પામવાનો સર્વથી શ્રેષ્ઠ ઉપાય ભોગ છે. માટે હે દેવતાઓ તમે પ્રસન્ન થાઓ.

એમ કહી દ્વિતીયમુનિએ પરમાત્માને વિશે પોતાનું મન જોડીને પોતાના દેહનો ત્યાગ કર્યો. પરમયોગ સમાધિને લીધે પોતાનો દેહ પડ્યો તે તેમણે જાણ્યું પણ નહીં, અને તે દેહના હાડકાંઓ દેવતા લઈ ગયા અને વિશ્વકર્મા પાસે તેનું શસ્ત્ર તૈયાર કરાવી વૃત્રાસુરની સાથે સંગ્રામમાં ફરી ઉતર્યા. એ શસ્ત્રવડે વૃત્રાસુર માર્યો ગયો અને દેવતાઓનો વિજય થયો.

આવી રીતે મોટા પુરુષો પારકા ઉપર ઉપકાર કરવા માટે પોતાના દેહનો ભોગ આપવાને જરા પણ ખંચાતા નથી.

શ્રીમદ્ ભાગવત. સ્કંધ ૬ ઠો.

કર્મ જે કરે તેજ ભોગવે

મંત્ર જપનું ફલ.

વાલ્મીકિ.

શ્રી ભગવાન વિષ્ણુના જે દશ અવતાર ગણાવેલા છે તેમાં સાતમો અવતાર શ્રી રામચંદ્રજીનો થયો. રામચંદ્રજીના પતિવ્રતા અને સતીઓમાં શીરોમણી પત્નિ સીતાનું લંકાના દૈત્ય રાવણે, હરણ કર્યું અને તેના પરિણામે શ્રી રામચંદ્રજીએ લંકામાં જઈ રાવણનો વધ કરીયો એ કથા લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ કથાનું સર્વોચ્ચ વર્ણન જે ગ્રંથમાં છે તે ગ્રંથ રામાયણ નામે ઓળખાય છે. એ રામાયણના કર્તા શ્રી વાલ્મીકિ રૂપિ હતા. તેના ચરિત્રનું વર્ણન વિસ્તારથી કોઈપણ એક પુસ્તકમાંથી મળી આવતું નથી. તેના જીવનનું સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત રામાયણમાં આવી જાય છે, અને તેને વિશે દંત કથા પણ ચાલી આવેલી છે. એ જાતે બ્રાહ્મણ હતા. તેના પિતાનું નામ પ્રયેતા હતું. તે નદારી સોમતમાં પડી ગયા હતા અને કેવળ મુર્ખ હતા અને કુટુંબની આજીવિકાના સાધન માટે તે લિંસા કરતા અને હુટારાનો ધંધો કરતા. પંનમાં દીવશે ફરતા, પશુ પ્રાણિઓને મારતા અને જે વટેમાર્ગ આવી ચડે તેને હુટતા. એક સમયે ફરતા ફરતા ભગવદ્ ભક્ત નારદ મુની તે વનમાંથી જતા હતા, તેને વાલ્મીકિ દીદા. તેને હુટીને તેની પાસે જે કંઈ હોય તે જુટવી. દેવાના વિચારથી વાલ્મીકિ તેને જુમ પાડી અટકાવ્યા.

વાસ્ત્મીક કહે છે—હે બામણ, ઉભો રહે, તું કોણ છે ક્યાં જાય છે ?

નારદ—અધ્યા આ બધાનું તારે શું કામ છે.

વાસ્ત્મીક—મારે બહુ કામ છે, કહે તારી પાસે શું શું છે ?

નારદ—મારી પાસે છેતો ધણું એ છે ને નથી તો કંઈ નથી.

વાસ્ત્મીક—અધ્યા સીધું બોલ અને બતાવ, મને લાગે છે કે તારું આવી બન્યું છે.

નારદ—અરે તું કોઈ લુટારો. છે, તું ઈચ્છે તેવું મારી પાસે કંઈ નથી, પણ અધ્યા તને લુટવાનો ધંધો ક્યાં સુઝા પડ્યો.

વાસ્ત્મીક—હા, હા, હું લુટારો છું, એ ધંધા વડે મારું અને મારા કુટુંબનું હું પોષણ કરું છું, તેમજ પશુ પંખીને પણ હું ઐટલા મારું મારું છું.

નારદ—તું જાણે છે કે એ કામ કરવામાં તું મોટું પાપ કરે છે, અને તેના કેવાં ફળ તારે ભોગવવા પડશે ?

વાસ્ત્મીક—પણ મારા એકલાને મારે કંઈ એમ કરું છું, મારી કમાઈમાંથી મારા કુટુંબના સદસ્યો માણસોને મળે છે કેની ? ત્યારે મારે ભાગે પાપ આવશે તો કેટલું આવશે ?

નારદ—તારી કમાઈમાંથી ભાગ લે છે એ ખરી વાત છે, પણ તારા પાપમાં તેઓ ભાગ લેતાં નથી.

વાસ્ત્મીક—એમ કેમ હોય ?

નારદ—જલા માણસ, એમજ છે, ગમે તો તું તેઓને જઈને પુછી આવ. તું પુછીને આવીશ ત્યાં લગી હું અહીં ઉભો છું.

વાસ્ત્મીક—હીક, હું જઈ તો તું તારે રસ્તે પડી જાય.

નારદ—હું સમ ખાધને કહું છું કે હું અહીંથી તું પાછો આવતાં સુધી નહીં ખસું.

આ ઉપરથી વાલ્મીક પોતાને ઘેર ગયો, અને પ્રત્યેક જણને પુછી વળ્યો કે હું આ ધંધા કરું છું તેમાં જે પાપ થાય છે તે પાપમાં તે ભાગીદાર ખરાં કે નહીં. એક પછી એક એમ સહુક્રાઇએ જવાબ દીધો કે “જે કરે તે ભોગવે” એમાં ખીજતને શું, તમે કરો છો તો અધું કણ તમારે એકલાએજ ભોગવવાનું. આ સાંભળી વાલ્મીક નારદ રૂપિ પાસે પાછો આવ્યો. નારદને ત્યાંજ ઉભેલા જોઈને તે આશ્ચર્ય પામ્યો ને બોલ્યો.

વાલ્મીક—ભાઈ તેં કહ્યું તેમજ છે, તું અહીં ઉભો રહ્યો અને જતો નહીં રહ્યો, તેથી તને હું પુછું કે, મને કહે કે તું કાણ છે અને તારું નામ શું ?

નારદ—હું ભગવાનનો ભક્ત છું અને મારું નામ નારદ મુનિ છે. જાતે જાણજી એટલે નારદનું નામ તો વાલ્મીકે સાંભળેલું, અને તેથી આ નારદ છે એમ જાણતાં તેને તર્ત તે પગે લાગ્યો.

નારદ—અલ્યા ઉક ઉક, હું તારા ઉપર પ્રસન્ન છું, જોઈને મારી પાસેથી તારે લેવા જેવું કંઈ નથી, પણ મારી પાસે જે અમુલ્ય વસ્તુ છે તે હરીનું નામ છે.

આ સાંભળી ધણાજ દીનભાવથી પોતાના કરેલાં ઘેર કર્મમાંથી જુટવાનો માર્ગ વાલ્મીકે પુછ્યો. શ્રી રામચંદ્રજીનું શર્ણ લઈ તેમના નામનું સંકીર્તન કરવાનો નારદજીએ ઉપદેશ દીધો પણ વાલ્મીક કેવળ અભાણ, અને અજ્ઞાન અને પોતાના ધંધાની એક ધુનમાં મચી રહેલો તેને રામ નામનું ચારંચાર ઉચ્ચારણ કરતાં પણ નહીં આવડ્યું. તે ઉપરથી નારદે તેને કહ્યું કે, અલ્યા, ખીજું કંઈ નહીં, પણ હું અહીં

પાછા આવું ત્યાં સુધી “મરા, મરા” એમ બોલ્યા કરજે. મરા શબ્દ વાલ્મીકીને સહેલો હતો. તેણે કહ્યું કે ઠીક, હું એમ કરીશ. નારદ ત્યાંથી ગયા, અને વાલ્મીકી એક વૃક્ષ નીચે બેસીને મરા મરા બોલવા માંડતાં એવી ધુન ચડાવી દીધી કે હાડોડા કે રાત તેનું બાન પણ તેને રહ્યું નહિ, તેનું આસન પણ અચળ થઈ ગયું, અને એ પ્રમાણે ઘણો સમય વીતે તેના ઉપર કીડીના દર બંધાઈ ગયા. એકાગ્રતા થતાં અને ખરી ચોટ લાગતાં વારંવાર મરા મરા શબ્દ ઉલટાઈ ગયા અને રામ રામ મંત્રનું ઉચ્ચારણ થવા લાગ્યું. રામ લેહથી તે કેવળ નિષ્પાપ થઈ ગયા, અંતરમાંનું અધાંડું જતું રહ્યું, અને જ્યારે નારદ પાછા આવ્યા ત્યારે તો જે છુટારો ને પારધી હતો, તે મોટો તપસ્વિ. તેજસ્વિ, મહાપુરુષ થઈ ગયો તેને જણાયો. હરીના નામનું કીર્તન સાચો પારસમણી છે કે જે વડે લોહ સોનું બની રહે છે. તેમજ સંતના સમાગમ મારે કહીએ તો તે પણ ઘટિત છે. નારદના સમાગમથી વાલ્મીકીજી સમર્થ રૂપિ થયા, ને જાનનો ભંડાર એવું જે રામાયણુ તે તેમણે રચ્યું. એ પુસ્તકની ખરાખરી કરી શકે એવું આખી પૃથ્વીમાં ભાગ્યેજ કોઈ ખીચું પુસ્તક હશે. એમાં નીતિની જોંચી શીખામણો મળે છે, સૃષ્ટિની રચના સમગ્રય છે, નહારાં પાપના કામ કરનારને કેવાં કષ્ટ ભોગવવાં પડે છે, જુદા જુદા વર્ગના મનુષ્યોના જુદા જુદા શું ધર્મ છે ઇત્યાદિક ઘણા અગત્યના વિષયો તેમાં આવેલા છે. જેઓ નહારાં-પાપના કામ કરે છે તેને તેનાં ફળ આ જન્મમાં અને તેમજ ઘણું કરીને હવે પછી સનારા જન્મમાં ભોગવવાં પડે છે એમાં જરા પણ સંશય નથી. એમાંથી ઊગરવાનો ઉપાય માત્ર ઈશ્વરભક્તિ છે.

અસત્ય-કપટ સદા નીમતું નથી.

આહાણુંની વાર્તા.

દક્ષિણ દિશામાં આવેલા કર્ણાટક દેશમાં એક આહાણુ વસતો હતો. તેના સ્થળમાં ગોકર્ણેશ નામે પ્રસિદ્ધ મહાદેવ છે તેનું નિત્ય પૂજન કરતો હતો. પહેલાં ચંપાનું ટુલ મહાદેવજીને પરમપ્રિય હતું, તેથી તે આહાણુ ચંપાના અનેક પુષ્પ એકઠાં કરી મહાદેવજીને ચડાવીને પ્રસન્ન કરતો હતો. એ પુષ્પ પૂજનના પ્રભાવથી તે દેશનો રાજા તેનાથી મોહ પામીને તેનું બહુ સન્માન કરતો હતો એટલુંજ નહીં પણ તેને વખતો વખતે પુષ્કળ ધન આપતો હતો. અને દાનાધ્યક્ષની પદ્ધિએ તેને ચડાવી દાન આપવામાં તેની સલાહ લેતો હતો, રાજાનો માનીતો થયો અને ધન મળ્યું, અને તેની સાથે સત્તા પણ મળી એટલે આહાણુ ભાઈને બાકી શું રહ્યું. આ સઘળાથી તેને મદ થઈ ગયો, અને મદે કરીને કેવળ અંધ બની ગયો. મદ ધણી પ્રકારના છે, ધનનો મદ, શરીર સામર્થ્યનો મદ જેને તનમદ કહેવામાં આવે છે તે, રૂપમદ એટલે પોતાનાં સુંદર સ્વરૂપનો મદ, સત્તા મદ, એટલે પોતાને બીજાઓના ઉપર અધિકાર મળેથી તે મદ થાય છે તે, પદમદ એટલે જોયા સ્થાનની પ્રાપ્તિ થવાથી જે મદ થાય છે તે, કીર્તિ મદ, વિદ્યા મદ એમ અનેક પ્રકારના મદ છે. એ મદ મદીરા સમાન છે અને જેમ મદીરા જેરવથી ઘણી કઠીણ છે તેમજ એ મદને માટે પણ

સમજવાનું છે. મદીરાને વશ થયેલો મનુષ્ય જેમ પોતાની સારી બુ-
 દ્ધિને ખોય છે અને કોઈની દરકાર કરતો નથી, તેમજ મદ્યથી છકી
 ગયેલો મનુષ્ય બધાને તુચ્છ સમજે છે અને નહીં કરવાના કામ કરે
 છે. મોઢમાં ફસેલો તે એમ સમજતો નથી કે એક સમય એવો
 આવ્યા વિના નથી રહેવાનો કે જ્યારે આ પોતાનો સધળો મદ નીકળી
 જશે અને તેના કરેલાં કર્મ પ્રગટ થઈ તેની અપકીર્તિ કરાવશે. મદ્યથી
 મસ્ત થયેલો બ્રાહ્મણ, ખીજાઓને ખીડા કરવા લાગ્યો, રાગને
 પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જમાવવા લાગ્યો, અને જુદું બો-
 લવું, ઇળબેદ અને ખીજાં દોષ બરેલાં કામ કરવાં એ તો તેનો
 સ્વભાવ થઈ પડ્યો. એક દીવશે ગોકર્ણેશ મહાદેવની પૂજા કરવા
 માટે ચંપક વૃક્ષ આગળ પુષ્પનો સંગ્રહ કરતો હતો, તેવામાં મહર્ષિ
 નારદ ત્યાંથી જતા હતા તેણે તેને દીડો. નારદને જોઈને બ્રાહ્મણે
 વિચાર કાઢ્યો કે આ પુષ્પ વડે હું પુજા કરું છું અને એ પુષ્પનો
 બહુ મહિમા છે એમ જો આ માણસ જાણશે તો પછી તે પણ તેમ
 કરશે, અને તેમ થતાં વખત એવો પણ આવે કે મારું સન્માન
 ઓછું થાય. આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે કુલ વીણતો બંધ થઈ ગયો,
 ને નારદની સામા જોવા લાગ્યો.

નારદ પુછે છે—હે બ્રાહ્મણ, તું કોણ છે ? અહિં શું કરવાં
 આવ્યો છે ? તારા હાથમાં પાત્ર છે તે શું છે ?

બ્રાહ્મણ—અત્યા એ બધાનું તારે શું કામ છે ? હું કઈ જવાબ
 દેવાને તને બંધાયેલો છું ? પણ લે, હું તો બ્રાહ્મણ છું અને ભિક્ષા
 માટે જાઉં છું. તું તારે માર્ગે જાની.

નારદ તો સમર્થ રૂપિ છે અને તેથી તે મનમાં બધું સમજી
 ગયા. તેણે પણ શ્રી મહાદેવજીના દર્શણ માટે જ જતા હતા, અને તેથી

દશન કરી તેઉં પાછા વળ્યા, ત્યારે ફરીથી માર્ગમાં પેલો બ્રાહ્મણ તે-
મને મળ્યો. નારદે ફરીથી પુછ્યું કે તું ક્યાં જઈ આવ્યો. તે બ્રા-
હ્મણે અસત્ય ઊત્તર વાળ્યો કે, હું બિક્ષા માગવા ગયો હતો પણ મને
બિક્ષા મળી નહીં તેથી જોયો ગયો હતો તેવોજ પાછો જઈ છું.
નારદ મનમાં સમજી હસ્યા અને ચંપક વૃક્ષ પાસે જઈ તે વૃક્ષને
પુછવા લાગ્યા.

નારદ—હે ચંપક વૃક્ષ, પેલો બ્રાહ્મણ ક્યાં ગયો ? તેણે તારાં
કેટલાં પુષ્પ લીધાં, અને શા માટે લીધાં ?

વૃક્ષ—કીયો બ્રાહ્મણ ? પુષ્પ કેવાં ? તું શું પુછે છે ? તું કોણ
પુછનાર, જા હુતો કઈ નથી જાણતો.

નારદ—અધ્યા વૃક્ષ, તું તુહું શા માટે બોલે છે, જુહું બોલવું
એ મોટું પાપ છે, માટે સાચું હોય તે કહી દેની.

વૃક્ષ—જાન, તું બહુ ડાહ્યા છે તે જાણ્યું, હુંતો કઈ નથી જા-
ણતો ચાલ્યોજા.

નારદ વિચાર કરી મહાદેવજીના મંદીરે ગયા. ત્યાં તેમણે ચં-
પાના પુષ્પો મહાદેવજીને ચડેલાં જોયાં, અને ત્યાં એક બીજા બ્રાહ્મણ
પૂજા કરવા બેઠો હતો તેને પણ જોયો. તે બ્રાહ્મણને નારદે પુછ્યું કે
આ ચંપાના ફુલ કોણે ચડાવ્યાં છે, તે બ્રાહ્મણે ઊત્તર આપ્યો કે ક-
લાણા બ્રાહ્મણે તે ચડાવ્યાં છે, એ બ્રાહ્મણ એ ફુલથી પૂજન કરે છે
અને તેના પ્રતાપથી તે રાજાનો માનીતો થઈ પડ્યો છે, તે પારકાને
કાંઈને ગણતો નથી, અને બધાને સતાવે છે એટલામાં દુઃખિત એવી
કાંઈ બ્રાહ્મણી ત્યાં આવી ચઢી અને પોકાર કરવા લાગી. “અરે હું
તો હણધી ગઈ.”

નારદ—હે? સ્ત્રી, તને શું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે? શું કરવાને તું વિલાપ કરે છે?

સ્ત્રી—હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ, મારું દુઃખ તમને શું કહું? મારો ધણી કર્મના નળનાં સંજોગથી ફેટલોક સમય થયાં પાંગળો થઈ ગયો છે, અમારે એક કન્યા છે, તે વયે મોટી થઈ છે, અને હવે કન્યાદાન દીધા વિના ચાલે તેમ નથી.

નારદ—અરે! તેમાં રડવું શું? કન્યાદાન દઈ દો.

સ્ત્રી—કન્યાદાન કઈ પૈસા વિના દેવાય છે, અને અમારી સ્થિતિ તો છેક ગરીબ એટલે કન્યાદાન માટે અમારી પાસે કોડી પણ નોતી.

નારદ—કોઈ પણ પરગણુ અને દયાળુ સદ્ગૃહસ્થની યાચનાથી કામ સિદ્ધ થશે.

સ્ત્રી—મહારાજ, કન્યાદાન જોઈતું તો આપના આશિર્વાદથી મળ્યું છે. મારા સ્વામિને આગૃહ કરીને મેં અમારા દેશના રાજા પાસે મોકલ્યા હતા, અને રાજાએ જોઈતું ધન આપ્યું છે.

નારદ—ત્યારે હવે શી ચિંતા છે? કામ થઈ ગયું સમજવું.

સ્ત્રી—હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ, ધનતો મળ્યું, પણ એ રાજાની પાસે એક બ્રાહ્મણ રહે છે, તેણે રાજાને કેવળ મૂઠ બનાવી નાખ્યો છે, તેના કહેવા પ્રમાણે જ રાજા કરે છે, એ બ્રાહ્મણ હવે અમારી પાસે રાજાના આપેલા ધનમાંથી ભાગ માગે છે.

નારદ—શું ભાગ માગે છે?

સ્ત્રી—અર્ધ ભાગ માગે છે, રોકડમાંથી અમે તે આપવાની હા કહી, પણ રાજાએ ગાય આપી છે તેમાંથી પણ ભાગ માગે છે, ગાયમાંથી ભાગ કેમ અપાય એ તો મોટું પાપ થઈ જાય.

નારદે આ સાંભળી મહાદેવજીનું દૃઢ ધ્યાન ધર્યું, અને તેમની આજ્ઞા મેળવી લાંથી ચંપકવૃક્ષ પાસે ગયા અને તેને કહ્યું.

નારદ—હે વૃક્ષ, સત્ય સમાન ખીજને ધર્મ નથી. સત્ય એજ પરમ ધર્મ છે, ઇશ્વર સત્ય સ્વરૂપ છે, માટે સત્ય એજ પરમેશ્વર છે, સત્ય વડે આપું ભુમંડળ ચાલે છે, સત્ય જો નહીં હોય તો સર્વનો નાસ થઈ જાય. અસત્ય સમાન ખીજનું પાપ નહીં. અસત્ય મોહું વહેતું પણ પ્રગટ પડ્યા વિના રહેતું નથી. પીતળને ઢાળ દીધેલો સદા કાયમ રહેતો નથી. અસત્ય જોને પ્રિય છે તેની નફારી ગતિ છે એમ નિશ્ચય સમજવું. તું અસત્ય બોલ્યો માટે હું તને શાપ આપું છું કે આજથી તું મહાદેવને માન્ય નહી રહે, અને તારું પુણ્ય તેને કદી ચડશે નહિ, ત્યાર પછી પેલા દુષ્ટ બ્રાહ્મણને મળીને તેને પણ એજ પ્રમાણે શિક્ષા આપી કહ્યું કે હે અધમ, પાપી, તું જુદું બોલતા શરમાયો નહીં ? જુદું બોલ્યો એટલુંજ નહીં પણ જે રાજા તારા ઉપર વિશ્વાસ રાખી રહ્યો છે તેને પણ તું છળ કરી છેતરતો આવ્યો છે, તે જોને દાન આપે છે તેની પાસે છુપી રીતે દાનમાંથી તું ભાગ પડાવે છે. આ પાપ પણ નાનુસુતુ નથી, માટે તને પણ હું નારદ શાપ દઉં છું કે તું રાક્ષસ થજે. બ્રાહ્મણ તો સ્તમ્ભજ થઈ ગયો, પસ્તાયો, રોવા લાગ્યો, નારદજીને પગે પડ્યો, અને ક્ષમા માગવા લાગ્યો. નારદે દયાળુ દીલથી તેને કહ્યું કે, રામચંદ્રનો અવતાર થશે ત્યારે તું તેમના દર્શણ વડે શાપથી મુક્ત થઈશ.

શ્રી મહા શિવપુરાણ. (જ્ઞાન સંહિતા.)

ન્યાય.

સત્યવ્રતની કથા.

સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં વ્યવહાર ચાલી રહેલા છે. એ વ્યવહારને લીધે મનુષ્યો એકબીજાના સંબંધમાં આવે છે. સઘળા માણસો સરખા ગુણુના હોતા નથી, અને તેથી જે જે વ્યવહારો થાય છે તે તે વ્યવહારોમાં તે વ્યવહાર કરનાર મનુષ્યોમાં વાંધા ઉત્પન્ન થાય છે. જે માણસો સત્ય પાળતા હોય તો વાંધા ક્વચિતજ પડે, પણ સ્વાર્થનું બળ હમણાના સમયમાં ઘણુંજ વધી ગયું છે અને સ્વાર્થી અવિચારી માણસોને એવી અંધારી ઝાંધી દે છે કે, તેમાંથી તેને ખરું સૂઝતું નથી. ઘણા માણસોની સ્વભાવિક વૃત્તિ આ મોહને ઉત્તેજન આપે છે. છળ, કપટ, ગુણાલ્લુ, વિશ્વાસભંગ આદિ દુર્ગુણોથી ઘણા લોકો ડરતા નથી, એટલુંજ નહીં પણ એમાં જરાએ પાપ હોય એમ ગણતા નથી. આવા સંજોગમાં વાંધા ઉત્પન્ન થાય એમાં નવાઈ નથી. એક વસ્તુની એક જાણ હા પાડે તો બીજો ના પાડે, આ એમાં ખરું કોણુ? તેમજ સ્વાર્થથી અંધ બની ગયલા, સારાં નરસાંનો અને પાપ પુણ્યનો વિચાર નહીં કરનારા ક્રોધ, દ્વેષ, લોભ અને એવા બીજાં મનના દુષ્ટ વિકારો ઉઠતાં તેને સહેલથી વશ થઈ કંઈ કંઈ ભ્રમતના ગુન્હાઓ કરે છે. આવા અપરાધનો જે અટકાવ નહીં થાય તો જન-મંડળના સુખનો અને સંરક્ષણનો ભંગ થાય માટે એવા અપરાધો

અટકાવવા માટે અધિકારીઓની જરૂર છે. એજ પ્રમાણે વ્યવહારિક કાર્યોમાં ઉત્પન્ન થતા વાંધાઓનો નિર્ણય કરનાર નહીં હોય તો લોકો માંહોમાંહે લડી મરે. આવો વિનાશ થતો અટકે અને લોકોના જન-માલનું સારી રીતે સંરક્ષણ થાય તેને માટે રાજ્ય તરફથી કાયદાઓ બંધાય છે, અને તેને અમલમાં મુકવા માટે અધિકારીઓ નીમવામાં આવે છે. આ અધિકારીઓને ન્યાયાધિશ કહે છે. તેઓ રાજ્યના પ્રતિ નિધિ છે. તેઓએ સત્ય શું છે તે શોધી કહાડી નિર્ણય કરવાનો છે. આ કાર્ય ઘણુંજ મહત્વનું છે. એમાં શુદ્ધ યુક્તિની આવશ્યકતા છે. જે માણસ પોતાના અંતઃકરણમાં સત્ય લાગે તે પ્રમાણે નિર્ણય નહીં કરતાં લોભથી અથવા કોઈ પણ પ્રકારના હિતથી દોરવાઈ જાય છે તે પક્ષપાતી કહેવાય છે, અને ન્યાયાધિકારીના નામને પાત્ર નથી. ય-મરાજ અથવા જેને ધર્મરાજ કહેવામાં આવે છે તે મોટા દેવની પ-દ્વિએ ન્યાય કરનારો ઝિરાજો છે. એ મહાન પદ્ધિને પક્ષપાતથી જે દૂષિત કરે છે તે પોતે મહાપાતકી અને છે. ધર્મરાજના પ્રતિનિધિ રૂપ થઈને અધર્મ જે આચરે છે તે ધિક્કારને પાત્ર છે એટલુંજ નહીં પણ મરણ પછી તેની શી દુર્ગતિ થશે તે પણ કહી શકાતું નથી. ન્યાય નિત્ય નિર્મળ પ્રકાશે છે, તેનો આશ્રય સત્ય છે. સત્યનું શોધન કરવું અને ન્યાયના નિર્મળ પ્રકાશથી તેને પ્રગટ કરવું એ મહાન કામ છે. નિર્મળ ન્યાય કરનાર ઉજવળ કીર્તિ સંપાદન કરી વખણાય છે અને પૂજાય છે. જનમંડળમાં શુદ્ધ નિર્મળ ન્યાયથી શ્રદ્ધા અને અભય વિસ્તરે છે. માટે કોઈ પણ વાંધાનું નિરાકરણ કરવાનું આપણે માથે આવી પડે તો આપણે પોતાની યુક્તિને અનુસરીને નિષ્પક્ષપાતી થઈ જે સત્ય લાગે તેજ પ્રમાણે નિર્ણય કરવો જોઈએ. એ પ્રમાણે કરવાથીજ ઈશ્વર પ્રસન્ન થાય છે.

આ વિષે એક પુરાણી કથા યાદ રાખવા જેવી છે. માન્ધાતા નામે મહારાજાધિરાજ ચક્રવર્તી રાજા થઇ ગયા છે. તેના વંશમાં અરણ નામે સારો ધર્મિષ્ઠ રાજા થયો હતો. તેને સસ્યવત નામે એક પુત્ર હતો. એ સસ્યવત કેવળ ઓછાંકળ અને પોતાને ધુન ભરાય તેમ વર્તનારો હતો. એની બુદ્ધિ અતિ મંદ હતી અને શું કરવું યોગ્ય છે અને શું યોગ્ય નથી તેનો તે વિચાર કરતો નહીં. તે અત્યંત કામી તથા લોભી, અને દુઃક્રમાં કહેતાં દુરાચરણવાળો હતો. એક બિચારા ગરીબ બ્રાહ્મણની સ્ત્રીનું તેણે હરણ કર્યું અને વિવાહમાં મોડું વિધ્ન નાખ્યું. તે સ્ત્રી સ્વરૂપવાન હતી અને તેને જોઇને તેના ઉપર મોહિત થઈ આ મહા પાતકનું કામ તેણે કીધું. આવા અપરાધનું શું ફળ થશે તેનો તેણે વિચાર નહી કીધો મારો પિતા રાજા છે, હું રાજપુત છું, મને કોણ કહેનાર છે, આવા બુલ ભરેલા વિચારમાં તે દોરવાઇ ગયો. તેણે તો ઉલટો એમ વિચાર કરવાનો હતો કે, મારા જેવા માણસનું કામતો આવા થતા અપરાધોને અટકાવવાનું છે, અને મારા સારાં આચરણથી બીજાઓને દ્રષ્ટાંત રૂપ થવાનું છે, કેમકે મોટા પુરૂષનું જોઇને બીજા તે પ્રભાણે વર્તે છે. પણ નીચ બુદ્ધિના માણસોને આવા ઉંચા વિચાર ક્યાંથી હોય ? તેના કુલથી બ્રાહ્મણોમાં ખળભળાટ થઇ રહ્યો, અને તેઓ રાજાની પાસે પોકાર કરતા ગયા કે હે મહારાજા, અમે માર્યા ગયા, આવું થાયતો આપના રાજમાં કેમ રહેનાય. અરણે તેઓને શાંત પાડી પુછ્યું કે, મારા પુત્રે શો અપરાધ કીધો છે, બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે વિવાહ કરેલી વિપ્રની કન્યાને લગ્નચૂંકામાં ખળથી તે હરણ કરીગયો છે. તે સાંભળી રાજાએ પોતાના પુત્રને તેડી મંગાવ્યો, ને તપાસ કરી તો જણાયું કે બ્રાહ્મણોની વાતખરી છે. રાજા ધર્મિષ્ઠ અને સસ્ય પાળનારો હતો.

અને અગરજો અપરાધ કરનાર પોતાનો પુત્ર હતો, તો પણ સગપણ-થી જરાયપણ ચણિત નહીં થતાં બોલ્યો કે “ હે સત્યવ્રત ” તારું નામ સત્યવ્રત વ્રથા પાડેલું છે, હે દુષ્ટ, હે મંદમતિ તું આપણા કુળને અને રાજ્યને લાંછન લગાડનારો નીવડ્યો છે; તું મહા પામી છે, તારા જીવતરને ધિક્કાર છે, તેં જે અપરાધ કર્યો છે તેને માટે તને રાજ્ય પાર કરવાની શિક્ષા ધટે છે, માટે તું મારું રાજ્ય છોડીને અન્ય દેશમાં જતો રહે. બ્રાહ્મણો સંતોષ પામ્યા અને સર્વ પ્રજામાં રાજાની વાદ વાદ ગવાઈ રહી.

(શ્રી દેવી ભાગવત.)

નમ્રતા.

શ્રી ભૃગુરૂપિ, અને ત્રણ દેવ.

નમ્રતા માણસનું મોટું ભુપણ છે. સર્વ વસ્તુનું બહારનું સ્વરૂપ પ્રગટ દેખાય છે, શરીરના અવયવ, રંગ એ દૃષ્ટિગોચર છે પણ ગુણ તે પ્રમાણે નથી. બહારના શરીરની પરિક્ષા તેનાં દેખાતાં અવયવો અને રંગથી થઈ તે સુંદર અથવા કદરૂપ ગણાય છે, તેમ માણસના અંતરની પરિક્ષા તેના ગુણ ઉપરથી થાય છે. અંતર દેખાતું નથી તેમજ ગુણ પણ સ્વરૂપ ધારી દેખાતા નથી; પરંતુ માણસના જેવાં આચરણ હોય તો તે ઉપરથી તેના સારા ગુણનું અનુમાન થાય છે. ગુણ જો સારા સમજાય તો તે ઉપરથી અંતરનું સ્વરૂપ સુંદર છે, એમ અનુમાનથી તરત જણાઈ આવે છે. સર્વ સદ્ગુણો અમુલ્ય રત્ન સરખાં છે તે જાતે પ્રકાશે છે, અને બીજાને પ્રકાશીત કરે છે. સદ્ગુણોમાં વિનય-નમ્રતા આવી જાય છે. જ્યાં નમ્રતા હોય ત્યાં પ્રેમ, દયા, કોમળતા સદાય રહેલાં છે એમ સમજવું. જે માણસમાં નમ્રતા છે તે જાતે સુખી છે, અને બીજાને સુખ આપનારો છે. કઠોરતાથી બરડપણું નીપજે છે, અને જ્યાં બરડપણું હોય ત્યાં વિનાશનો સંભવ છે. નમ્રતાથી વિધ્નો દુર થાય છે, અને પોતાનું હિત સધાય છે, કઠોરતા વિધ્નોની સામું બહુ ટકી શકતી નથી. વાયુ અતિ ઊંચરૂપ ધારી સુસવાટા નાખી જોરથી ટુકાય છે, ત્યારે કોમળ વૃક્ષો અને વેલાઓ

જાણે નમ્રતાથી નમન કરતાં હોય તેમ ફરી ફરીને હાલે છે, અને પોતાનું સારી રીતે રક્ષણ કરે છે. પણ મોટાંને જરૂર ઝાડો, પોતાના માનમાં ને મોટાઈમાં રહેલાં પવનના ઝપાટાથી જડમુળથી ઉખડી પડે છે. જે માણસમાં નમ્રતા અને વિનય હોય છે, તે જન-મંડળમાં માન પામે છે, અને તેને સર્વ કોઈ પ્રીતીથી જ્ઞેય છે. એ સદ્ગુણ વેરીને મિત્ર ફરી નામે છે, કોઈપણ માણસ જે કોઈથી આપણી સામે આવે તો તેને અટકાવવાનો સરસમાં સરસ ઉપાય નમ્ર થવાનો છે. કોઈ કોઈથી હંતાતો નથી પણ નમ્રતાથી હંતાય છે, કોઈ માણસ આપણને પ્રહાર કરે અને તેથી ચીડાઈ જઈ આપણે સામો પ્રહાર કરીએ તો લડાઈ વધી જશે, અને શાંત પડશે નહીં, અગ્નિને શાંત પાડવો હોય તો તેથી ઉલટા ગુલુના પાણીનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે, લાકડાં અથવા ધી નાખ્યાથી અથવા તેમાં સામો અગ્નિ નાખવાથી જ્વાળામાં વધારો થાય છે, કોઈપણ અવગુણને વશ કરવો હોય તો તેનો વિરોધી સદ્ગુણ શોધી કહાડવો, અને તેની સહાય લેવી. દ્રોપને અને રાગ અથવા પ્રેમને વેર છે, તે એક બીજાને વિરોધી છે, માટે દ્રોપને હતવા માટે રાગની આવશ્યકતા છે. કોઈ માણસ આપણા ઉપર દ્રોપ રાખતો હોય તો આપણે તેના ઉપર દ્રોપ નહીં રાખવો એટલું જ નહીં પણ ઉલટો રાગ અથવા પ્રેમ રાખવો. અને તેમ કીધાથી યોગ્ય સમયે તેનો દ્રોપ જતો રહેશે એમાં જરા સંશય નથી. પરમેશ્વર વિશ્વમાં સર્વ સ્થળે વ્યાપી રહેલો છે અને એક પરમાણુ એવું નથી કે જેમાં તે નથી રહેલો. જ્યાં જોઈએ ત્યાં તે ભરપુર છે, આપણામાં પણ તે જ છે, અને બીજાનામાં પણ તે જ છે. આ વાત મનમાં સચોટ સમજાઈ રહે છે ત્યારે તો નમ્રતાનું મૂલ્ય અ-

સાંત વધી જાય છે, ઇશ્વર જ્યાં ત્યાં છે તો આપણું કર્મજ્ય સર્વને નમન કરવાનું છે, કેમકે એ નમનું તે ઇશ્વરને નમવાનું છે, નમ્રપણું નહીં રાખતાં માનમાં અતડા રહેવું એ ઇશ્વરની સામે અવિનય કરવા જેવું છે અને એ અવિનય પણ મહાપાતક છે. મોટા મોટા રૂપિ મુનિઓ અને મહાત્માઓ શું ? પણ દેવતાઓ પણ નમ્રતા અને વિનયનું સેવન કરે છે.

શ્રીમદ્ ભાગવદમાં એ વિશે આપણને ઉંચી શિક્ષા આપનારી એક કથા છે. કોઇક સમય ઉપર સરસ્વતિ નદીના પવિત્ર તીર ઉપર બધા રૂપિઓ એકઠા થયા હતા, અને તેઓ સર્વના મનમાં એવી સ્ફુરણા થઇ કે આ પવિત્ર સ્થળે એક મોટો યજ્ઞ કરવો. યજ્ઞમાં દેવનું આરાધન થવું જોઇએ અને તેથી ત્યાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો કે ક્રિયા દેવનું આ રાધન કરવું. મોટા દેવ ત્રણ છે, બ્રહ્મા, ઇન્દ્ર અને વિશ્નુ. સર્વના વિચાર સરખા હોતા નથી અને તેથી એકે કંઈ કહ્યું, બીજાએ કંઈ કહ્યું, અને ત્રીજાએ વળી જુદું જ કહ્યું. આ પ્રમાણે મતની ભિન્નતા થઈ, અને એ આખતનો નિર્ણય કરવાનું કામ બ્રહ્માજીના પુત્ર ભૃગુ-રૂપિને સોંપ્યું. તેણે વિચાર કીધો કે હવે શું કરવું, ઘણીવાર વિચાર કીધો પછી તે રૂપિ ત્યાંથી ઉઠીને ત્રણે દેવની પરિક્ષા કરવા સાડા બહાર નીકળી પડ્યા. પ્રથમ બ્રહ્માની સભામાં તે ગયા. ત્યાં તેણે બ્રહ્માજીને નમન પણ કીધું નહીં અને સ્તુતિ પણ કીધી નહીં. આથી બ્રહ્માજીને ઘણીજ રીસ ચઢી અને તેને શાપ દેવાનું મન પણ થઈ આવ્યું, પરંતુ ભૃગુ પોતાનો પુત્ર છે, એમ જાણી થયલા ક્રોધને શાંત કીધો. ભૃગુરૂપિ ત્યાંથી ઉઠીને કૈલાસપર્વત ઉપર જ્યાં શંકર નિવાસ કરે છે ત્યાં ગયા. ભોળા શંકર, રૂપિને આવતાં જોઈ હર્ષ પામ્યા અને ઉભા થઇને તેને ભેટવાની તૈયારી કરી. આ જોઈ ભૃગુરૂપિએ

શંકરને કહ્યું કે “ અરે તુતો અવળે મારગે ચાલનારો છે. ”
 આમ કહી રૂપિ પાછા હટયા. ભોળા પણ ક્રોધાયમાન શંકરને આવાં
 અપમાનથી ઘણેજ કોપ ચડ્યો, અને પોતાનું ત્રિશુળ લઈને ભૃગુનો નાશ
 કરવા તે તત્પર થયા, પરંતુ તેમની પત્નિ સતી પાર્વતિએ તેમના
 ચર્ચાવિંદમાં પોતાનું મસ્તક મુકી તેમ કરતાં તેમને વાર્યા.
 ત્યાંથી ચાલીને ભૃગુરૂપિ વૈકુંઠમાં ગયા. ત્યાં જોય છે તો વિષ્ણુ ભગ-
 વાન શ્રી લક્ષ્મણના ખોળામાં માથું મુકીને સુષ્પ રહેલા હતા. ભૃગુરૂપિ
 અંચાયા કે આતો સુતેલા છે. માટે હંમેશું કરવું—થોડીવારે આગળ
 ચાલી વિશ્રુભગવાનની છાતીમાં જોરથી પાડુમારી, ભગવાન તરત ડડી
 ઉભા થયા અને રૂપિના ચરણમાં પ્રણામ કરવા લાગ્યા તેમણે કહ્યું
 કે “ અહો રૂપિશ્ચેષ્ટ આપે પધારીને મારા ઉપર ઘણીજ કૃપાકરી
 આ આસન ઉપર ખીરાજી તેને પવીત્ર કરો, આપ પધારોછો એમ
 મારા જાણ્યામાં નોતું અને તેથી આપને યોગ્ય આવકાર મારાથી
 અપાયો નથી માટે ક્ષમા કરજો ” પોતાને પાડુ મારી તે
 વાતતો તદ્દન વીસરી જઈ કોમળ અને મધુર વાણીથી શ્રી વિષ્ણુ-
 ભગવાન તે રૂપિની સાથે વાત કરવા લાગ્યા—ભૃગુરૂપિતો ચક્રિત થઈ
 ગયા, મૌન્યધારી બેઠા અને પરમ ભક્તિથી ઉત્કંઠિત થઈ ગયા. થોડી
 વાર પછી રૂપિ ત્યાંથી વિદાય થયા, અને સરસ્વતિને તીરે પાછા
 આવીને અનેક સવં વૃત્તાંત સર્વને નીવેદન કર્યાં. એ વૃત્તાંત શ્રવણ
 કરીને સઘળાએ એક મતથી શ્રી વિષ્ણુભગવાનનું પૂજન કરવાનું
 નક્કી કર્યું. વિનય અને નમ્રતાનો મહિમા આવો મોટો અને ઉત્તમ
 રૂપ આપવા વાળો છે.

(શ્રી દશમસ્કંદ)

રાજ્યભક્તિ-કર્ષા.

જયચંદ્ર, પૃથ્વિરાજ, અને તેના સરદારો.

રાજ્યભક્તિએ આપણા આર્યદેશને જેવો ઝળકાવી મુક્યો છે તેવો કવચિતજ ખીજ દેશને ઝળકીત કીધો હશે. રજપુત રાજ્યોના ઇતિહાસ વાંચતાં રાજ્યભક્તિના દૃષ્ટાંતો આપણને દેર દેર નજરે પડે છે. રજપુતો એને સ્વામિ ધર્મ કહેતા હતા. રાજ પોતાની રૈયતનું પોતાની પ્રજાની પેરે રક્ષણ કરતા હતા, અને પ્રજા પણ પોતાના રાજાને પોતાના પીતા સમાન ગણીને પુજતી હતી. રાજા પણ માણસ છે, અને તેની સભામાં બિરાજનાર પણ માણસ જાતીનાજ હોય છે. મનુષ્ય માત્ર જીલ કરવાને પાત્ર છે અને તેથી રાજા અને તેના સભાસદો કોઇપણ સમયે જીલ કરતા નોતા એમ કહી શકાયજ નહીં. પરંતુ સર્વ પ્રજા સાધારણ રીતે રાજા ઉપર પ્રીતી રાખતી હતી, અને તેથીજ તેનું કલ્યાણ થતું હતું. રાજામાં વસનારા અગણ માણસોની વૃત્તિ તથા ઇચ્છા ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, અને સર્વને રચતું થવું કઠીન છે, રાજાના હેતુ ઉપર પ્રજા મિથ્યા દોષ મુકતી નહીં એટલુંજ નહીં પણ રાજાસેવા બળવવામાં હંમેશ તત્પર રહેતી, અને માન સમજતી હતી. રાજ્યના સરદારો અને ખીજાં માણસો એકસંપથી રાજાને સહાય કરતાં, અને ઇર્ષાનું બળ ઘણીવાર જોવામાં આવતું નહોતું. જ્યાં ઇર્ષાનું બળ વધે છે ત્યાં ખરાબી થયા વિના રહેતી નથી. અદે-

આઈ અનેક પાપનું મુળ છે અને તેથી ભારે હાનીઓ થઈ છે અને થાય છે. આપણા આ ભંરતખંડમાં ઘણા તેજસ્વિ પુરુષો રાજ કરી ગયા છે, એમાં પૃથિરાજ ચક્રવર્તીનું નામ જગતપ્રસિદ્ધ છે. તે દિલ્હીમાં રાજ કરતો હતો. તેના જેવોજ બળવાન જયચંદ્ર તેજ સમયમાં કનોજની રાજ ગાદી ઉપર બેસી ગયો હતો. પણ તે બન્નેને પરસ્પર સ્નેહ અને સંપ નોતો. જયચંદ્ર ઘણો અભિમાની હતો અને પૃથિરાજની કીર્તિ તેનાથી સહન થઈ શકતી નોતી. મર્યાદા તે ભ્રમિત થિત થયો હતો. પોતાની મોટાઈ બતાવવાને માટે તેણે મોટો યજ્ઞ આરંભ્યો હતો. એવો યજ્ઞ કરતાં બધા રાજાઓની સાથે બંધા અજમાવી તેઓનો પરાજય કરવો પડે છે, બધા રાજાઓ યજ્ઞમાં આવે છે, અને તેઓને જુદાં જુદાં કામો ઉપર નીમવામાં આવે છે. આવે યજ્ઞને રાજસૂય યજ્ઞ કહે છે, આ યજ્ઞમાં પૃથિરાજ હાજર થયો નોતો, યજ્ઞનું મૂહૂર્ત વ્યતીત નહીં જાય તેટલા માટે પૃથિરાજની મુવણની પ્રતિમા બનાવી તે મૂર્તિને દ્વારપાળને સ્થાનકે મુકી આમ થતાં પૃથિરાજનું મોટું અપમાન થયું હતું. પૃથિરાજ પોતે આ સમાચાર સાંભળી સિંહની પેઠે ગર્જના કરી ઉઠ્યો હતો, એટલુંજ નહીં પણ તેના સર્વ સામંતો અને સરદારોનું રૂધિર ઉકળી ગયું હતું. પોતાના રાજનું અપમાન થયલું એ સામંતો અને સરદારો સહન કરી શક્યા નહીં. જયચંદ્રને પુરેપુરી શિક્ષા આપવાનો સર્વજનોએ એક મનથી નિશ્ચય કર્યો. જયચંદ્ર અને પૃથિરાજ સામસામા થઈ ગયા અને બન્નેના સૈન્યની વચમાં યુદ્ધ થયું. જયચંદ્રના સૈન્યમાં ભંગાણ પડ્યું અને નાસાનાસ થઈ ગઈ અને પૃથિરાજ ચુલાણનો યજ્ઞ ખોલાયો. રાજસૂય યજ્ઞમાં વિધન થયું અને યુદ્ધનો અંત આવ્યો. પૃથિરાજ દીલ્હિ તરફ ગયો. આવેલા બીજા રાજાઓ અને એકલા થયેલા આમને પગાય કરવા, એ જય-

ચંદ્રને યોગ્ય લાગ્યું નહીં. તેથી ચોડા દીવસ તેઓને સખીને પોતાની પુત્રી સંયુક્તાનો સ્વયંવર સ્થપાનો આરંભ કીધો. પૃથિરાજ પાસે ચંદ્ર નામે પ્રખ્યાત ખારોટ હતો. આ સ્વયંવર નિર્વિઘ્ને નહીં થવા દેવાનો પૃથિરાજે અને તેના સામંત સરદારોએ નિશ્ચય કર્યો. પણ શી રીતે કામ કરવું ? ચંદ્ર ખારોટને સ્વયંવરમાં સૈન્ય આપી મોકલવાનું નક્કી હતું. પૃથિરાજે વેશ બદલી ચંદ્રના અનુચર થઈ જવાનું હતું. એ નિર્ણયને અનુસરીને સહુ કનોજ જઈ પહોંચ્યા. ચંદ્રખારોટે જયચંદ્રને પોતાના આગમનના સમાચાર કહાળ્યા. જયચંદ્રે તેને ખોલાવ્યો, તે પોતાની સાથે પૃથિરાજને તોડીને રાજ સભામાં ગયો. ત્યાં ચંદ્રખારોટે પૃથિરાજની અત્યંત પ્રશંસા કરી, પૃથિરાજનું વર્ણન કરતાં અનુચર કે પાછળ ઉભેલા પૃથિરાજની ભણી આંગળી કરી કહ્યું કે, તે આતા જેવો હશે. પૃથિરાજનું તેજ દાંડયું રહે એવું તોતું, પ્રથમથીજ જયચંદ્ર અને સર્વ સભાજનોની આંખ તેની તરફ ખેંચાઈ હતી. અને તેમાં ખારોટે આ પ્રમાણે કહ્યું, એટલે જયચંદ્રને જળશે વહેમ ભરાયો કે એ પૃથિરાજ પોતેજ હોયો જોઈયો. નિશ્ચય પ્રાપ્ત વિના કંઈ પગલું ભરવું એ મુશ્કેલી છે, એમ સમજી તેણે ચંદ્ર ખારોટની હાવણીમાં છુપા માણસો મુકી તપાસ કરાવી. તપાસથી તેની ખાતરી થઈ કે, પૃથિરાજ પોતેજ વેશ બદલી આવ્યો છે અને તેથી તેને હવે જવા દેવા નહીં એમ તેણે નિશ્ચય કીધો અને પોતાનું સૈન્ય નોકરી ચંદ્રખારોટની હાવણીને ઘેરી લેવાયી.

સંયુક્તા પેતિ પૃથિરાજના યુગ્મની પ્રશંસા અને સદ્ગતિ સાંભળીને લગ્ન કરવું તો પૃથિરાજ સાથેજ. એમ તેણે દૃઢ નિશ્ચય કીધો હતો. સ્વયંવર સ્થપામાં તેનું ચિંત તોતું. બેગા થયલા રાજાઓ અને બી-

જાઓને દોરણે સુકીને મંડપમાં સુવળુના પૃથિરાજને વરમાળા પહેરા
 વચના તેણે નિશ્ચય કીધો હતો. ત્યાર પછી એના સંયોગ આવી ગયો
 કે તે પોતાના મહેલમાં વિચારમાં લીન થયેલી કબી હતી અને તે
 સમયે ત્યાં આવેલી નદીમાં પૃથિરાજ પોતાના ઘોડાને પાણી ખાતો હતો,
 સંયુક્તા પોતાની દાસીઓને મોકલીને પૃથિરાજને પોતાને મહેલે તેડી
 મંગાવે છે, અને ત્યાં બન્નેને ખરેખરી આળખ થાય છે. બાળે
 દીવસે આવવાનું વચન આપી પૃથિરાજ ત્યાંથી પાછો વળે છે. પોતાની
 હાવણીમાં આ શુભ સમાચાર આપી હર્ષ પ્રસારી પૃથિરાજ હવે શું
 કરવું તેનો સામંતો અને સરદારો સાથે ખાતગી વિચાર ચલાવે છે.
 અંદાજોટની સરદારી હેડળ દીલ્હીથી એઆર હજાર માણસ તૈયાર
 હતાં. અને જયચંદ્રના સैन्यમાં તો લાખોની ગણતરી હતી.
 પૃથિરાજ મહા શૂરવીર હતો, અને યુદ્ધથી પાછી પાની
 કરે તેના નોનો, પરંતુ આ વેળા તેના સામંતો અને સર-
 દારોની ઈચ્છાને માન આપવું એજ યોગ્ય છે એમ તેણે ધાર્યું.
 તેના સામંતોએ અને સરદારોએ કહ્યું કે તે પૃથિનાથ, જયચંદ્ર
 આપનું અપમાન કીધું છે તેમાં અમારું અપમાન થયલું અમે ન-
 મશ્કએ છીએ. સ્વામિ ધર્મ સાચવવામાંજ અમારું કલ્યાણ છે, અમારો
 દેહ અને અમારું સર્વસ આપના ચણમાં અપાંણ થયેલાં છે. આ-
 પનું હિત ચતાં બધે અમારી દેહ પડે, પણ આપનો જય જોલાશે
 અને તેથીજ અમે સ્વર્ગમાં સુખ પામશું. આ સમયે તો અમારી
 વિનંતિ સ્વિકારી તે પ્રમાણે કરશે. પૃથિરાજનું કંઈ આશ્ચું નહીં. બાળે
 દીવસે સંયુક્તાને મળીને તેનું હરણ કીધું, અને પોતાની સાથે તેને
 ત્રૈલોક્ય ઉપર બેસાડી ઘોડો દીલ્હી બહાર મુક્યો. જયચંદ્રને અંદ
 ખાશો સમાચાર કહાવ્યા કે, પૃથિરાજ સંયુક્તાને લઈ ગયા છે. જય-

અંદર આશ્ચર્ય પામી ગયો અને લાખો માણસથી ઉભરાતું લક્કર તેણે ચડાવ્યું, પણ સર્વ વ્યથા. સામંતોએ કંઈકાં ઠરાવને અનુસરીને પ્રત્યેક સામંતે સામા થઈ સૈન્યને અટકાવ્યું. એમ સર્વ સામંત પડ્યા ત્યાં સુધી જયચંદ્રનું સૈન્ય દીલ્હિપતિને પહોંચી શક્યું નહીં. પૃથિરાજ સંયુક્તા સાથે દીલ્હિમાં પહોંચી ગયો, પ્રેમજીએ જયનાદથી તેને વધાવી લીધો. જયચંદ્ર જ્યારે દીલ્હિની પાસે આવ્યો ત્યારે તેની પાસે સામંતોએ કચરખાણ કરી નાખેલું થોડું સૈન્ય રહ્યું. હવે આગળ વધવામાં માલ નથી એમ વિચારી શ્રીકંઠ નામના બારોટને બોલાવીને જયચંદ્રે કહ્યું કે હવે તો એજ ઘટિત છે કે, તમે દીલ્હિમાં જાઓ. અને સંયુક્તાને બહુજ ધામધુમથી પૃથિરાજ સાથે પરણાવો. આ પ્રમાણે કહી રાડોડ રાજા કનોજ ભણી વીદાય થયો. પૃથિરાજની સલામાં જઈ શ્રીકંઠ બારોટે પોતાને મળેલી આજ્ઞા પ્રગટ કરી, અને પૃથિરાજ અને સંયુક્તાના ધામધુમથી લગન થયાં અને સઘળે જયજયકાર વર્તિ રહ્યા. સામંતોની રાજ્યભક્તિને ધન્ય છે.

જયચંદ્ર પણ સમજ્યો કે મારી અદેખાઈનું અને બીજાનું અપમાન કીધું તેનું કૃણ મને ખરેખર મળ્યું. તે છેવટે બોલ્યો હતો કે “અરે ! મેં યજ કર્યો તેમાં ધીને બદલે રૂધિરની આહુતીઓ અપાઈ અને કૃણકૃલને બદલે મારી કીર્તિ, મારું સુખ અને મારી લાજ હો-માઈ ગયાં.”

(પૃથિરાજ ચુહાણમાંથી)

કુસંપ-લોભ.

પાંડવ અને કૌરવ.

સંપ અનેક સુખનું કારણ છે, જ્યાં સંપ છે ત્યાં સ્નેહ છે અને સ્નેહ છે ત્યાં બળ છે. જ્યાં સંપ નથી ત્યાં અનેક ઉપાધિયો ઉદય પામે છે, એકબીજાની અદેખાઈ વધતી જાય છે અને છેવટ વૈરભાવ પ્રગટ થતાં વિનાશનો સમય આવી પડે છે. આખા બ્રહ્માંડનું અવસો-કન કરતાં માલમ પડે છે કે, તેમાં આપણી પૃથ્વીના જેવા અનેક ગોળાઓ છે, તેઓને આધાર માટે ધરને હોય છે તેવા પાયા અને કામજા નથી, અને તે કેવળ અધર રહેલા છે એટલુંજ નહીં પણ અધર રહ્યા છતાં નિરંતર ક્રયાં કરે છે, આ પ્રમાણે નિયમસર જે થયું જાય છે તે શાથી ? એ સર્વ ગોળાઓ આકર્ષણરૂપી સ્નેહથી જોડાયેલા છે, અને સંપથી એકબીજાના આશ્રયે રહી પોતાનું કામ-કર્મો જાય છે. આપણું શરીર પણ અનેક પરમાણુનું બનેલું છે અને એ પરમાણુઓ જ્યાં સુધી એકબીજાની સાથે સ્નેહમાં જોડાયેલાં રહે છે ત્યાં સુધી શરીર સખળ આહ્યું જાય છે, જ્યારથી એ પરમાણુમાં કોઈક ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારથી તે ખીગડવા માંડે છે અને છેવટે પરમાણુઓ છુટાં પડતાં શરીરનો નાશ થઈ જાય છે. આ ઉપરથી ખુદ્ગીરીતે સમજાય છે કે સર્વ સમજી માણસે સ્નેહ અને સંપ પાળવાં જોઈએ. આખું વિશ્વ સ્નેહ અને સંપનો દૈવી નિયમ પોકારીને કહે છે. એ દૈવી એટલે ઈશ્વરી નિયમનું જે ઉલ્લંઘન કરે છે તે પોતે દુઃખી

આપ છે અને ખીજને ક્ષેષ ઉત્પન્ન કરે છે. ખીજને ક્ષેષ ઉત્પન્ન થાય તેવું કરવું એ હિંસા છે અને હિંસા મોટું પાપ છે એ પાપથી જે આશી નામે છે તે પરમાત્માને ખારો છે.

આખથી પાંચ ઘટકર અને થોડાં વર્ષ ઉપર ભરતખંડમાં મહા ભારતની વિનાશકારક લડાઈ થઈ હતી. એ લડાઈ પાંડવ અને કૌરવની વચ્ચે થઈ હતી, પાંડવ, કૌરવના નામ આપણે ધણીવાર સાંભળીએ છીએ અને મહાભારતની લડાઈ એમ પણ સાંભળ્યું છે પણ તે કાણુ હતો અને એ લડાઈ કેમ થઈ તે જાણવાની જરૂર છે. પાંડવને કૌરવ એકજ કુટુંબના હતા. એક સંતાનુ નામે રાજા થઈ ગયો. તેને સંજયવ્રતી નામે સ્ત્રી હતી, તેના વંશમાં એ બન્ને કુટુંબના માણસો હતા. ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુ એ બે સગા ભાઈ થતા હતા. ધૃતરાષ્ટ્ર આંખ અપંગ હતો, પણ તેને સો પુત્રો હતા, જેમાં સહુથી મોટો દુર્યોધન નામે હતો. એ દુર્યોધન સ્વચ્છંદી, લોભી, અદેખા અને પાપ કરતાં નહીં ડરે એવો હતો. પાંડુને પાંચ પુત્ર હતા જેમના નામ યુધિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, નકુળ અને સહદેવ હતા. પાંડુને બે સ્ત્રી હતી, એકનું નામ કુંતા અને બીજનું નામ માદ્રી હતું, પહેલા ત્રણ છોકરા કુંતીથી થયા હતા અને બીજા બે માદ્રીને અવતરેલા હતા. ધૃતરાષ્ટ્ર અંધ હતો અને તેથી તે રાજગાદીને માટે અધિકારી નોતો, છતાં તે તથા દુર્યોધન રાજ્યપદ જતું કરવા દે તેવા નોતા. થોડા સમય સુધી જેમ તેમ ગાફૂં ચાલ્યું, પણ જ્યાં લોભ અને અદેખાઈની સત્તા આસે ત્યાં શાંતિ જળાવાઈ રહેજ નહીં. ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો કૌરવ નામથી અને પાંડુના પાંચ પુત્રો પાંડવના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓની વચ્ચે બેરબાચ વધતું ગયું અને દુર્યોધન પોતાના દુર્મતિઆ સોબતીથી દુરવાઈ જઈ પાંડવોને કોઈ પણ પ્રકારે મારા થાય એવું શોધતો હતો.

તે જળભેદ. અને કુરતામાં પ્રવિણ હતો. આડું અવગું સમગ્રવીને યુધિ
 દિરં પામે જુગદું રમાડયું, યુધિદિર રાજપાટ, સ્ત્રી દ્રોપદી ઇલાકિક
 હારી ગયા અને તેઓને વનવાસ કરવાનું આપ્યું. સતી દ્રોપદી ખરાબ
 સ્થિતિમાં હતાં તેવી સ્થિતિમાં પણ રાજ સભામાં તેને ઘસડી મંગાવી.
 અને દુષ્ટ નિર્દોષ દુર્યોધને પોતાની જાંગ ડોકીને કહ્યું કે. આવ અ-
 હીઆ ખેસ. સતીએ ઉત્તર વાળ્યો કે હે પાપીષ્ઠ, એ જાંઘ ઉપર તો
 ભીમસેનની ગદા ખેસશે. પછી દ્રોપદીના વસ્ત્ર ઉતારવા માંડ્યા, તેણી-
 એ ભગવાનનું સ્મરણ કીધું, અને ભગવાને સતીની અરજ સાંભળી
 ચીર ઉતારતાં ઉતારતાં નવસે નવાણુ લગી ઉતર્યાં અને સતી વસ્ત્ર
 રહીત થઈ નહીં અને દુષ્ટજનોના મુખ સ્થામ થઈ રહ્યાં. સતીના મ-
 હીમાથી ભય પામી તેણીને ત્યાંથી જ્યાં દીધી. આની પહેલાં પણ
 પાંડવોને ભારી નાખવાના ઉપાયો થયા હતા પણ ઇશ્વરની કૃપાથી તેઓ
 બચી ગયા હતા. આ વેળા રાજપાટ તથા તેઓને વન સેવવું પડ્યું. વ-
 નવાસમાં અનેક દુઃખો અને વિધો તેઓને વેડવાં પડ્યાં અને તેની
 અવધી પુરી થતાં તેઓ પાછા વળ્યા, પણ દુર્યોધને તેમને રાજ
 પાશ્ર્વ આપ્યું નહીં. પાંડવોની સહાયે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન
 હતા. પાંડવો કલેશ નહીં થાય અને ગમે તે પ્રકારે ખાનગી
 રીતે સમાધાન કરવા આતુરતા રાખતા હતા. સર્વ વિષ્ટિ નિષ્ક્રમ ગઈ
 દુર્મનિઆ દુર્યોધને કોઈની પણ સારી શિખામણ કાને ધરી નહીં, અને
 અંતે પાંડવોને યુદ્ધમાં ઉતરવાની ફરજ પડી. પાંડવ અને દ્રૌપદ અને
 બક્ષમાં અસંખ્ય સૈન્ય ભેગું થયું, જુદા જુદા દેશના રાજાઓ પોત
 પોતાને રચતા પક્ષને સહાય કરવા આવી પહોંચ્યા. અરાડ દીવસ
 મુઘી રણસંગ્રાસ માણ રહ્યો. લાખો માણસોનો સંહાર થઈ ગયો.
 અને તેમાં રાજા, રાણા, યુવકોની ગણતરી પણ રહી નહીં. અંતે

દુર્યોધનનો પશ્ચાત્તપ્ત થયો અને તે નાશી જઈ જયાશયમાં સુખાઈ
 મથો. સાથી તેને પકડી આણીને બીમે તેને મારી નાખ્યો અને પાંડવો
 નો જય ડોકા ગાજી રહ્યો. પાંડવો આખા રાજમાંથી થોડી જમીન
 લઈ ઉંચા બેસવા રાજ હતા પણ તે આપવાની દુષ્ટ દુર્યોધને ના પાડી
 હતી. તેનાથી લોભને જન્મ પણ મુકાયો નહીં. ટુકડો આપવાની ના
 કહેતાં સધળું જ ગયું અને પોતાનો પ્રાણ પણ તેણે ખોયો. આ જો યુદ્ધ
 થયું હતું તેના જેવું યુદ્ધ હજારો વર્ષે ભાગ્યે એકવાર થાય છે. એ
 યુદ્ધમાં લાખો ક્ષત્રીઓનો નાશ થઈ ગયો. ભરતખંડનું રક્ષણ કરતાં બળ
 એકદમ તુટી પડ્યું અને તેજ સમયથી ભરતખંડનો સૂર્ય અસ્ત
 પામવા લાગ્યો. દુર્યોધને કુસંપ અને લોભથી પોતાને હાની કરી એટ
 લું જ નહીં પણ આખા ભરતખંડ દેશને પાયમાલ કરી નાખ્યો. દ્વાપર
 યુગની અંતે આ મહાભારત યુદ્ધ થયું અને થોડો સમય વીતતાં જ
 કળિયુગ ચારે દિશાએ પોતાની આજુ વર્તીવી રહ્યો છે, માટે આપણે
 ઇશ્વર પાસે એટલું જ માગીશું કે તું અમને સન્મતિ આપી સારે માર્ગે
 દોરવજો, અને સર્વમાં સ્નેહની વૃદ્ધિ કરજો. અસ્તુ.

મોટાને જોઈ તેના જેવા થવા જતાં હાનિ.

મિથ્યા વાસુદેવ.

શ્રી નારાયણ ભગવાનનો આડમો અવતાર શ્રી કૃષ્ણનો હતો. તેમનો જન્મ શ્રાવણ મહીનાની વદ આડમે મધ્ય રાતરે મથુરાં નગરીમાં થયો હતો, જ્યાં કંસ નામનો દૈત્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેના ભયથી શ્રી કૃષ્ણને તેમના પિતા જાનાંમાના રાતનારાત ગોકુળ મુકી આવ્યા. ત્યાં ઉછરીને મોટા થયા, મથુરાંમાં જઈ તેમણે કંસને માર્યો, અને પછી દ્વારિકાપુરી વસાવી. જદવ ક્ષત્રીઓ તેમને આધિન હતા અને સંપૂર્ણ માન આપી જાતી ભક્તિથી નિહાળતા હતા. શ્રી કૃષ્ણજી વાસુદેવ નામથી પ્રખ્યાત થયા અને શંખ, ચક્ર, ગદા, શાર્ંગ, અને શ્રી વત્સનું ચિન્હ, અને કૌસ્તુભમણી ધારણ કરી શોભતા હતા, આ સર્વ દિવ્યશક્તિ અને કૃતિ દર્શાવતાં હતાં. શ્રી દ્વારિકામાં તેમનો મહિમા તથા પ્રતાપ ઝળકી રહ્યા હતાં એટલુંજ નહી પણ આખા દેશમાં તે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. એ સમયે કુરૂષ નામે દેશમાં એક પૌંડ્રુ નામે રાજા હતો. તે અજ્ઞાન અને મૂર્ખ હતો. “લાંબાને લઈ ટુકો ધાય, મરે નહી તો માંદો યાય” એ કહેવતનું રહસ્ય તે સમજતો નોતો. મોટાની સ્થિતિ અને કૃતિથી મોહ પામી નાનો તેના જેવો થવાનો પ્રયત્ન કરે છે તો તે પોતાની થોડી સંપત્ત પણ ખોઈ એશે છે, અને ઘણી વાર જીવનું જોખમ પણ થાય છે. પરમેશ્વરની

કૃપાથી જે સ્થિતિમાં આપણે આવી પડેલા હોઈએ તે સ્થિતિમાં સં-
તોષ માનવો એજ શાસ્ત્રા પુરૂષનું લક્ષણ છે. દરેક માણસને, તેના પૂર્વ
જન્મોમાં કરેલાં કૃત્યોને અનુસરીને, તેને જે યોગ્ય હોય તે આવી મળે
છે. જે રોપેલું હોય તેનાજ ફળ ખેડુતને મળે, જેના ખીજ નાખ્યાં નથી.
તે વૃક્ષ ક્યાંથી થાય. કર્મનો નિયમ અચળ સાદ્યો આવે છે અને તેને
કોઈનો પક્ષપાત નથી. શુદ્ધ-નિર્મળ ન્યાય તેનોજ છે. આપણી હાલની
સ્થિતિના કરતા આપણે પોતેજ ઊંચે અને હવે પછી કેવી સ્થિતિ
પ્રાપ્ત કરવી તે પણ આપણાજ અખિતચારમાં છે. આપણી સ્થિતિના
આપણેજ કર્તા છીએ તો તેમાં સંતોષ માનવો એજ આપણું કર્તવ્ય
છે, અને તેને માટે ખીજને શીર દોષ દેવાનો નથી. એજ કારણથી
આપણાથી સારી સ્થિતિવાળાની મર્યા કરવી નહીં જોઈએ, તેમજ તેના
જેવા થવાનું વ્યર્થ પ્રયત્ન પણ કરવું નહીં જોઈએ, પૌંડ્રક રાજા આ
સમજતો નોતો. “તમે પોતેજ જગતના પતિ ભગવાન વાસુદેવ અવ-
તરેલા છો.” એવા બાળપુત્રિ પુશામતિઆઓના વારંવાર થતાં વચનથી
તે છાકી ગયેલો હતો, અને શ્રી કૃષ્ણના જેવાંજ ચિન્હ ધ્યાનિ ધારણ
કરતો હતો. તેનું અભિમાન અને મોહ ધીરે ધીરે વધતાં ગયાં, અતે
મૂર્ખાઈથી એટલો અંધ બની ગયો કે તેણે શ્રી કૃષ્ણને સંદેશો કહાવ્યો
કે પૃથ્વી ઉપર ખરો વાસુદેવ, લોકોનું દુઃખ ટાળવાને હુંજ થયેલો
છું, માટે તું મિથ્યા ધારણ કરેલું વાસુદેવ નામ સુકી દે, નહીતર
મારે તારી સાથે યુદ્ધ કરવું પડશે. આ સંદેશો સાંભળી શ્રી કૃષ્ણ
પોતે અને તેમજ રાજ્ય સભામાં ખીરાજનારા સહુ કોઈ ખડખડ હસ્યા.
સંદેશો લાવનાર દૂતની સાથે શ્રી કૃષ્ણે એકજ ઉત્તર કહાવ્યો કે
“ઓ મૂર્ખ, વાસુદેવના ચિન્હ ધારણ કરવાથી તને આ ખડખડાટ
સુઝ્યો છે, પણ ખીજના ચિન્હ ધારણ કરવાથી તેવા થવાનું નથી. હું

તારાં એ ચિન્હો ઉતરાવીશ, અને રણભૂમિમાં તારાં હાડકાં રવડી જશે. એમ તું નક્કી જાણજો. આ પ્રમાણે કહાવીને પોતાનું સૈન્ય તૈયાર કરી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કંઈપ રાગની ભણી ગયા. ત્યાં તે રાગ સાથે તેમને મોટું યુદ્ધ થયું, અને જાળિયા સાથે નળજો બાથ ભીંડે તો છેવટે કુટાહને પડે, તેવુંજ પરિણામ આવ્યું. મિથ્યા વાસુદેવનું માથું શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને રણસંગ્રામમાં ઉડાવી દીધું, અને તેનું રાજ પાયમાલ થઈ ગયું.

(શ્રીમદ્ દશમસ્કંદ.)

નઠારી સંગત.

૫૬.

ડરવું ડરવું રે દુરિજનથી ભાઈ ડરવું;
 સદાય સજ્જનની સંગતમાં મુખેથી સંચરવું. ॥ ટેક.
 કાળી માઝમ રાત તણીરે, દીશે કાળી છાયા;
 પ્રસરી સારી જગત તણીજે, કરે કાળી તે કાયા. ॥ ડરવું.
 વીખ પુછડીમાં વીંછીનું, સર્પનું મુખમાં વાસે;
 દુરીજન કેરું રેમે રેમે, વીખ ભર્યો તે ભાસે. ॥ ડરવું.
 દુષ્ટ વાયુનો સ્પર્શ થતામાં, થાએ ધાન્ય મીણાગું;
 દુરીજનના અંતરના વ્યાધી, ચેપી સઘળો ભાગું ॥ ડરવું.
 દુરીજન રીજે કે ખીજે પણ, સદા કરે તે હાની;
 માયા રીજી નરકે નાખે, ખીજે સુખની હાની. ॥ ડરવું.
 શાંત હોય કે તપે તથાપી, દુરીજન દુખ દેનારો;
 કરે કોયલો કુરૂપ કાયા, બાજે છે અંગારો. ॥ ડરવું.
 *સંત સમાગમ ટાળે મેલો, આધિ વ્યાધિ ઉપાધી;
 સંત પ્રસાદી પામી લેજે, હીત જનમનું સાધી. ॥ ડરવું.

(હૃદય વિનોદ ઉપરથી.)

*સંત એટલે સદ્ગુણી પવિત્ર માણસો.

ચિંતાર્યા વિના ઉતાવળે કામ નહીં કરવું.

મા વાપની મહતા.

ચિંતારીની મહતા.

આપણામાં અગત્યની કહેવત ચાલી આવેલી છે કે “ઉતાવળાસો આવરા ધીરાસો ગંભીર.” એ કહેવત આપણા લક્ષમાં ધણીવાર રહેતી નથી, અને પ્રસંગોપાત જુસ્સાના આવેશમાં આપણે એવાં કામ કરી નાખીએ છીએ કે, જેને માટે આપણને પાછળથી પસ્તાવો થાય છે, લગ્નરો વર્ષના અનુભવમાંથી ડહાપણ રૂપી કહાડેલું માખણ તે કહેવત છે, સાર, પુણ્યનું, કલ્યાણકારી કામ જેમ અને તેમ વહેલું કરવું, કેમકે તે સારું ફળ આપનારું છે, અને તે કરવામાં વિલંબ થતાં કેટલીક વેળા વિચાર ફેરવાઈ જાય છે. નઅણું કામ કરતાં હંમેશાં આચકા આવે, તેવું કામ તો અને ત્યાંસુધી કરવુંજ નહીં, પરંતુ તેવું કામ કરવાની ફરજ આવી પડે અને તે કીધા વિના છૂટકોજ નથી. એમ હોય ત્યારે તે કામ તરત, ઉતાવળે નહીં કરતાં, ઘણોજ વિચાર કરવો અને તે કરવાને માટે જેમ અને તેમ વાર લગાડવી. કોઈની સાથે મિત્રતા બાંધવી તો બહુ વિચાર કરીને અને ઘણે કાળે બાંધવી, બાંધ્યા પછી તે તોડવી તો તે પણ બહુ વિચાર કરીને અને ઘણે કાળે તોડવી. પ્રીતી કરવામાં, ગર્વ કરવામાં, અભિમાન કરવામાં, પાપ કર્મ કરવામાં જે પુરૂષ ઉતાવળ કરતો નથી તે પુરૂષ વખણાય છે.

જિતાવળથી કંઈ કામ કરવામાં આવે તો તેમાં સાર અસારનો વિચાર બરાબર થતો નથી. જુસ્સો ઉડ્યો તો તેને વશ થઈ એકદમ વનંતું તે પવનના ઝપાટાથી ઉડીને ગમે ત્યાં જઈને ક્ષુદ્ર પાંદડું પડે છે તેના સરખું છે. પાંદડામાં વિચાર શક્તિ નથી પણ માણસને એ શક્તિ મળેલી છે. જે વિચાર કરતો નથી તે માણસના નામને પણ લાયક નથી. મનુષ્ય શબ્દ મન એટલે વિચાર કરવો એ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલો છે. જે માણસ વિચાર કરે છે અને જિતાવળ કરતો નથી તે શાણો ગણાય છે. તેને ધરમ સંકટ જેવું આવી પડે છે તો તેમાંથી તે ઘણીવાર બચી જાય છે.

પૂર્વે ચિરકારી નામે જ્ઞાતમ્ રૂપિનો મોટો યુદ્ધિવાજો પુત્ર હતો. તે જે કામ કરતો તે ઘણોજ વિચાર કરીને કરતો. અને તેથી તેનું નામ ચિરકારી પડ્યું હતું. તેને ઘણોજ સાંસ્તો ઉતાવળ વિનાનો જોઈને ઘણા એમ કહેતા કે, તે આણસુ અને ઓછી યુદ્ધિનો છે. પણ આ પ્રમાણે કહેનારા તેના સારા ગુણોને સમજતા નોતા, અને ટુંકી દૃષ્ટિના હતા. હવે એક વખતે એમ બન્યું કે જ્ઞાતમ્ રૂપિ પોતાની સ્ત્રી અલ્પલ્યાને દોષવાળી છે એમ માનીને, ક્રોધમાં આવી ગયા. ક્રોધ એ મોટો દુર્ગુણ છે અને માણસની રૂડી યુદ્ધિનો વિનાશ કરી આડે માર્ગે દોરવનાર છે. મોટા પુરૂષો પણ તેમાં ફસાઈ પડી અવગ્રહિત કામ કરે છે. ક્રોધનું બળ જેવું તેવું નથી. અને તેટલાજ મારે માણસ માત્ર સહાય સાવધ રહી તેને દુરથીજ અટકાવવો જોઈએ. જાતમે ક્રોધાવેશમાં પોતાના પુત્ર ચિરકારીને આજ્ઞા કરી કે, આ નારી માતાને તું મારી નાખ. જ્ઞાતમ્ રૂપિ મહા સમર્થ હતા છતાં પણ ક્રોધમાં યુદ્ધિ બ્રહ્મ થવાથી આ પ્રમાણે કહી વનમાં ચાલ્યા ગયા. ચિરકારી વિચાર કરવા લાગ્યો કે, 'મારે માથે મોડું ધરમ સંકટ આવી પડ્યું

છ. મારે પિતાની આજ્ઞા કેવી રીતે પાળવી ? જો તે પાળુ છું તો મારે હાથે મારી પોતાની માતાનો મારે વધ કરવો પડે છે. એ પણ કેમ અને ? પિતાની આજ્ઞા નહીં માનવી એ પણ મોટું પાપ છે અને તેમજ સ્ત્રી હસા કરવી અને તેમાં પાછી પોતાની જનુનીની તે પણ મોટું પાપ છે વળી પિતા ને માતા બન્ને પુણ્ય અને દેવ રૂપ છે પિતા જન્મ આપે છે, ગુરૂ છે, ધર્મ સ્વરૂપ છે, અને પોષણ કરે છે. તેમજ માતા પણ અત્યંત કષ્ટ વેડીને દશ માસ ગર્ભમાં પુત્રને ધારણ કરે છે, તેને જન્મ આપે છે, તેને ઉછેરીને મોટો કરે છે, પોતાના શુભથી પણ અધિક તેને ગણે છે, અને તેનો સ્નેહ અપૂર્વ અને અગાધ છે. પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીનો ભર્તા કહેવાય છે અને તેનું ભરણ પોષણ કરવું એ પુરૂષ નો ધર્મ છે. સ્ત્રીનું તે રક્ષણ કરતાં છે માટે તે પિતા કહેવાય છે, હવે પોતાની બાર્યા કે પત્નીને મારી નાખવાની જે ઇચ્છા અને આજ્ઞા કરે, તો તે પોતાના ધર્મથી ચુકે છે, અને પછી તે ભર્તા કે પતિ પણ કેમ કહેવાય. કોઈના આચ-શમાં આવીને, પોતાનો ધર્મ ભુલી જઈ, ગુણહીન ઉન્મત્ત સરખા થઈને પિતા આજ્ઞા કરે તો તે આજ્ઞા પુત્રને બંધનકારક અને શિવ-કારવા યોગ્ય નથી. આ પ્રમાણે વિચારમાં ચિરકારીએ ઘણો વખત ગાળી નાખ્યો. જાતમરૂપિ વનમાં ગયા ને ઉટસોડ સમય વીતી જવાથી તેમનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો, વિચાર કરતાં તેમને જણાયું કે સ્ત્રીને દોષિત માનવામાં મારી ભુલ થઈ છે. પોતાના કૃત્યથી તેમને પશ્ચાતાપ થવા લાગ્યો. પોતે અત્યંત સંતાપ પામીને મનમાં કહેવા લાગ્યા કે ચિરકારીએ પોતાના નામના અર્થને અનુસરીને મારી આજ્ઞા અમક્ષમાં નહીં આણી હોય તો કેવું સારું. મહા પાપમાંથી હું બચી જાઉં. આવી રીતે પશ્ચાતાપ અને વિચાર કરતાં ઉતાવળા ઉતાવળા

પોતાને ઘેર દોડી આવી ચિરકારીને જુમ પાડી કહેવા લાગ્યા, “હે ચીરકારી તારું કલ્યાણ થાઓ, ચિરકારી તારું કલ્યાણ છે, જોતું આજે ચિરકારી થયો હોય તો ખરેખર તું ચીરકારી છે.” ચિરકારી પિતાનો શબ્દ સાંભળી દોડી આવ્યો અને તેમના બંને પગ આગળ માથું નમાવીને તેમને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યો. ગૌતમરૂપિણે પોતાની પવિત્ર પત્નિને જીવતી જોઈ અને તેઓ અત્યંત હર્ષમાં આવી ગયા. તેમણે ચિરકારીને કહ્યું કે હું પુત્ર તને ધન્ય છે, આજે તે તારી માતાનો જીવ ઉગાર્યો છે એટલુંજ નહીં પણ અધાર પાપથી મને પણ ઉગારી લીધો છે. તને હું ખરા અંતકરણથી આશીર્વાદ આપું છું કે તારું કલ્યાણ થજે, તારું દીર્ઘાયુષ્ય હોજે, અને તારી કાન્તિ વિશ્વમાં સઘળે વિસ્તરી રહેજે.”

શ્રી મહાભારત, શાંતિપર્વ, પૂર્વાધ અધ્યાય ૯૨

વિનય.

અપકારનો વદલો ઉપકાર.

ગૌતમ રૂપિ.

આ પૃથ્વી ઉપર અનેક સ્વભાવના માણસો વસે છે, જુદા જુદા સ્વભાવને લીધે માણસોનું વર્તન પણ જુદું જુદું હોય. પૂર્વજન્મની વાસનાઓને અનુસરીને સ્વભાવ બંધાય છે. જે સ્વભાવે સારા હોય છે, તેઓનાં સર્વ કર્મો, માનસિક, વાચિક, અને કાયિક હંમેશા સારાંજ હોય છે, જે સ્વભાવે નામળા હોય છે તેમના કર્મ પણ નામળાં હોય છે. સ્વભાવને અનુસરીને કાર્ય કરવાનું પ્રથમ વલણ થાય છે, પરંતુ જેઓ ચતુર પુરુષ છે તે એ પ્રથમ ચતાં વલણમાં ધસડાઈ જતા નથી, અને પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને સારા સારનો નિશ્ચય કરી સારું જણાય તેનેજ સ્વીકારે છે, પુરુષાર્થ તે આતેજ કાંઈ છે. “સ્વાર્થ સર્વો ને વૈથ વેરી” એ કહેવત પ્રમાણે ચાત્રનારા ધણા છંપા હોય છે, તેઓ માત્ર પોતાનાજ હિતને જોય છે અને સ્વાર્થની અધારીથી અમે તેમ દોરવાજ બળ છે. જેઓ ઊંચી પ્રકૃતિના છે તેઓ બ્રીજનાં ફૂલો મનમાં નહીં લાવતાં પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે વિચારે છે, અને તેજ પ્રમાણે વર્તે છે. એવાને કોઈ ઉપર રીસ થતી નથી, અને કોઈ ઉપર તેમને દ્રવ્ય આવતો નથી. તેઓ સારી પેઠે સમજે છે કે પ્રત્યેક માણસ સાધારણ રીતે પોતાનાં પૂર્વજન્મનાં કર્મ તથા

વાસનાને આધિન રહી તે પ્રમાણે વરતે છે, અને તેથી તેમના અવ-
ગુણને તેઓ દયાભાવથી જોય છે. સામા માણસ દુષ્ટ અને નફારો
થયોં માટે આપણે પણ તેવા થવું એ કદાચ ધર્મમાં કશું નથી.
ખાળકુંડી દુર્ગંધ પ્રગટ કરે છે તેથી ગુલાબ અથવા અત્તર પોતાની
સુગંધ છોડતાં નથી. સારાં માણસનાં લક્ષણ એવાં છે.

હીંદુઓમાં જે રૂપિઓ મનાયલા છે તેમાં ગૌતમ નામે સમથ
રૂપિ પ્રખ્યાત છે. તેમજ તેમની પત્નિ અદ્વૈતા પાણી સુપ્રસિદ્ધ છે એ
રૂપિ બ્રહ્મગીરી નામના, દક્ષિણ દેશમાં આવેલા, પર્વતમાં રહીને મોટું તપ
કરતા હતા. તેવામાં આખા દેશમાં બચાંકર દુકાળ પડ્યો અને ઘણા
વરસ સુધી આણુ રહ્યો. અત્ર મળે નહીં એટલુંજ નહીં પણ જાડનું
લીકું પાંદડું પણ નજર પડતું નોતું, અને પાણી પણ શોષું જડતું
નોતું. મનુષ્ય, પશુ, પંખી, પ્રાણી માત્ર પીડાવા લાગ્યા. આ ઉપરથી
ગૌતમ રૂપિયે વરણ દેવતાની આરાધના કરી તેમને પ્રસન્ન કર્યા.
વરણે રૂપિને કશું કે તું શું વર માંગે છે ?

ગૌતમ—પ્રભુજી, આપ પ્રસન્ન થયાછે તો હું એ ઇચ્છું છું કે
આનાટ્ટિનેલીધે પ્રાણીમાત્ર મદા સંકટમાં આવી પડેલાં છે, તેઓના
સુખને માટે આપ ટટિની કૃપા કરો.

વરણ—આ અનાટ્ટિ દૈવ કૃત છે. જેવું નાઈ એક માણસનું
કર્મ હોય અને તે કર્મનું ફળ તેને ભોગવ્યા વિના છુટકો નથી, તેમ
જગત સમસ્તનું પણ કર્મ હોય, તે કર્મના પરિણામ જગતને ભો-
ગવવો અવશ્ય છે. કર્મના નિયમનું ઉદ્વેગન બ્રહ્મા પણ કરવાને અ-
શક્ત છે તો મારી તો શાતજ શી ?

ગૌતમ—આપ પશુપકારી, કામળ હૃદયના, અને પરદુઃખભંગન
છો, તો સર્વ પ્રજાને પીડા થતી આપ કેમ જોઈ શકો છો ? સમ

હોય ત્યાં અધાર રહેતુંજ નથી, તેમ આપની કૃપાદષ્ટિ થાય તો પીડા કેમ રહી શકે ? તમે જળના અધિપતિ, જળ આપવાને સમર્થ છો ?

વરણ—મારે પણ સૃષ્ટિના અને કર્મના નિયમને આધિન રહી કામ કરવું પડે છે, પણ બહુ આટલું કરું છું. તું અહિં ખાટો કર, અને તેમાં અખુટ જળ રહેશે.

આટલું કહી વરણ દેવતા અંતરધ્યાન થયા. અખુટ જળનો ખાટો થયો, અને તેને લીધે અનેક ધનધાન્ય તે વનપ્રદેશમાં થવાં લાગ્યાં. જાતમરૂપિયે, બીજા પીડા પામતા રૂપિયોને પણ ત્યાં બોલાવ્યાં. અને તેઓ પણ ત્યાં આવી દુઃખથી મુક્ત થયા. રૂપિયો તો નિર્ભળ મનના હતા; પણ તેઓની પત્નિઓ અને સ્ત્રી સ્વભાવવાળી હતી. અહલ્યાની તેઓ ઇર્ષા કરવા લાગી. અહલ્યાના ગૌરવ અને જીવીવૃત્તિ તેઓથી સહન થઈ શક્યાં નહીં. તેઓ પોતાના સ્વામિ આગળ અહલ્યાનું છુંડું બોલવા લાગી. અને સ્વામિના કાન ભરવા લાગી.

સ્વામિઓ કહે છે અરે! અહલ્યાને વિશે આમ બોલવું તમને ઘટવું નથી. તેણે અને જાતમે આપણે સર્વને જીવતદાન આપ્યું છે. જોણે આવો મોટો ઉપકાર કરીધો તેનેતો આપણે જે કરીએ તે આપણું છે. તેને બદલેશું આપણે કૃતદની થઈશું ? તેમ થઈએ તો આપણાંજેવાં મહાપાતકી બીજાં કોણ ?

આમ કહી સ્ત્રીઓને વારીતો ખરી, પણ છેવટ તેઓએ ધારેલું પારપાડયું, બધા રૂપિઓએ એકઠામળી ગણપતિની આરાધનાકરી માંગ્યું કે જાતમનો તિરસ્કાર કરી આશ્રમથી બહાર કહાડો.

ગણપતિ કહે છે, નિર્દોષ જાતમને માટે આમ કરવાથી તમે બોહું પાપ કરો છો, તમને સારા પુરૂષો કોણ કહેશે, તમને એથી હાની થશે, માટે વિચાર કરો. સ્ત્રીની ઉસ્કેરણીને તામે થઈ કામ કરે

તે પાછળથી નક્કી પડતાય છે.

રૂપિઓને એ શીખામણ નહીં રૂપિ, ને મણુપતિ રીક છે કહી વિદાય થયા. પછી એક વખત ગૌતમરૂપિના ખેતરમાં ગાય રૂપે ગ-
ણુપતિએ આવી ખિગાડ કરવા માંડ્યો, ગૌતમરૂપિ દર્ભ તુંબડાથી
સ્પર્શ કરવા ગયા કે, તે ગાય તર્ત મરી ગઈ. પેલા રૂપિઓનું ચડી
વાળું, તેઓએ ગૌતમનો અનેક કડોર વચનથી તિરસ્કાર કાઢ્યો અને
કહ્યું કે હે ગૌહત્યારા! તું આશ્રમમાંથી આવ્યો જ, કેમકે જ્યાં પાપી
હોય ત્યાં દેવતા આવતા નથી.

ગૌતમ કહે છે આપ કહો છો તે સત્ય છે, મારો અપરાધ મોટો
પણ મારા ઉપર દયા લાવીને અને કૃપા કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવો.

તેઓએ પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું, ગૌતમ દુર રહેવા લાગ્યા. છેવટે
ભગવાનની આરાધના કરી તેમને પ્રસન્ન કીધા. ભગવાન શંકરે આવી
કહ્યું શંકર કહે છે હે ગૌતમ હું પ્રસન્ન છું, તું જે માગીશ તે આપીશ.

ગૌતમ—મહારાજ, હું આવો પાપી થયો છું માટે મને પવિત્ર કરો.

શંકર—અહો, તું તો સદા પવિત્રજ છે, તું પાપી થયોજ નથી, એ જે
થયું તે સર્વ પેલા રૂપિઓ અને તેઓની સ્ત્રીઓનું છળાકપટ હતું.

ગૌતમ—ભગે તેઓનું પણ કલ્યાણ થાઓ કેમકે તેમણે એમ
નહીં કાઢ્યું હોત તો મને આપના સાક્ષાત્ દર્શન ક્યાંથી થાત.

પછી શંકરની આજ્ઞાથી ગૌતમે ગંગાજીની માગણી કરી. ગંગાજી
પ્રગટ થયાં, ગૌતમરૂપિ અને તેમના પત્નિ અહલ્યા અતિ હર્ષ પામ્યા,
અને તેમની પ્રાર્થના સ્વિકારી ગંગાજીએ પેલા અપરાધિ રૂપિઓ તથા
તેમની પત્નિઓને પ્રથમ પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવીને પછી પોતાના પવિત્ર જ-
ળથી સ્નાન કરાવી પાવન કીધાં.

મહાત્મા અને સારા પુરુષો છુપા રહેતા નથી. તેઓના કૃત્ય નેમના તેજને વિસ્તારી નાખે છે, અસલ અને છળ ઘોડા સમય સુધી કાઠકિવારૂં દ્રાવી જાય, પણ અંતે તે પ્રગટ પડી જાય છે, એમાં જરા પણ શક નથી.

મહા શિવપુરાણ જ્ઞાનસંહિતા.

બાલ મિત્રતા-નમ્રતા.

મોઢ થય, પછી સત્પુરુષનો પ્રેમ-સમાનો હેતુ સારો માનવો.

સૂદામા-શ્રી કૃષ્ણ.

માણસને ઘણે ઘણે પ્રસંગે મૈત્રી અંધાય છે પણ કેટલીકવાર તે ઘણો સમય ટકતી નથી. જે સ્થિતિમાં ગુદા ગુદા વિકારો પોતાની સત્તા ચલાવી રહેલા છે. તે સ્થિતિમાં સ્વાર્થનું પ્રબળ વધારે હોય છે, બાલ્યાવસ્થાનો સમય નિર્વિકારી અને પાપ વિનાનો છે. એ સમયે નિર્મળ હૃદયમાં પ્રેમની જે છાપ પડે છે તે પ્રેમ શુદ્ધ હોય છે અને ઘણે લાંબે કાળે અળવાનું થાય તે વખતે તે વાદળાંમાંથી સુરજ જેમ પ્રગટ પડે છે તેમ અળહળ પ્રકાશથી અળકી નીકળે છે. ધાણા માણસો એવા હોય છે કે, પાછલો સ્નેહ વીસરી જાય છે, અને તેમાં જે આગલા સ્નેહીના કરતાં પોતાની સ્થિતિ બહુ ઊંચી જાય છે તો આગલા સ્નેહીનું ઓળખાણ પણ જાણે ભૂલી જાય છે, અને તેનાથી વાંકા દૃષ્ટિ કરીને આવે છે, સારા સમજી માણસો આ પ્રમાણે કદી કરતાં નથી. શ્રી કૃષ્ણ તથા બળદેવજી તેમના ભાઈ, કંસાસુરને માર્યા પછી સાંદીપનિ ગુરૂને ઘેર ભણવા ગયા હતા. તે વખતે હાલના જેવી નિશાળો નોતી, પણ પવિત્ર અને વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને ત્યાં મા બાપ પોતાના છોકરાને ભણવા મુકતા હતા. તે વિદ્યાર્થીઓ ભિક્ષા માગી લાવતા અને ગુરૂને અર્પણ કરતા, અને તેમાંથી તેમનું પોતાનું

પોપણ થતું હતું. ગુરુ શિષ્યોની યોગ્યતા જોઈને તેને અનુસરતી વિદ્યા શીખવતા હતા, અને ગુરુને ઘેરથી વિદ્યા ભણી રહીને વિદ્યાય થતાં ગુરુને પોતાની યથા શક્તિ દક્ષિણા આપતા હતા. સાંદીપનિને ત્યાં શ્રીકૃષ્ણની સાથે એક સુદામા નામનો આત્મણુ પણ ભણતો હતો. ગુરુને ત્યાંથી ભણીને તેઓ સર્વ વિષ્ણુના પજ્ઞા હતા. હવે શ્રી કૃષ્ણજીની સ્થીતિ તો કેવળ બદલાઈ ગઈ હતી. તેઓ દ્વારકામાં સર્વ યાદવોના અધિપતિપણાને પામેલા હતા, તેઓ સર્વ સમૃદ્ધિમાં કુલતા હતા, તેઓની સત્તાનો પારનોતો, અને પરમેશ્વર પેડે પૂજતા હતા. સુદામાએ ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ્યો અને તેને છોકરાં પણ થયાં. છતાં પૂર્વ જન્મના કર્મને લીધે તે દરીદ્રી અવસ્થા ભોગવતો હતો. કુટુંબ પોપણ માટે ઘણીવેળાએ પુરતું નહીં હોવાથી અતિ દુઃખ વેઠતું પડતું હતું. જ્યારે છેક નયણી સ્થીતી આવીગઈ, ત્યારે સુદામાને તેની સ્ત્રીએ વિનતિકરી કે, પ્રભુ આપના મિત્ર શ્રીકૃષ્ણ પાસે હવેતો જાઓ.

સ્ત્રી કહે છે-શ્રીકૃષ્ણ સત્પુષોના આશ્રયરૂપ છે. આત્મણું સન્માન કરનારા છે; દુઃખીઆનું દુઃખ ટાળનારા છે, રાગજ્યોના પણ રાગ છે, અને અહીંઆ છોકરાંઓ ભુખે ટળાવજે છે.

સુદામા-અરે! મિત્રાચારીનો લાભલઈને યાચના કરવી એ કેવું અધૃષ્ટિત કામ છે, આપણા પૂર્વજન્મના કર્મના ફળ આપણે ભોગવવાં જોઈએ.

સ્ત્રીએ બહુ સમજાવ્યા ત્યારે સુદામાજીએ, ભણે એ નિમિત્તે શ્રી કૃષ્ણના દર્શણ થશે એમ સમજી, જવાની હા પાડી. પણ જીના મિત્ર માટે ભેટ શું લઈ જવી, ઘરમાં તો કંઈ નોતું. તેની સ્ત્રીએ આમ તેમથી માગી લાવી પૈંઆ સુદામાજીને આપ્યા જે લઈને તેઓ

દ્વારકાં ગયાં. ગરીબાઈના સર્વ ચિન્હ તેમના ઉપર હતાં. દ્વારકાં
 નગરી તો ઈંદ્રની નગરીને ઝંખતી નામે તેની શોભી રહી હતી.
 ત્યાં દરિદ્ર ગિચારો સુદામો, કાટાં દુટાં વસ્ત્ર, ભુખથી પીડિત થયેલું
 શરીર, મેલથી દુષિત એવા વેશે જઈ પહોંચ્યો. શ્રી કૃષ્ણનો
 મહેલ જોઈને તે દીગમ્ભ બની ગયો, તેમાં પ્રવેશ કેમ થાય ?
 અંતે તેમાં દ્વારપાળો તેને તેડી ગયા. તેને જોતાંજ શ્રી
 કૃષ્ણજી પોતે વહેલા વહેલા પદ્મંગ ઉપરથી ઉડીને સામા દોડ્યા
 અને ખરા ભાવથી તેને બે હાથે ભેટી પડ્યા. પછી સુદામાજીને
 લઈ જઈ પદ્મંગ ઉપર બેસાડ્યા. આ બેની સ્થિતિમાં ડેરલા
 તકાવત. એક ઊંચા પર્વના ઊંચામાં ઊંચા શીખરે, અને ખીન્ને
 પર્વતના પાદ આગળ. તે છતાં શ્રી કૃષ્ણજીના અંતઃકરણમાં પર્વનો
 સ્નેહ જરા પણ ક્ષોભ પામ્યો નોતો. તેઓ અભિમાન અને હુંપદ
 તેમજ સત્તાના મદથી વેગળા હતા. નમ્રતામાંજ ખરું મોટાપણું ર-
 હેલું છે, અને તેજ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણજીનું સઘળું વર્તન નમ્રતાથી
 ખીલી રહ્યું હતું. પછી સુદામાજીએ સ્નાન કીધું, અને દિવ્યગંધ,
 ચંદન, અગર અને કુંકુમનો તેમને લેપ કરવામાં આવ્યો. મિષ્ટાન્ના-
 જનથી તેને તૃપ્ત પણ કીધા. આ સઘળું કરવામાં શ્રી કૃષ્ણજીએ
 પોતે જાતેજ આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો, આટલુંજ નહીં પણ
 છેવટ સુખશૈયા ઉપર તેમને સુવાડી, શ્રી કૃષ્ણજીએ પખો પણ ઢાળ્યા
 હતા. અને પગથપી કરી મિત્રનો શ્રમ પણ મિટાડ્યો હતો. સર્વ લોકો
 આ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણજીને કરતા જોઈને અત્યંત આશ્ચર્ય પામતા હતા.
 તેઓ જાતેજ ક્યાં સેવા કરવા લાગ્યા, ત્યાં તેમના સેવકો અને ખી-
 નઓની તો વાતજ શી કહેવી. શેઠ જે નમ્રતા રાખે છે અને સારી
 રીતે વરતે છે તો પછી આકરો અને ખીલઓ તેમજ કરે છે, એટલે

એક સારો હોય તો બીજા કેટલા બધાને તે સારા કરે છે તે વિચાર-
વાનું છે પછી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન પોતાના મિત્ર સાથે પાછલી વાતો
કરવા લાગ્યા. હે મિત્ર ! ગુરુને ત્યાં હતાં તે વખતે એક દિવસે ગુરુને
માટે આપણે જંગલમાંથી લાકડાં કાપી લાવવા ગયા હતા, અને એ-
કાએક વર્ષાદ ઘોઘબંધ અજીવી પડ્યો હતો, અંધારી રાત હતી, વી-
જળીઓ થતી હતી, અને આપણે માથે લાકડાના ભારા હતા, અને
ગુરુ આપણને શોધવા આવ્યા હતા. એ તને સાંભરે છે ? આ પ્ર-
માણે કહીને મિત્રને રાજી કરતા. સુદામો છેક શર્માઈ ગયલો, હા પ્રભુ
એમ ઊત્તર વાળતો હતો.

શ્રી કૃષ્ણ—હે મિત્ર હું ખરું કહું છું કે ગુરુના ગૃહમાં રહેવાથી
આત્માનું તત્ત્વ જાણીને દિગ્ગ્જલોકો સંસારના પારને પારમે છે. જેનાથી જન્મ
થાય છે તે પિતા પહેલો પુણ્ય પુરૂષ છે. તે પણ ગુરુ છે. દ્વીજ વર્ણને
જનોબનો સંસ્કાર આપી વેદ ભણાવે છે, તે પુણ્ય બીજા ગુરુ છે,
આશ્રમવાળાને જે બ્રાહ્મણ વિદ્યા ભણાવે છે તે પુણ્ય ત્રીજા ગુરુ છે.
આ ત્રણ ગુરુઓમાં, પહેલો પુણ્ય, બીજો સારી પેઠે પુણ્ય, અને
ત્રીજો સાધના ધ્વજરૂપ ગણાય છે. ગુરુની સેવા કલ્યાણકારી છે એમાં
જરા સંશય નથી.

આવી આવી વાતો કરતાં સુદામાની પાસેથી આ અમારે માટે
શું ભેટ લાગ્યા હો ? એમ હહી પૌંઆની પોટલી ખેંચી લીધી, કેમકે
શ્રી કૃષ્ણજીના વૈભવથી ચક્રિત બની ગયો હતો, અને લજ્જતા તે
છુપાવતો હતો. “ ઓહો, આ તો મને અત્યંત પ્રિય વસ્તુ તમે લાવ્યા,
તમે કેમ જાણ્યું કે આ વસ્તુ મને અત્યંત પ્રિય છે ” એમ ખેલી
એક મુઠી પૌંઆની શ્રીકૃષ્ણજી પોતે ખાઈ ગયા. વસ્તુનો આ પ્રમાણે
ભાવ વધારી મિત્રની લજ્જા ઓછી કરી. માણસની હોશીઆરી અને

અતુરાઈ આવેજ પ્રસંગે અને આવીજ રીતે પ્રસિદ્ધ થાય છે, બીજે દીવશે સુદામાજીને વિદાય કીધા અને પાદર સુધી શ્રી કૃષ્ણજી પોતે વળાવવા ગયા, પણ કંઈ પણ ધન આપ્યા વિના પાછા વળ્યા.

સુદામાજી રસ્તે જતાં વિચાર કરે છે કે મને મિત્ર એક પછ પણ આપી નહીં, તેમાં તેમનો હેતુ ઉત્તમ છે એમ હું સમજી ગયો. ધન મળ્યાથી પ્રભુની ભક્તિ ભુલાય છે, સંસારના વૈભવમાં વધારે ફસાય છે, અને જીવનું કલ્યાણ આગ્રે જાય છે, ધન છે મારા મિત્રને કે તેમણે ધનની લાલચમાં ફસાયલા હું અદ્ય જીવને તેથી ઉગારી લીધો, બીજા સાધારણ માણસો ખોટો વિચાર લાવી રીસથી વ્યાકુળ થાય તેથી સુદામાએ ઉલટોજ વિચાર કીધો, કેમકે સારા માણસો સામાના કરેલાં કાર્યનું રૂપ સાંજે જોય છે, ઢાલની કાળી આંખ તેમની દૃષ્ટિએ પડતી નથી.

સુદામાજી પોતાના ગામમાં આવી જોય છે તો પોતાની ઝુંપડી મળે નહીં, ને તે મનમાં ગભરાયા, થોડી વારે જણાયું કે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના પ્રતાપથી, તેમની કૃપાથી, જ્યાં ઝુંપડી હતી ત્યાં ઝુંપડીનો ખોટો મહેલ, નવનવા સરસામાનથી શોભીતો થઈ રહ્યો હતો, અને થોડા દીવશે પહેલાં જ દરિદ્ર બ્રાહ્મણ હતો તે મહા લક્ષ્મીવાન થઈ દીપતો હતો. મહાન પુરુષો આપે છે તે મહોડે કહીને આપતા નથી, કેમકે સામા પાસે વખાણ કરાવવાનો તેમને લોભ અને ઈચ્છા નથી.

(શ્રીમદ્ ભાગવદ્ દશમસ્કંદ.)

સ્નેહ વિશે.

જોટક વૃત્ત.

સહુ સ્નેહ કરો, સહુ સ્નેહ કરો. દુઃખદાયક કસેશર્થો નિત્ય ડરો.
બળ સર્વનું સ્નેહ થકી વધતું, નહિ સ્નેહ વિના ખરું ઐક્ય થતું
નિજ બાળક પત્નિ પિતા જનની, વળિ ભાઈ કુટુંબ મહી ભગની
સહુ સ્નેહનો દોસ્તો સાંગળીયાં, વખણાય ગણાય ઘણાં બળિયાં
સુખ દુઃખ મહીં સહુ ભાગ મળે, ઘટ સંપર્થો હાનિ વિપત્ત ટળે
ત્યમ વિશ્વ વિશાળ કુટુંબ લંડો, નિત એકબિજાની સહાય ગ્રહો
પરમાત્મ અનેક રહે વળગી, તવ વસ્તુ વિનાશર્થો છે અળગી
તનના પરમાત્મ નિરોધ કરે, તવ વ્યાધિ પિડે વળિ જીવ મરે
અવની અગણીત રહી ગગને, વણ આશ્રય કાર્ય વિશે મગને
કિરણો જળકે બહુ શુદ્ધ રૂપું, પ્રસર્યું ત્યમ સ્નેહતું તેજ છુપું
રસ જેમ તરવર માંલિ ફરે, સહુ અંગ સજીવન તેજ ધરે
રવિનાં કિરણો જગમાં વિપ્રદાં, ફરતાં પણ નોહ સ્વતંત્ર છુટાં
કિરતાર તણાં જિવ છે કિરણો, સમજ મન સ્નેહર્થો સુખી બણો
શુભ સ્નેહર્થો દુર્ગુણ સર્વ મિટે, પછિ પાતક પાશ સમૂળ ફિટે
નિજની નિજ દેશની તેમ વળી, વડિ ઉન્નતિ થાય નિશંક ભક્તી
રમજો મયજો નિત સ્નેહ મહી, સહુ સાર તણો શુભ સાર લહી

મક્તિ.

હનુમાનજી.

આપણા ભારત વર્ષમાં એક છેડાથી તે બીજા છેડા સુધી દૃષ્ટિ કરીશું તો આપણને તેમાં ભિન્ન ભિન્ન રંગો ઝળકી રહેલા દે-ખાશે. એમાં જે નિવાસ કરનારા છે તે એક જાતના નથી, પણ તેમાં હિંદુ, પારસી, મુસલમાન, ખ્રિસ્તિ ઇત્યાદી લોકો છે. જુદી જુદી જાતોને લીધે ધર્મ પણ જુદા રૂપે પ્રસરી રહેલો છે, હિંદુઓ રામ, કૃષ્ણ, મહાદેવ, દેવી આદિક દેવતાઓના, પારસીઓ જરતુસ્ત અને અહુર્મઝદના, મુસલમાનો મહમદ પેગમબર અને અલ્લાના, ખ્રિસ્તિઓ ઇશુ અને તેઓ જેને “ગોડ” કહે છે તેના ઉપાસકો અને માનનારા છે. જેઓમાં ધર્મની કહેવાતી ઝનુન ઘણી વ્યાપી રહેલી છે તેઓ પોતાના ધર્મ શિવાયના બીજા ધર્મના માનનારાઓ સામે વાંકા અને રીસાળ દૃષ્ટિ રાખે છે. એ ધર્મ ઝનુનથી મોટી લડાઇઓ થઇને લાખો માણસના જીવ ગયા છે, આ પ્રમાણે દ્વેષ અને કુરતા રાખવાનું કયા ધર્મમાં કહેલું છે ? વિશ્વ જે મહાન નહીં કળાય તેવી, અને મન, વાણી, અને બુદ્ધિથી પર તેવી, સત્તાથી પ્રગટ થયું છે. તે સત્તા, જ્યાં જોઈશું ત્યાં એકજ છે, તે સત્તા, તે સર્વનું મૂળ કારણ સર્વ કોઈને પુખ્ત છે, જુદા જુદા ધર્મ માનનાર શું મૂળ કારણ જુદાં જુદાં બતાવે છે ? કદી નહીં. સર્વમાં મૂળ કારણ તો એકજ છે, પણ જુદી

ગુદી ભાષામાં ગુદા ગુદા શબ્દોથી તે ગવાય છે. જેમ સૂર્યને અંગ્રેજીમાં
 “સન” કહે છે, ફારસીમાં “આફતાબ કહે છે,” સંસ્કૃતમાં “રવિ” ઇસાદાક
 અનેક નામ કહે છે, પણ વસ્તુતઃ તે એકજ છે. ગુદાં ગુદાં નામથી ગુદા
 ગુદાં સૂર્યો થતા નથી. તેમજ ગુદા ગુદા શબ્દોથી વિશ્વની આદિ
 સત્તા એક છે તે અનેક થતી નથી, અને તેજ હૃદય રૂપે મનાય
 છે અને પૂજાય છે. પૃથ્વી ઉપર જ્યારે જ્યારે ધર્મ ઝાંખો
 પડી જાય છે ત્યારે ત્યારે ફરીથી તેને સતેજ કરવાને એ મહાન્
 શક્તિ અંશરૂપે તહીં દર્શાવે છે. એ અંશરૂપ પ્રગટ થયલી તે
 સત્તાને કોઈ અવતાર કહે છે, કોઈ પેગંબર કહે છે ને કોઈ “પ્રોફેટ”
 કે ખાનુ કહે છે. ત્યાં પણ વસ્તુ-સાર તો એકજ છે. હૃદયને રામ
 કહો, કે રહીમ કહો, ગમે તે કહો, પણ મતલબ એકજ છે. એ મુળ
 સત્તા જેને આપણે હૃદય કહીશું તેનું કોઈએ ચોક્કસ નામ પાડ્યું
 નથી, તેને સૂચવવાને માટે ગુદા ગુદા શબ્દો છે. તે સર્વ સ્થળમાં
 વ્યાપી રહેલો છે, સદૃશું જાણનાર છે, દયાળુ છે, કૃપાળુ છે, અનંત
 શક્તિવાળો છે, અને પ્રેમનો આમૃત ભંડાર છે. તેનું સ્મરણ નિરંતર
 કરવું એ પ્રાણી માત્રનું કર્તવ્ય છે. આ સંસારમાં અનેક જાતની
 પ્રીતિઓ છે, પણ સર્વથી ઊંચી પ્રીતિ, સાચું સુખ આપનારી, અને
 કલ્યાણ કરવાવાળી તે હૃદય ઉપરની છે. એ પ્રીતિનો અસંત ભાવ
 તે ભક્તિ છે, ભક્તિ અમૃત રૂપ છે, તે સર્વ દુઃખને મિટાડે છે, તે
 પારસમણી છે કે જેથી લોહું સુવર્ણ થઈ જાય. એ ભક્તિના બાણ
 જેને કાળજમાં સચોટ લાગે છે તેજ તેનો મર્મ અને રસ જાણે છે.
 જેને એ ચટકી ખરેખરી લાગી નથી, તે ભલે દહાડો ને રાત મો-
 હડેથી રામ રામ કે રહીમ રહીમ કે અલ્લા અલ્લા કર્યાં કરે, પણ
 તેથી તે ભક્ત થતો નથી. જેની જુમ પાડતાં દહેરાંઓ અને મં-

દીરામાં દોડતાં ભક્ત કોઈ ગણાવું નથી. ખરા ભક્તનાં લક્ષણ જુ-
 દાંજ છે. તેઓનું તેજ છુપું રહેતું નથી. ભક્તને ઇશ્વર સાથે જો લગની
 લાગી છે, તે લગનીમાંજ તે મગ્ન અને તૃપ્ત રહે છે. ઇશ્વર વિના
 જીવું કંઈ પણ તેને રચવું નથી. ઇશ્વરના નામ વિનાની સર્વ વસ્તુ
 તેને શીકી અને નકામી છે. શ્રીરામચંદ્રજીનો અવતાર થઈ ગયો છે.
 એ જગત પ્રસિદ્ધ વાત છે. તેમના પત્નિ સીતાજીનું રાવણ રાક્ષસ
 હરણ કરી ગયો હતો, તે રાવણની લંકા નગરી ઉપર ચડાઈ
 કરી. રાવણને રણમાં રોળી, સીતાજીને રામચંદ્રજીએ ફરીથી પ્રાપ્ત
 કર્યા હતા. એ વેળાએ હનુમાનજી શ્રી રામચંદ્રજીની સેવામાં હતા.
 રામચંદ્રજીના ઉપર હનુમાનજીની એટલી અધી ભક્તિ હતી કે તે ભક્તિ
 સાટે તે પોતાનો જીવ અર્પણ કરવાને સદાય તત્પર હતા. આટલી
 અધી ભક્તિ છતાં પોતાના સ્વામીની અનેક પ્રકારે સેવા હનુમાનજીએ
 કર્યાં હતી, અને મોટા પરાક્રમથી મોટા સંકટ ભરેલાં કાર્યો કર્યાં
 હતાં એમ કહેવાની જરૂર નથી. સીતાજીને લઈને શ્રી રામચંદ્રજી પો-
 તાની અપોધ્યા નગરીએ પધાર્યા. ત્યાર પછી તેમના રાજ્યાભિષેકનો
 મોટો ઉત્સવ થયો હતો. તે સમયે શ્રી હનુમાનજીના ઉપર પ્રસન્ન થઈ
 સીતાજીએ પોતાના ગળામાંથી પોતાને પહેરવાનો અમુલ્ય હાર, દીરા,
 માણિક, મોતી, અને રત્નનો અનેકો તેને યજ્ઞીસ આપ્યો, તે આશીર્વાદ
 દોષાં કે “ ચંદ્ર સૂર્ય તપે ત્યાં સુધી તું સદાય સુખી રહેજે, અને શ્રી
 રામચંદ્રજીના શુભાનું કીર્તન કરજે, તું જ્યાં રહીશ ત્યાં શ્રી રામપ્રસાદ
 આવીને ઉભો રહેશે,” હનુમાનજીએ તે હાર હાથમાં લીધો અને દરેક
 દાણો ભાંગી ભાંગીને જોઈ ફેંકી દેવા માંડ્યો. આથી સર્વ આશ્ચર્ય
 પામી ગયાં. કેટલાક માઢિામાંહે વાત કરવા લાગ્યા કે, આખરે જાતતે.

વાનરની, એને એ વસ્તુની શી કિંમત. રામચંદ્રજી મનમાં સત્ય વાત સમજીને મુખ મલકાવવા લાગ્યા. લક્ષ્મણજી જે રામચંદ્રજીના ભાઈ થતા હતા, તેણે હનુમાનજીને પુછ્યું કે “ હે કપી વીર, તું આ શું કરે છે ? આ તને આપેલું હાર ઘણાજ અમુલ્ય છે. ”

હનુમાનજી—હે પ્રભુજી, હું જે કંઈ છું તે યોગ્ય કંઈ છું. મારે એ હાર કામનો છે કે નહીં, તે હું જોઈ છું. આ જઘા દાણાઓને ભાંજી ફેડીને મેં જોયા, પણ એકેમાં મેં રામ શબ્દ દીઠો નહીં, જેમાં રામ નામ નથી તે વસ્તુ મારે ધુળ ખરાખર છે, અને કંઈજ કામની નથી. રામ નામ વિનાના હારનો ઓળખે મારે શું કરવા રાખવો જોઈએ. રામ નામનો પ્રતાપ જોણે જાણ્યો નથી, તે સંસારમાં વખણાતી વસ્તુઓથી મોહ પામે, હું તેથી જોભાતો નથી,

લક્ષ્મણ—હે હનુમંતજી, ત્યારે તમારું આ શરીર પણ વ્રથાભાર રૂપજ હશે ? તે તમે કેમ ધારણ કરી રાખ્યું છે ?

હનુમાન—આપ ખરું કહો છો, જે એ શરીર રામ નામ વિનાનું હોય તો તે પણ ઓગરૂપ છે, અને ધારણ કરવા યોગ્ય નથી. જેને ભક્તિની એટલામી છે, તે તો પોતાના ઇષ્ટના પ્રેમથી વ્યાગત અને નિરંતર તૃપ્ત હોય છે. તેના ઇષ્ટનું નામ તેની જીભ એક હાણુ પણ મુકતી નથી, પંચ પ્રાણુ પણ નિરંતર તે કલ્યાણુ કરી નામનું ગુપ્ત ઉચ્ચારણુ કર્યાં કરે છે, અરે ! એટલુંજ નહીં, પણ તેના શરીરમાં રોમેરોમ અને રજકણુ રજકણુ તે નામ કોતરાઈ રહેલું છે.

આ સાંભળી કેટલાક મનમાં હસવા લાગ્યા, પણ હનુમાનજીએ તો આટલું બોલીને પોતાની જાતી નખ વડે ચીરી નાખી, અને વિનયથી વિનંતિ કરી કે, હવે, આ તપાસી જુઓ, આ કહ્યા પ્રમાણે

છે કે નહીં. સર્વ સભાજનોએ અસંખ્ય રામ. નામની પકિત દીડી.
અને તેઓ સર્વ સાનંદ, શ્ર્વ પામી મયા. હનુમાનજીનો જય થયો.
તેમના ઉપર ધન્યવાદની વૃષ્ટિ થઈ રહી. શ્રી રામચંદ્રજીના પ્રસાદથી
તેમની છાતી પાછી હતી તેમ થઈ ગઈ, અને ચારે મેરથી કલ્યાણ
થાઓ, કલ્યાણ થાઓ, એ શબ્દ ગાજી રહ્યા. હનુમાનજીના જેવો
રામભક્ત ખીન્ને કોઈજ થયો નથી, અને જ્યાં શ્રી હનુમાનજી હોય.
ત્યાં શ્રી રામચંદ્રજીને પણ નિશ્ચય સમજવા.

મોહોડે બોલતાં ભક્તિ સહેલી છે, પણ ખરા ભક્ત થવું એ
મહાભારત કામ છે.

પોતાનું કર્તવ્ય.

. મરૂત.

પ્રત્યેક મનુષ્યે, પોતે ગમે તે સ્થિતિમાં રહેતો હોય, તે સ્થિતિને અનુકૂળ કામ કરવાનું છે. તેને માથે અમુક કામ કરવાની ફરજ છે, આ ફરજ અદા કરવી એજ તેનો ધર્મ છે, પ્રજનનું રક્ષણ કરવું એ રાજનું અને ક્ષત્રીનું કર્તવ્ય છે, એટલે એ તેનો ધર્મ છે. ન્યાયાધી-શનો ધર્મ તેની સમક્ષ જે કજીઆ આવે તે કજીઆનો સામસામા પક્ષોનું ધૈર્યતાથી સાંભળી કોઇનો પણ પક્ષ રાખ્યા વિના, નિકાલ કરવાનો છે. કર્તવ્ય એટલે ધર્મ. એથી જે ચુકે છે તે અધર્મ કહેવાય છે, માટે પોતાને કરવાની જે ફરજ છે તે ફરજને-તે કત્તવ્યને મારગે કોઇનું પણ સાંભળ્યા વિના સીધા ચાલ્યા જવું, એમાંજ માણસનું કલ્યાણ રહેલું છે. આજથી હજારો વર્ષ ઉપર મરૂત નામના ચક્રવર્તી, તેજસ્વિ, બુદ્ધિશાળી, ધર્મને જાણનાર અને આચરનાર, અને પ્રજનનું સારી રીતે રક્ષણ કરનાર રાજા થઈ ગયા છે. સંવત નામે રૂપિએ તેને મોટા મોટા યજ્ઞો કરાવ્યા હતા, બ્રાહ્મણોને દક્ષિણ આપવામાં તેની ઉદારતા એટલે લગી વધી મઈ હતી કે, બ્રાહ્મણોના ઘર રત્નથી ભરાઈ જવાથી તેઓએ સોનું ફેંકી દીધું હતું. તેના યજ્ઞમાં સોનાના મહેલ મંડપો થયા હતા, અને ત્રણે વર્ષના લોકો લઈ ગયા હતા. મરૂત જેવો યજ્ઞ કરનાર કોઈ થયો નથી. એ પોતાના દાદાની ગાદીએ બેસે હતા, કેમકે કેટલાક કરણથી તેમના પિતા

અર્વક્ષતે રાજ કરવાની ના પાડી હતી. મરતની માતુ નામ ભામિની હતું. તેની દાદીનું નામ વીરા હતું. મરતનો રાજ્યાભિષેક થયા પછી તેના દાદા કર્ધમ પોતાની સ્ત્રી વીરાને લઇને વનમાં ગયો હતો. તેણે દેહ છોડ્યા પછી વીરા ભૃગુરૂપિના આશ્રમમાં રહીને તપશ્ચર્યા કરતી હતી.

એક દીવશ મરત રાજની પાસે એક તપસ્વિ આવીને કહેવા લાગ્યો કે, હે પૃથ્વીપતિ મરત. તપસ્વિ મંડળને મદોન્મત થયલા સર્પો હેરાન કરે છે, તેઓ જળાશય વગેરેને વિખર્યા બિગાડે છે, હોમમાં નિત્ય કર્મમાં વિધ્ન પાડે છે, એટલુંજ નહિ પણ તેઓએ મુનિઓના સાત પુત્રોને ડંશ દીધા છે, માટે તમારા પિતાની માતા વીરાએ કહાવ્યું છે કે, તું તારી પ્રજાનું રક્ષણ આવી રીતે કરે છે કે દુષ્ટ લોકોને તારા તરફનો કંઈ પણ ભય નથી ? દુષ્ટજનોનાં કૃત્યોની દેખરેખ રાખવાને શુ તેં છુપા દૂતો રાખ્યા નથી ? દુષ્ટને શિક્ષા કરવાનો તારો ધર્મ શું તું વીસરી ગયો છે ? આવી મતલબનું કહેવું સાંભળીને મરત રાજ તરત ત્યાંથી ઉઠીને ધનુષ્ય લઇને રૂપિના આશ્રમે ગયો, ત્યાં વીરાને તથા ખીજ તપસ્વિઓને ઘટે તેમ માથું નમાવી નમસ્કાર કર્યા, અને તેઓએ તેને આશીર્વાદ આપ્યો. “મારી સત્તાનું અપમાન કરનાર દુષ્ટ સર્પોને હું હવે શિક્ષા કરું છું તે સર્વ લોકો જુઓ” એમ કહીને મરતે એક અસ્ત્ર હાથમાં ઝાલ્યું. તે અસ્ત્રના તેજથી નાગ લોક બળવા લાગ્યા અને નાસ ભાગ થઈ રહી. નાગો ભયભીત થઈ ગયા, અને અતે મરત રાજની માતા ભામિની પાસે ગયા. આગળ એક સમયે ભામિનીએ નાગોને સહાયતા આપવાનું વચન આપ્યું હતું, તેથી તેની પાસે તે વચનનો લાભ લેવા ગયા. નાગોએ ભામિનીને કહ્યું કે, તમારો પુત્ર અમારો નાશ કરવા તૈયાર થયો છે, માટે હવે તમે અમારું રક્ષણ કરો. તેણીએ પોતાના

સ્વામિને કહ્યું કે, હું નાગોને અભય વચન આપી ચુકેલી છું, ને તેઓ મારે શરણે આવ્યા છે એટલે તમારેજ શરણે સમજવાના છે, તે ઉપરથી અવૈક્ષત જે આશ્રમ આગળ મરત રાજ હોતો ત્યાં ગયો. ત્યાં પિતા અને પુત્રની વચ્ચે ઘણી બોલા ચાલી થઈ, નાગોને જતા કરવાનું અવૈક્ષતે કહ્યું, પણ મર-તે તેવાત નહિ સ્વિકારી. અને કહ્યું કે પીતાજી, તમે મારે પરમ પુન્યછો, પરંતુ મારે જે કર્તવ્ય છે, મારો જે ધર્મ છે તેથી હું લેશ માત્ર પણ ખસી શકતો નથી. શાંતિ અને સુલેહનો ભંગ કરનારા. બીજાઓને હાંતી કરનારા, અને કલેશ કરાવનારા, દુષ્ટ અપરાધિઓને શું મારે દંડ નહીં દેવો ? શું તે દંડને પાત્ર નથી ? જે તે પાત્ર છે તો મારે શા માટે મારું કર્તવ્ય ચુકવું ? આવી બાબતમાં આપે વચમાં આવવું યોગ્ય નથી. ન્યાયમાં પક્ષપાત કરવાથી મોટું પાપ થાય છે. આપ મહા સમર્થ છો, એ વાત વિશ્વમાં વિખ્યાત છે. એ દુષ્ટનાગો આપની તેથી સહાય લઈ બેઠા છે, પરંતુ હું પુન્ય પિતા, પોતાની સત્તાની સામે થનારા અપરાધિ જનોથી શું રાજ્યે ડરી જવું ? શું તેઓ પોતે લડવા તૈયાર થાય અથવા બીજાઓનો ભય બતાવે તેથી શું રાજ્યે ભય પામીને તેમના અપરાધોને જતા કરવા ? પ્રજામાત્રે પોતાના રાજની સત્તાને માન આપવું, અને રાજની વિરુદ્ધ નહીં થવું એ તેમનો પ્રથમ ધર્મ છે, નાગો પોતાના ધર્મથી વિરુદ્ધ વર્ત્યા છે અને મારે પણ શું મારા ધર્મથી વિરુદ્ધ વર્તવું ? આપ સુઘ અને વિચારવાળા છો, ડહાપણનો ભંડાર છો, તેથી મારે કહેવાની જરૂર નથી કે આ વાતમાં આપનું અને તેમજ મારી માતૃશ્રીનું કહેવું હું સ્વિકારી શકતો નથી, અવૈક્ષતે આ પ્રમાણે જોઈ પોતે સામું અસ્ત્ર ધારણ કરીધું. મરત પણ પોતાના પિતાને પગે લાગી, તેમની આજ્ઞા લઈ સામે થયો. આથી

અધે હોહાકાર થઇ રહ્યા. અનેક રૂપિઓ અને વિપ્રો વચ્ચે પડ્યા, વીરા વચ્ચે પડ્યાં, નાગોએ અધા પાસે ક્ષમા માગી, ડંસેલાઓનું વીખ દિવ્ય ઔપધીઓ આણીને ઊતાર્યું, અને સધળાઓ અત્યંત સંતોષ પામ્યાં. અવેક્ષત, ભામિની અને વીરા મહા પરાક્રમી મરતના વર્તનથી અત્યંત પ્રસન્ન થયાં, તેની તેઓએ મોટી પ્રસંશા કરી, અને તેઓએ અને રૂપિઓએ અને વિપ્રોએ તેને એટલે મરતને આશિર્વાદના અમુલ્ય પુષ્પથી વધાવી લીધો. પોતાનું કર્તવ્ય કોઈ પણ પ્રકારે ચુકવું નહીં એજ મોટું કામ છે, પિતા, માતા, પુત્ર, સગાં વહાલાં કે બીજા ગમે તે હોય તેની ચિંતા નહી રાખતાં સ્વધર્મનું સંરક્ષણ કરવું. અને તેમ તે કીધાથીજ પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય છે.

(માર્કંડેય પુરાણમાંથી)

કર્મ તિથો.

૫૬.

મહિમા કર્મતણા નિહાળી, જાજો સન્માર્ગે સહુ ચાલી ॥ ટેક
 કોઈ રંક ને કોઈ રાય છે, કો કાયર કો શૂરો
 મનુષ કોઈ છે મુરખ મોટો, છે કો પંડિત પુરો ॥ મહિમા
 કોઈક સુખિઓ કોઈક દુઃખિઓ, કો હસતો કો રડતો
 પૂજાએ છે કોઈ પુરુષ ને, કો ફોગટ રડવડતો ॥ મહિમા
 કો સજ્જન, કો દુર્જન જોયા, ધર્મિ અધર્મિ કોઈ
 કો ત્યાગી ને વૈરાગી કો, રહ્યા જગતને મોહી ॥ મહિમા
 એમ વિશ્વમાં વિવિધ સ્થિતીઓ, ઉલટા સુલટી વ્યાપી
 નિયમ રહિત જન જોય જગતને, આણુ સમજીને પાપી ॥ મહિમા
 ભિન્ન પ્રકૃતિ ભિન્ન સ્વભાવો, ભિન્ન ભિન્ન ને ઇચ્છે
 જેવું ઇચ્છે તેવું પામે, મરમ વીરલા પ્રીછે ॥ મહિમા
 જેવી વૃત્તિ, કરણી, ઇચ્છા, આવે સંધિ તેવી
 સરવ તણા કરતા જિવ પોતે, વાત માની એ લેવી ॥ મહિમા
 નથી બિજ જે રોખ્યાં તેનાં ફળ તો ક્યાંથી મળશે
 પક્ષપાત અન્યાય તણારે, સંશય મનને ટળશે ॥ મહિમા
 અસંખ્ય જીવો કેરી કરણી, ગણુતાં નહી ગણાએ
 તોંધ સર્વની કર્મ કરીને, તોજે નિર્મળ ન્યાયે ॥ મહિમા
 વિશ્વ સત્ય ને ન્યાય તણારે, ચાલે છે આશ્રયથી
 સર્વ શક્તિ કર્તવ્ય પાળતી, જગતપતીના ભયથી ॥ મહિમા
 સ્મરણુ કરી તે સમરથ પ્રભુનું, સદા ચરણુને સેવો
 મન માન્યાં સુખ મળશે, મિથ્યા, જનમ ન જવા દેવો ॥ મહિમા

રાજભક્તિ-ક્રોધ.

ધ્યાન અને બ્રહ્મણ.

રજપુતોનો ઇતિહાસ વાંચતાં અનેક પ્રસંગે સ્વામીધર્મનું પ્રાપ્ત્ય પુરણુ ઝળકી રહેલું માલમ પડી આવ્યા વિના રહેતું નથી. સ્વામિધર્મ એટલે પોતાના ઉપર રાજકર્તાની સેવા. રાજના હિતને અર્થે વીરપુરોએ પોતાના દેહ અર્પણ કરતાં જરાપણુ આચક્રા આધો નથી એટલુંજ નહીં, પણ એમ કરવામાં પ્રસન્ન ચિત્તથી જીવનને સફળ માનેલું છે. રાજ્યભક્તિ પરમ ધર્મ છે એજ એનું મુખ્ય કારણ છે. શ્રી પદ્મપુરાણના સ્વર્ગખંડમાં અગત્ય નામના મહા સમર્થ રૂપિએ શ્રી રામચંદ્રજીને સમજાવ્યું છે કે, પ્રથમ સત્યયુગમાં સહુ બ્રહ્મ રૂપ હતા, અને કોઈ રાજ નોતો. પછી સધળી પ્રજા બ્રહ્માજી પાસે જઈને પ્રાર્થના કરવા લાગી કે હે લોકેશ ! હે જગત્કર્તા ! અમારા કલ્યાણ માટે કોઈ શ્રેષ્ઠ રાજ બનાવી આપો. તેથી લોકપાળ નામના દેવતાઓના તેજનો એક રાજ પ્રગટ થયો. તે પીડિત પ્રજાનું રક્ષણ અને યોગક્ષેમ કરે છે. બ્રહ્માજીએ તેનામાં ઇંદ્રનો અંશ મુકેલો છે તેથી તે સર્વને આજ્ઞા કરે છે. વરુણના અંશથી તે પુષ્ટિ આપતા છે, કુમેરના અંશેધન આપનાર છે, અને ધર્મરાજ-યમરાજના અંશથી કુમાર્ગ જનારને દંડ દે છે અને અટકાવે છે. આવી રીતે રાજ દિવ્ય-અંશી છે. ઇશ્વર આખા વિશ્વના ઉપર સત્તા ધરાવે છે, તેમજ પૃથ્વી ઉપર સત્તા ધરાવનાર રાજ છે એટલે રાજ પૃથ્વી ઉપર ઇશ્વરને પ્રતિનીધી છે અને તેથીજ રૂપિઓ અને પડીતો કહી ગયા છે કે,

રાજના દર્શન કીધાથી દેવમાં દર્શનનું ફળ મળે છે. આ વાત પૂર્વ લોકોમાં સામાન્ય રીતે મનાતી હતી. એક દીવસ શ્રી રામચંદ્રજી રાજભવનમાં રાજ્યાસન ઉપર બિરાજતા હતા, ત્યાં એક શ્વાન પોકાર કરતો આવ્યો-તેને જોઈ.

શ્રીરામ કહે છે-હે શ્વાન તારે જે કંઈ કહેવું હોય તે તું મને કહે, તારે કંઈ પણ ભય રાખવો નહીં.

શ્વાન—રાજ, એજ પ્રાણીઓનો કર્તા છે, અને રાજજી તેમનો નેતા છે, પ્રજા જ્યારે સુધી રહે છે ત્યારે રાજ જગે છે, રાજજી પ્રજાને પાળે છે, અને સારી રીતે ચલાવેલી નીતિથી રાજા ધર્મનું રક્ષણ કરે છે. જ્યારે રાજા પ્રજાનું રક્ષણ કરતો નથી ત્યારે પ્રજાનો ઝડ નાશ થાય છે. રાજજી કર્તા, રક્ષણકર્તા અને જગતનો પિતા છે. રાજજી કાળ અને યુગ છે. રાજજી જગત છે. રાજજી જગતને ધારણ કરે છે અને તેથી તે ધર્મ કહેવાય છે. x x સર્વ પ્રમાણમાં તમે શ્રેષ્ઠ પ્રમાણ છો, સર્વ ધર્મોનું સ્થાન તમે છો.

રામ—હે શ્વાન, બોલીદે, તારું શું કાર્ય આજ મારે કરવાનું છે.

શ્વાન—ભય પામેલા અને પીડિત જનો રાજાને શરણે જાય છે, મારે હું આપને શ્રમ આપવા આવ્યો છું. સર્વાર્થસિદ્ધ નામે એક બ્રાહ્મણ છે, તે ભિક્ષાવ્રતિ કરે છે, તેણે આજે મને વિના અપરાધે પ્રહાર કીધો છે.

આ સાંભળી શ્રી રામચંદ્રજીએ તે બ્રાહ્મણને તેડાવી મંગાવ્યો, અને તે બ્રાહ્મણને પુછતાં બ્રાહ્મણે પોતાનો અપરાધ કબુલ કીધો પણ કહ્યું કે.

આશ્રય—હે પ્રભુ, ક્રોધ વ્યાપવાથી મારાથી પ્રહાર થઈ ગયો છે. હું ભિક્ષાને માટે, વખત થઈ ગયેલા હોવાથી, ઊતાવળથી ફરતો હતો, અને આ જ્ઞાનને શેરીની વચ્ચે બેઠેલા મેં જોયો. મેં તેને ઉઠી જઈને માર્ગ આપવાનું કહ્યું પણ તેણે માન્યું નહીં, તેથી મારાથી તાડન થઈ ગયું છે.

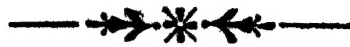
રામ—હે દીન, તું નથી જાણતો કે ક્રોધ પ્રાણ હરનારો શત્રુ છે, તેના જેવો બીજો કોઈ શત્રુ નથી. એ ખડગરૂપ છે, દેખીતી રીતે તે સામાને પ્રહાર કરે છે, પણ ખરી રીતે જોતાં એ દૃલ્ય પોતાના પગમાં જ કુહાડી મારવા જેવું છે, જપ, તપ, યજ્ઞ, દાન એ સર્વ ક્રોધથી નાશ પામે છે, ક્રોધ સત્ય અને અસત્યની બુદ્ધિને ઢાંકી નાખે છે, ક્રોધ પોતાની સ્થિતિને જુલાવી દે છે અને પોતાને નહીં જાણતાં કામ કરાવે છે, કામ અને ક્રોધ સર્વ પાપનાં મુળ છે. શાણા પુરુષો પોતાના મન ઉપર અંકુશ રાખે છે, ક્રોધના ઉપર ક્રોધ કરતા નથી, અને દ્વેષ પણ રાખતા નથી.

બ્રાહ્મણ—હે કરુણાનીધી, હું અપરાધ સ્વિકારી છું, અને આપની ક્ષમા માંગું છું. મારા અપરાધને માટે જે યોગ્ય લાગે તે દંડ આપ કરો, કેમકે તે દંડને હું પાત્ર છું.

આ સાંભળી જ્ઞાનને પુછીને અને પોતાની રાજ્ય સલામાં બિરાજનારાઓની સલાહ લઈ તે બ્રાહ્મણને યોગ્ય શિક્ષા કરી તેને તથા જ્ઞાનને રામચંદ્રજીએ વિદાય કીધા.

શ્રી વાલ્મીકી રામાયણ.

ગુણનિધિ છોકરાની વાત.

હિમાલય પર્વતનું એક મોટું શીખર જેને કૈલાસ કહે છે તે ઘણું રમણીય અને આશ્ચર્યકારક સ્થાન છે. હિમાલય જેવો કોયો પર્વત પૃથ્વી ઉપર બીજો નથી. પવિત્ર ગંગાજી એ પર્વતમાંથી નીકળે છે. એજ ગંગાજીના તુટ ઉપર સર્વ પાપને દુર કરવાવાળો કપિ-લમુનિનો આશ્રમ છે. તે પ્રદેશમાં ઘણા પૂર્વકાળ ઉપર યજ્ઞવિદ્યામાં કુશળ, યશવાન, રાજ્યથી પુષ્કળ સન્માન તથા ધન પામેલો, વેદમાં નિપુણ, સારા આચરણવાળો યજ્ઞદત્ત નામે બ્રાહ્મણ થઈ ગયો હતો. તેને એક પુત્ર નામે ગુણનિધિ હતો. તેને પોતાની કુળ રીતી પ્રમાણે તેના બાપે અનેક વિદ્યા શીખવી; પણ નદારા મનુષ્યોની સંગતિમાં પડવાથી તેની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ ગઈ. સ્નાન સંધ્યાદિક નિત્ય કર્મ છ-શ્રવભક્તિ, ત્યાગ કરીને, તેણે વિપરીત કાર્ય કરવા માંડ્યાં. નદારા મા-ણસની સંગતથી દુર્ગુણમાં ફસી પડાય છે એ વાત ખરી છે. કાજળ નો સ્પર્શ થાય તો કાળા કેમ નહીં થવાય. ધીરે ધીરે ગુણનિધિ જીગાર રમતાં શીખ્યો, ઘરમાંથી બાપના ધનમાંથી છુપી રીતે ચોરી કરવા માંડી, પોતાની મા પાસે પણ પૈસા વારંવાર માગવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે પૈસા મેળવીને જીઆ ખેલનારાઓને તે આપતો હતો. પોતાના બાપથી જેમ બને તેમ આઘો ફરતો હતો. તેની માને કો-ઈવાર યજ્ઞદત્ત પુછતો કે ગુણનિધિ ક્યાં ગયો, ત્યારે તે બિચારી પો-તાના છોકરાના અવગુણ ઠાંકવા પ્રયત્ન કરતી ને કહેતી કે, સ્નાન કરવા ગયો છે, કે શિવપૂજન કરવા ગયો છે, કે પાઠશાળે ગયો છે.

માને પોતાના છોકરા ઉપર એટલો બધો પ્રેમ હોય છે કે તે પ્રેમને સંપૂર્ણ વશ થઈ જતાં છોકરાના છિદ્ર છુપાવવાને જુદું બોલતાં આવડે ખાતી નથી. આ પ્રમાણે ગુણુનિધિના દુર્ગુણની તેના પિતાને જરા પણ ખબર પડી નહીં, અને તેણે ગુણુનિધિના લગ્ન કરી ઘણા રૂપિયા ખર્ચ્યા નાખ્યા. ગુણુનિધિની સ્ત્રી ઉંઝા ગુણુની શીળવાન અને પતિવ્રતા હતી. ગુણુનિધિની મા તેને વખતો વખત બહુ હપકો આપતી, અને તેની ચાલ સુધારવાને ઉપદેશ દેતી હતી, પણ એ બધું એક કાને સાંભળી બીજે કાને ગુણુનિધિ કહાડી નાખતો હતો. ગુણુનિધિ જેવાને પથ્થરની ઉપમાં અપાય તો તે ઘટિત છે, માટે એ સધળું પથ્થર ઉપર પાણી જેવું હતું. પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે ગુણુનિધિને પ્રીતી નોતી. દીવશે દીવશે તે વધારે બગડવા લાગ્યો. હંમેશ જુગાર ખેલવો, મદ્યપાન કરવું, માંસ ભક્ષણ કરવું, ચોરી કરવી, ચુગલી કરવી, નકારી સ્ત્રીઓને ત્યાં જવું, એવાંજ પાપ કર્મમાં તે પોતાનો સમય ગાળતો હતો. જે માણસ પાપને માર્ગે દોરવાય છે તેને નીચે પડતાં વાર લાગતી નથી. ઉતરતા ઢોળાવ ઉપરથી તે જાણે નીચે સરી પડતો હોય તેમ થાય છે. એક દીવશે તેની માને ભરનિદ્રામાં જોઈને તેની આંગળીએ એક કિમતી વીંટી હતી તે બહુ તજવીજથી તેણે ઉતારી લીધી. તે વીંટી જુગારમાં તે હારી ગયો. એ વીંટી યજ્ઞદત્તે પેલા જીતેલા જુગારી પાસે જોઈ તેને પુછતાં પહેલાં તો તેણે ગાંગાં તલ્લાં મારવા માંડ્યા, પણ પાછળથી યજ્ઞદત્તથી તેને માલમ પડ્યું કે એ વીંટી રાજાએ આપેલી હતી, ત્યારે તે ગભરાયો અને ખરી હકીકત તેણે કબુલ કરી દીધી. તે વીંટી તે જુગારીએ યજ્ઞદત્તને આપી દીધી. યજ્ઞદત્તે પોતાને ઘેર જઈ પોતાની સ્ત્રી પાસે વીંટી માગી, તેણીએ જ વાળ દેવામાં બહુ ફાંફાં માર્યા. આખરે યજ્ઞદત્તે તેને બહુજ હપકો

ધર્મનીતિ શિક્ષાનું અને સંત્રીશાળાનું ફેર.

સુરત તેમજ સંદેર મુળા. પ્રા. શાળાના ડેકર. ગકરીઆને ધર્મની નિતું શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય બાબત છ વર્ષ થયાં હોય ત્રિવિધ પદોપકારી પ્રકારથી અને સન્નારીઆની સહાયતાથી ચાલે છે. અર્થી વિનતા કરવાની કે ગરબાની કમિયા પોતાની વથાશક્તિ કોઈ પણ પ્રકારની મદદ માંગવી આપવાની હોય તેમજ નીચેના શીરનામે મોકલવાનું સ્વીકૃતિ લેવા.

ગરીબ કારીગર વગના છોકરાઓ દિવસે કામ કરતા હોવાથી દેવવણીનો લાભ લઈ શકતા ન હોવાથી તેમને કંઈ નળ આપવાના કારણે નવાપુરા અને સલાયતપુરાના લતામાં રાત્રીશાળાઓ ખાત્રવાસ આપવી છે. જુદા જુદા પ્રકારના શાળાની મહાકાલકાલ સંતોષ યનાઓ છે. નામદાર સરકારના કેળવણી ખાતાના આધિકારી મે. ટે. અમરજી. કે. કમિટી કેટર સાહેબ તેમજ મહેરબાન કમિટીકેટર સાહેબ બદાઈ જે શાળાની મુજા કાલ લઈ પરીકે તપાસ કરી સંતોષ દર્શાવતા નવાપુરાની શાળાને રજીસ્ટર કરી પરીક્ષા લઈ ઓર આપવાની મહેરબાની કરી છે.

રાત્રીશાળાની મદદનાં પાથરણાં, દોવાઓનાં સાધનો, પુસ્તકો વગેરે કોઈ પણ ચીજને મોકલી શકાય.

મધુવચરામ બળવચરામ

પેન્સનર શેખ ૪૮૩૪ સુરત.

ધર્મનિતિબોધિની બા. ૧ ધરોડી...	...	...	...	...	...	...	૦-૨-૦
કોષપનિપદ ...	...	...	...	...	...	...	૦-૫-૦
હૃદય વિભાદ કાવ્ય બા. ૧...	...	...	...	...	...	...	૦-૮-૦
એવન બા. ૨...	...	...	...	...	...	...	૦-૮-૦
નીતિ રત્નમાળા ...	...	...	...	...	...	...	૦-૨-૦

મળાવાના ફેરણાં

સુરત-થીઓસોક્રિકલ સાસાયટી કલ્પીક.